

SAUS

Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny
Bratislava

ISSN 1339-4908

SLOVENČINÁR

Časopis Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny

Ročník 3 • 2016

3

SLOVENČINÁR

ČASOPIS SLOVENSKEJ ASOCIÁCIE UČITEĽOV SLOVENČINY

ROČNÍK 3●2016●ČÍSLO 3● Vychádza trikrát ročne

Hlavný redaktor:

doc. PhDr. Miloslav Vojtech, PhD.

(Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave)

Výkonný redaktor:

PhDr. Ján Papuga, PhD.

(Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny v Bratislave)

Redakčná rada:

PhDr. Xénia Činčurová, PhD.

(Súkromná základná škola waldorfská, Bratislava)

PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD.

(Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach)

red. prof. dr. Boža Krakar Vogel

(Filozofická fakulta Univerzity v Lúblane)

Mgr. Renáta Ondrejková

(Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave)

prof. PaedDr. Vladimír Patráš, CSc.

(Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Mgr. Eva Péteryová

(Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania, Bratislava)

Mgr. Viera Sabová

(Stredná priemyselná škola stavebná, Veľká okružná, Žilina)

prof. PhDr. Eva Vitézová, PhD.

(Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave)

Vydavateľ:

Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny

Bratislava

e-mail: 2002saus@gmail.com

Web:

<http://www.saus2002.sk/casopis.html>

Výtvarný návrh obálky:

Ada Poklač a Dušan Weiss

ISSN 1339-4908

OBSAH

EDITORIÁL	4
------------------------	---

ŠTÚDIE

Lívia Barnišinová: <i>Po stopách časopisu Kazateľňa (Duchovnosť v literatúre včera a dnes)</i>	6
Peter Tollarovič: <i>Peripetie okolo katolíckej moderny</i>	17
Jana Pekarovičová: <i>Ako rozvíjať didaktickú kompetenciu učiteľa slovenčiny ako cudzieho jazyka</i>	24

NÁMETY A ROZHĽADY

Júlia Szabóová Marloková: <i>Stredný stupeň maturitnej skúšky v Maďarsku z predmetu slovenský jazyk a literatúra</i>	31
Martina Bodnárová: <i>Talianska odysea alebo jeden námet na reportáž</i>	38
Alžbeta Palacková: <i>Externá časť maturitnej skúšky zo slovenského jazyka A literatúry v kontexte národných testovaní</i>	44

RECENZIE A KNIŽNÉ INŠPIRÁCIE

Anna Valcerová: <i>140. výročie narodenia Ivana Krasku (1876)</i>	48
Ivica Hajdučeková: <i>Reflexie v priestore slova</i>	50
Renáta Ondrejková: <i>Prechýľovanie: áno – nie? Jazykovedné štúdie XXXIII.</i>	51
Alžbeta Takáčsová: <i>Strážca kameňa II. Na pomedzí.</i>	54
Súťaž	55

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

Téma – Holokaust

Eliška Galovičová: <i>Modlitba za nich a za nás</i>	56
Lea Martinková: <i>Spomienky z tábora smrti</i>	56

Literárne inšpirácie

Kamil Mičo: <i>Gaštančeky</i>	60
Libuša Kýšková: <i>Zlatá hora</i>	60
Matej Majtás: <i>Gaštančeky</i>	60
Kristína Remišová: <i>Zabudnuté jablko</i>	61
Veronika Otiepková: <i>Zemiaky, zemiaky</i>	61
Margaréta Ševčíková: <i>Vianočný pstruh</i>	62
Kristína Badáňová: <i>Oblečenie ma dnes nedostalo</i>	63

Tvorivé písanie

Radka Andrašková: <i>Hra</i>	64
Dávid Janiš: <i>Stretnutie</i>	64

OBSAH

NÁZORY, POSTREHY, KOMENTÁRE

Ján Papuga: <i>Sekerou a nožom... Kauza o tolerancii</i>	66
<i>Ako vnímate a aplikujete vyhlásenie Roka čitateľskej gramotnosti?</i>	70

INFORMATÓRIUM

<i>VIII. celoslovenská konferencia Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny</i> <i>(23. a 24. marca 2017, Považská Bystrica)</i>	75
<i>Slovenčina na fakultnej dlani</i>	78

INFORMÁCIE PRE PRISPIEVATEĽOV	79
--	----

Pri slove reforma sa mnohým slovenčinárom, ale aj učiteľom iných predmetov skrížia oči. A čo tak pri „najväčšej reforme“ školstva? Tá sa chystá už príliš dlho, hoci sa o nej častejšie hovorí práve v posledných týždňoch. Známkovanie, neznámkovanie, memorovanie, nememorovanie, desaťročná povinná školská dochádzka, jedenástočná povinná školská dochádzka a pod. Aj keď sa dá s mnohými myšlienkami a tézami predloženými ministerskými poradcami súhlasiť, je otázkou, či sú to zmeny, ktoré posunú naše školstvo vpred. Možno by bolo načas pustiť k reforme nášho školstva skutočných odborníkov, teda učiteľov z regionálneho školstva, nie iba poradcov, ktorí učili veľmi krátko, aj to iba na vysokej škole, alebo neučili vôbec. Regionálne školstvo je príliš špecifická problematika, aby sme ju zverili výlučne do rúk teoretikov, rešpektujúc však ich úspechy v oblastiach, ktorým sa profesionálne venujú. Úspech každej reformy závisí od jej výkonnej časti, teda od nás, učiteľov, trpezlivo znášajúcich rôzne výmysly, ktoré si všelijakí „kreatívci“ po výmene vlády vymýšľajú. Na tej našej slovenčine to priam bytostne cítime. A pritom stačí jediné – komunikovať, komunikovať, komunikovať... S nami – učiteľmi. To však reformátori dlhodobo ignorujú. Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny vznikla práve za účelom komunikovať s tvorcami kurikula, no často narážame na nezáujem, ignoráciu, ba dokonca môžeme vidieť množstvo necitlivých zásahov do nášho predmetu. Pritom práve reformátori slovenského jazyka a literatúry, paradoxne, zdôrazňujú rozvíjanie komunikačnej kompetencie. A pritom ju sami porušujú. Som presvedčený, že spolupráca so Slovenskou asociáciou učiteľov slovenčiny, s rozhladenými, skúsenými a argumentačne pripravenými slovenčinármi by dávno preniesla slovenčinu do podoby, ktorá by nevyvolávala viaceré kontroverzie a hlavne by nemala toľko očividných chýb. Som za reformu a som ochotný v jej prospech stoprvý raz prepisovať školský vzdelávací program. Ale akékoľvek zmeny nesmú byť bez nás. Inak sa cieľ a obsah nášho predmetu devaluje. Ponúkame riešenia: kritická selekcia obsahu predmetu slovenský jazyk a literatúra, aktualizácia jeho obsahu, stanovenie jednoduchého zoznamu tém a cieľov vyučovania, otvorenie slobody vo výbere tém, zjednodušenie pedagogických dokumentov a umožnenie ich flexibility. Tieto požiadavky dlhodobo opakujeme aj v našom časopise Slovenčinár. Formálna stránka reformy je síce dôležitá, ale obsah vyučovania musí byť na prvom mieste. Prečo? Lebo doteraz žiadna reforma nepostrehla, že svet sa zmenil, vyžaduje inú poznatkovú bázu, iné kompetencie. V našom predmete bytostne cítime zotrvávanie na spiatočnictve a na formalizme. Aj preto naše snahy neustávajú, aj preto naša asociácia pokračuje vo svojej činnosti, aj preto vám predkladáme ďalšie číslo Slovenčinára. Veríme, že aj v tomto čísle si nájdete texty, ktoré vás zaujmú, inšpirujú pri pedagogickej práci, ale aj obohatia o nové informácie a poznatky. Môžete si tu prečítať príspevok reflektujúci v širších interdisciplinárnych súvislostiach otázky duchovnej tradície našej kultúry, štúdiu, ktorá je zaujímavým literárnohistorickým pohľadom na slovenskú katolícku modernu a peripetie jej literárnokritickej recepcie či analytickú sondu do problematiky didaktickej kompetencie učiteľa slovenčiny ako cudzieho jazyka. V rubrike Námety a rozhlady nájdete informáciu o podobe maturitnej skúšky zo slovenského jazyka a literatúry v Maďarsku, analýzu externej časti maturitnej skúšky zo slovenského jazyka a literatúry v kontexte národných testovaní či inšpiratívny námet na žáner reportáže. Okrem toho časopis aj v tomto čísle už tradične prináša sériu recenzií informujúcich o niektorých aktuálnych knižných novinkách z oblasti literárnej vedy, lingvis-

EDITORIÁL

tiky, esejistickéj i beletristickej tvorby, ako aj sériu prác z pera našich žiakov a študentov. Zároveň vás pozývame na VIII. konferenciu Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny, ktorá sa tentoraz bude konať v Považskej Bystrici, a ponúkame vám členstvo v našej asociácii. Akákoľvek ľahostajnosť sa odrazí na podobe nášho predmetu, i na reforme nášho školstva...

PhDr. Ján Papuga, PhD.,
výkonný redaktor časopisu

PO STOPÁCH ČASOPISU KAZATEĽŇA (DUCHOVNOSŤ V LITERATÚRE VČERA A DNES)

PaedDr. Lívia Barnišinová

Centrum jazykovej prípravy¹

Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Príspevok si kladie za cieľ v krátkosti zmapovať výskyt problematiky duchovnosti v časopise *Kazateľňa* a jeho prílohy *Literárne listy*, ktoré zasiahli do kontextu slovenskej literatúry na prelome 19. a 20. storočia. Osobitne sa zameriava na obsah a jeho štruktúru. Sleduje literárne zameranie časopisu, ktorému sa venovala Osvaldova skupina na čele s Františkom Richardom Osvaldom a najvýznamnejším prispievateľom Tichomírom Milkinom (vl. m. Ján Donoval). Keďže výskum duchovnosti v nábožensky orientovanej literatúre so sebou prináša úskalia na osi etickosť – estetickosť, kladieme si za cieľ na stránkach časopisu *Kazateľňa* a jeho príloh preskúmať náboženský, ale i literárnovedne orientovaný prístup k výskumu duchovnej literatúry z konca 19. a začiatku 20. storočia a potom ho v ďalšej časti porovnať s najnovšími štúdiami, ktoré sa v súčasnosti danou problematikou zaoberajú.

V príspevku vychádzame z dochovaných pramenných materiálov dostupných v archíve Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach. Pre potreby výskumu vo fáze zberu a selekcie materiálu sme preštudovali všetky ročníky časopisu a jeho prílohy (1881 – 1908) a vyselektovali sme viacero príspevkov, z ktorých v štúdiu vyberáme tie, ktoré zodpovedajú sledovanej problematike.

Príspevok je rozvrhnutý do dvoch častí. V prvej časti predstavíme časopis *Kazateľňa* a jeho prílohu *Literárne listy* a dotkneme sa literárnej kritiky zameranej na literárne diela, ktorých neoddeliteľným atribútom bola duchovnosť či náboženskosť. V druhej časti svoju pozornosť upriamime na najnovšie výskumy, ktoré súčasnej vede ponúka transdisciplinárna, osobitne filozofický, psychologický, teologický, religionistický, lingvistický, ale aj literárnovedný prístup. V závere pristúpime ku komparácii nazerania na duchovné či náboženské literárne texty v minulom storočí a v najnovších výskumoch.

I.

Na prelome 19. a 20. storočia si kňaz, publicista, redaktor a vydavateľ, organizátor, spolkový a cirkevný hodnostár František Richard Osvald začal čoraz viac uvedomovať pasivitu a apatiu slovenskej spoločnosti k vtedajšiemu národnému útlaku. Alexander Šimkovič v tejto súvislosti poznamenáva: „Hoci inteligencia v tom čase stála na čele národného pohybu, prevažná časť slovenského katolíckeho duchovenstva si v ňom nevedela nájsť miesto, zodpovedajúce jeho významu v spoločnosti, čo nápadne kontrastovalo napr. s postom duchovenstva evanjelického. Príčin bolo viacero, hlavná azda v hierarchickom členení ka-

¹ Autorka je externou doktorandkou na Katedre slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie FF UPJŠ.

tolíckej cirkvi, kde rozhodujúce pozície boli v rukách zmaďarizovaných hodnostárov, ktorí pri presadzovaní oficiálnej národnostnej politiky v cirkevnej sfére si počínali často dôraznejšie ako štátne orgány vo verejnom živote.² Východisko z danej situácie Osvald hľadal v aktivizácii katolíckeho duchovenstva a vtedajšej inteligencie, ktorá, ako sa ukazovalo, často zatvárala oči pred útlakom zmaďarizovaných hodnostárov. Prejaviť sa chcel najmä na poli kultúrnom, a to za pomoci prebúdzania záujmu o domácu i svetskú literatúru. Pokúšal sa niekoľkokrát spolupracovať so Slovenskými pohľadmi, založiť Spolok slovenských katolíckych spisovateľov a jeho organizačné prepojenie na Spolok sv. Vojtecha, no všetky jeho snahy boli zamietnuté.³ A tak od roku 1880 začal Osvald sám vydávať časopis pre katolícke duchovné rečníctvo v mesačných dvojhárkových číslach pod názvom *Kazateľňa*⁴. Hneď v prvom čísle v roku 1881 predstavil skupinu všetkých autorov, ktorí prispeli svojím dielom k rozvoju časopisu a uvádza ich nasledovne: Dr. Anonymus, Pavel Biringer, Pavel Blaho, J. Boborovský, Karol Böhm, Ján Gerometta, Ferdinand Gregorovič, Jozef Hoblík, Štefan Janovský, J.K., Andrej Kubina, Dr. Ján Michálek, Štefan Mišík, Henrik Náhlik, Július Plošič, Š. P., F. V. Sasinek, Juraj Slotta, Peter Tomkuliak. V druhom čísle sa už mená nevyskytujú. Na základe preštudovaného materiálu môžeme uviesť aj mená iných spolupracovníkov pracujúcich v rôznych kultúrnych a vedeckých oblastiach, predovšetkým Jozef Kohuth, Martin Hojič, Andrej Kmeť, František Šujanský, Ján Donoval (Tichomír Milkin) a ďalší.

Azda je na mieste otázka, čo nové priniesla skupina katolíckych intelektuálov do našej duchovnej kultúry, prečo sa o nich hovorí až dodnes, aké bohatsvo nám zanechali. Je pravdou, že homiletické časopisy vychádzali pred nimi aj po nich – *Duchovný pastier* (1917), *Svätá rodina* (1917), *Posol božského Srdca Pána Ježiša* (1889 – 1918), *Kráľovná Sv. Ruženca* (1889)⁵ – treba si však uvedomiť, že ich program sa odlišoval a ako konštatuje Ján Sedlák: „V tom čase, keď mladí teológovia vstupovali do kultúrno-osvetového diana, Matica slovenská, v predchádzajúcich dvoch desaťročiach oživujúca či udržiavajúca národné povedomie, zanikla. Spolok svätého Vojtecha, roku 1870 založený Radlinským, vykonával svoju zásluhnú činnosť medzi ľuďom, ibaže sa takmer napospol obmedzoval na náboženskú výchovu, ktorá mala nesporný význam, no mnohých príslušníkov katolíckej inteligencie neuspokojovala.“⁶ A teda cieľový program časopisu sa dá predvídať. Ich úsilie bolo národnobuditeľské, literárne a osvetové, vo veľkej miere suplovali prácu, ktorá bola zrušením slovenských vedeckých inštitúcií viac než potrebná, a tak v mnohom pripomínali Bernolákovu generáciu.

Prvým číslom *Kazateľne* sa započalo 28 rokov Osvaldovej redakčnej a prispievateľskej činnosti. Sám tento homiletický časopis explicitne predstavil až na začiatku štvrtého ročníka takto: „Kazateľňa má byť praktickou pomôckou pre mladých kňazov nielen čítať, ale aj

² ŠIMKOVIČ, A.: *Osvaldova skupina Kultúrne a spoločenské súvislosti*. In: *Kultúrne a estetické iniciatívy Osvaldovej skupiny*. Bratislava : Literárnovedná spoločnosť pri SAV – Ústav slovenskej literatúry SAV, 1997, s. 9 – 17.

³ Tamže, s. 10.

⁴ *Kazateľňa. Časopis pre katolícke duchovné rečníctvo*. Vydáva Fr. R. Osvald, zodpovedný redaktor a majiteľ. V Skalici, dedičstvom J. Škarnicla. Ročník I. – XXVIII. (1881 – 1908).

⁵ Bibliografia slovenských novín a časopisov do r. 1918, ref. 5, s. 56.

⁶ SEDLÁK, J.: *Syntéza náboženského a národného princípu u osvaldovcov*. In: *Kultúrne a estetické iniciatívy Osvaldovej skupiny*. Bratislava : Literárnovedná spoločnosť pri SAV – Ústav slovenskej literatúry SAV, 1997, s. 18 – 27.

správne slovensky rozprávať, že by ich kázne neboli nemotorné, rečnícky chybné a nedráždili slovenský katolícky ľud k smiechu a pohoršeniu“⁷. A práve pozdvihnutie kultivovanosti rečníckeho prejavu u mladých kazateľov v kázňach, ako legitímneho predstaviteľa homiletickej tvorby, bola jedným z najdôležitejších bodov, ktoré si Osvaldova družina kládla za cieľ.

Najviac frekventovanými príspevkami časopisu boli kázne s rôznym zameraním (pôstne, adventné, mariánske a pod.). Každú nedeľu počas celého liturgického roka zachytávali najdôležitejšie témy kresťanskej vierouky, dvíhali jazykovú úroveň kňazov a ich cieľom bola nábožensko-osvetová činnosť. Márne by sme hľadali estetické kritériá predstavených kázni. Kvalitu nadobúdali „v bezprostrednom kontakte s poslucháčom, kde pristupovali ešte schopnosti kazateľa a predovšetkým pôsobenie Božieho slova.“⁸

V roku 1881 nastala nová etapa časopisu. Osvald sa rozhodol vytvoriť prílohu s názvom *Literárne listy*⁹, ktorej predchodkyňou bola príloha *K dejinám katolíckej kazateľskej literatúry slovenskej*. J. Gbúr v súvislosti s prílohou píše: „Literárne listy boli hodnotovo nevyhranené. Na jednej strane zdôrazňovali katolíckosť, teda hodnotovú konzervatívnosť programu, na strane druhej upozorňovali na nadkonfesionálnosť v prístupe k literatúre.“¹⁰

Úlohou bolo teda ponúknuť širší priestor katolíckym spisovateľom, kritikom a publicistom. Nová skupina vydala 18 ročníkov *Literárnych listov* (1891 – 1908) a tri ročníky almanachu *Tovarišstvo* (1893, 1895, 1900). Príloha sa programovo zaoberala vydávaním článkov dotýkajúcich sa literatúry v rôznych variáciách, a to v pravidelných rubrikách: *Literárny archív*, *Nové spisy slovenské*, *Feuilleton*, *Čítanie pre ľud*, *Poznámky k dejinám našej spisby*, *Literárny obzor*, *Z literárnej činnosti*, *Slovensky písané pamiatky*.

Pozornosť venovali ľudovýchovným knižkám, kalendárom, čítankám a katechizmom. Z literárnovedného pohľadu môžeme pokladať za najprínosnejšie tie články, ktoré sa dotýkali literárnej kritiky známych i menej známych autorov a jazykovedné príspevky z pera Tichomíra Milkina. Ten bol i jedným z najvýraznejších kritikov. Vo svojich príspevkoch sa venoval literárnym dielam S. H. Vajanského, P. O. Hviezdoslava, J. Jesenského, E. M. Šoltésovej a mnohých iných.

Práve pri literárnej kritike sa pristavíme. Tá bola v *Literárnych listoch* azda najfrekventovanejším aspektom, pričom je potrebné dodať, že v recenziách sa nepreferovalo umelecky hodnotné hľadisko. Nazdávame sa, že kritika plnila dvojaké poslanie. Prvé vychádzalo z programového zamerania časopisu, a bola ním jazykovedná oblasť, ktorá skúmala otázky jazykovej čistoty (vo veľkej miere u kazateľov). Druhé poslanie vidíme v oblasti literárnokritickej. I keď sa zdá, že kritika jazykovedná i literárna by sa mala zaoberať odlišnými problémami umeleckých diel, opak je v tomto prípade pravdou. Obe zložky sa nám v Milkinovom ponímaní javia ako spojené nádoby: „Básnik horí za ľud, pero namáča do krvi vlastného srdca, volá, kričí naň, budí ho – a ľud z toho nič nepočuje, o tom nič nevie.

⁷ Kazateľňa, 4, 1884, č. 11 a 12, s. 1

⁸ BRTÁŇOVÁ, E.: *František Richard Osvald – iniciátor vydávania homiletickej literatúry*. In: *Kultúrne a estetické iniciatívy Osvaldovej skupiny*. Bratislava : Literárnovedná spoločnosť pri SAV a Ústav slovenskej literatúry SAV, 1997, s. 64 – 70.

⁹ Literárne listy. Príloha ku „Kazateľni“. Ročník I. – XVIII. (1891 – 1908).

¹⁰ GBÚR, J.: *Realizmus v slovenskej literatúre*. In: *Dejiny slovenskej literatúry I*. Bratislava : LIC, 2009, s. 418 – 572.

Prečo? Preto, lebo básnik neobracia sa k nemu, ale len k tým niekoľkým vyvolencom, ktorí sa volajú inteligenti; a jestli sa aj obráti k ľudu, neoslovuje ho tak, aby ho aj ľud zrozumel. ... Ale, Bože môj, akože vás porozumie náš ľud, keď mu vrhnete celú spústu slov, ktorým ani každý strednovzdelanec nerozumie, ako ku pr. titl, nota, purpur, patina, Zeabaoth, klenot, baldachýn...“¹¹ Kritika je namierená proti S. H. Vajanskému, ktorému vyčíta používanie cudzích slov, s úmyslom zapáčiť sa „inteligentom“, pričom zabúda na širokú verejnosť, ktorá týmto slovám nerozumie a uniká jej i podstata umeleckého diela a v neposlednom rade zabúda na pestovanie úcty k vlastnému jazyku¹².

Z viacerých príspevkov sa nám z hľadiska našej témy vidí zaujímavá aj Milkinova štúdia *O cirkevnom básnictve*. Autor povznáša cirkevné básnictvo nad všetky ostatné: „Už ale, čo pestuje natoľko ideálnosť, ako básnictvo, a nadvrch cirkevné básnictvo? Ved' ono je srastlé s náboženstvom nielen v podstate, ale aj poťahom na náš... Či teda nenie v záujme kresťanstva, aby cirkevné básnictvo kvitlo? Či nenie veľká jeho významnosť, jeho dôležitosť?“¹³ Cez históriu cirkevného básnictva u Židov a Grékov prechádza až ku kritickému pohľadu na *Spevník Spolku sv. Adalberta (Vojtecha)*. V krátkosti načrtujeme niekoľko nedostatkov, ktoré podľa Milkina spevník obsahoval: nesúmerné striedanie viet, nedostatok metafor a metonymií, používanie dvojzmyslov, nedostatočné využívanie synonym a podobne. Milkin nekritizuje iba formálnu stránku slovníka, ale vo svojich úvahách zachádza do estetických parametrov, keď tvrdí: „Nejdem opakovať tú moju už viac ráz vyslovenú poznámku, že vašim textom chýba práve len poesia; to niečo, čo sa nedá určiť, čo sa nedá vysloviť ale len cítiť.“¹⁴ Aj keď v tomto tvrdení vidíme zárodok kritiky diela s duchovnou intenciou, ktorá má ambície búrať „múry konfesie“ a stať sa nadčasovou, na inom mieste nachádzame kritiku, ktorá sa venuje literárnemu dielu L. N. Tolstoja *Vzkriesenie*. Ponúka sa nám možnosť nazrieť na oba príspevky zo širšej perspektívy a tak aspoň v náznakoch posúdiť proporcionalitu zastúpenia etickosti a estetickosti v literárnej kritike *Literárnych listov*.

Autorom príspevku je Ján Buday, ktorý hneď v úvode píše: „Vzkriesenie je veľkolepý román, práve písaný dľa vkusu našej doby, lebo je nielen veľa zaujímavý, nielen že obsahuje opisy telesných pôžitkov (n.pr. opis priestupku Nechľudova), ktoré trebárs pôvodca zavrhuje, predsa tak živo a reálne podáva, že drážia mnohého čitateľa, obrazotvornosť a sladký pocit v ňom vzbudia, ale hlása i nové náboženstvo bez všetkých článkov viery. Vzkriesenie, ako všetky pozdejšie spisy Tolstého, zavrhuje veškeré zjavené náboženstvo a na miesto neho stavia akési náboženstvo humanity, ľudskosti.“¹⁵ Následná kritika Tolstého románu sa dá vytušiť. Autor v krátkosti predostiera čitateľovi fabulu literárneho diela a konštatuje, že sám obsah je „úplne nevinný, ba vskutku mravne povznášajúci. Ale zo Vskriesenia vyšla v podrobnostiach kniha strašná.“¹⁶ Tolstojovi vyčíta, že odvrhuje osobného živého Boha vo Svätej Trojici sláveného, Stvoriteľa a udržovateľa sveta, zavrhuje vzkriesenie osobného, trojjediného Boha i druhú rolu najsvätejšej Trojice, t. j. Pána Ježiša

¹¹ Literárne listy, 1906, č. 1 – 3, s. 3.

¹² Viac o cudzích slovách T. Milkina predkladá v štúdiu *O užívaní cudzích slov*. Literárne listy, 1906, č. 6, s. 20.

¹³ Literárne listy, 1896, č. 3, s. 3.

¹⁴ Literárne listy, 1899, č. 3, s. 28.

¹⁵ BUDAJ, J.: *Vzkriesenie*. Literárne listy. Príloha ku „Kazateľni“, 9, 1901, č. 8, s. 54 – 57.

¹⁶ Tamže, s. 54.

Krista, Bohočloveka a dielo spasenia. Poukazuje na to, že Tolstoj neuznáva panenstvo Panny Márie, že zavrhol podstatu nadprirodzenej viery a taktiež sa vyjadruje posmešne o sviatosti krstu. I napriek všetkým týmto výhradám z pohľadu kresťana, odhliadnuc od náboženstva, mu vyčíta aj „neprotivenie sa zlu“ v spoločnosti. Postavy v literárnom diele charakterizuje ako osoby, ktoré sú: „po väčšej stránke proti šiestemu prikázaniu, mravne hlboko klesajú“. Po tejto zdrvujucej kritike uznáva aj myšlienky krásne a správne, ako „opravdová humanita, odsudzovanie výtvorov modernej nemravnej maľby“ a pod. No i napriek „svetlým stránkam“ románu, ktoré Buday našiel, vzápätí prehodnocuje svoje stanovisko a tvrdí, že: „tieto správne myšlienky len mýlia, podvádzajú čitateľa a pripravujú cestu do srdca čitateľov i ideám nesprávnym.“¹⁷ Napokon Buday vo svojich úvahách zachádza až k myšlienke zákazu vydávania a prekladania podobných literárnych diel.

Márne by sme v príspevku hľadali posúdenie kompozičnej stránky textu a jeho estetických kvalít. Tie pre dobového kritika neboli ešte dôležité. Dôležitá bola tematická, etická i náboženská stránka textu a jeho morálne pôsobenie na percipienta, od ktorého sa neočakávala diskurzívnosť a dotváranie literárneho textu, ako je to v súčasnosti, neočakávalo sa, aby „estetickým cítením a emotívnym prežívaním „dopovedal“ to, čo autor ani pri najlepšej vôli nemôže dopovedať slovom.“¹⁸

Krátkym pristavením sa pri kritike slovenskej ale i inonárodnej literárnej tvorby, ktorá sa objavovala v *Literárnych listoch* sme chceli poukázať na proporcionalitu etického a estetického v nazeraní na duchovnú tvorbu z konca 19. a začiatku 20. storočia. Tak ako v časopise *Kazateľňa*, tak aj v prílohe *Literárne listy* sa literárne texty posudzovali na základe explicitného vyjadrenia postojov a názorov proklamovaných ideí. V *Kazateľni* to boli zväčša kázne, ktoré podliehali konfesionalizmu a kde sa uplatňovala estetika persuázie podmienená kresťanskému modelu správania sa človeka. V *Literárnych listoch* bola nosnou už spomínaná literárna kritika, ktorá taktiež podliehala vtedajšiemu umeleckému kánonu a uprednostňovala spoločenskú funkciu nad funkciou estetickou, a preto v recenziách nepreferovala hodnotové aspekty. Aj keď sa po zániknutí *Literárnych listov* v roku 1908 začala skupina vytrácať z verejného života, nemožno im odoprieť zásluhy za zaktivizovanie katolíckeho duchovenstva a ich zapojenie do kultúrneho života v záujme pozdvižnutia národnej inteligencie na poli literárnom, ale aj jazykovom.

Tu sa nám núka otázka, prečo sa ich tvorivá práca nedostala do širšieho zorného poľa čitateľov a literárno-kultúrnej obce. Literárny historik Ján Gbúr na ňu odpovedá nasledovne: „Pôsobenie Osvaldovej skupiny oscillovalo medzi Osvaldovým prakticismom (uprednostňoval náboženskú a ľudovú výchovnú literatúru a organizovanie národného života) a Milkínovými literárnokritickými a literárnoteoretickými postojmi, ktoré sa vyhraňovali medzi dvoma umeleckými koncepciami: realizmom a idealizmom. Úzky programový záber (renesancia bernolákovského hnutia) a nevyhranenosť hodnotovo-umeleckej orientácie zakladajúcich osobností tejto skupiny katolíckych intelektuálov Osvalda a Milkina spôsobili, že ich tvorivá a organizačná iniciatíva významne nezasiahla do formovania slovenského literárno-kultúrneho života na Slovensku na prelome storočí.“¹⁹

¹⁷ Tamže, s. 57.

¹⁸ RAKÚS, S.: *Na tému optimizmus a pesimizmus*. RAK, 5, 2000, č. 2, s. 28 – 31.

¹⁹ GBÚR, J.: *Realizmus v slovenskej literatúre*. In: *Dejiny slovenskej literatúry I*. Bratislava : LIC, 2009, s. 418 – 572.

II.

Muselo prejsť mnoho rokov, kým sa na duchovnú literatúru začalo nazerať z iného uhla pohľadu. Pravda, metodológia literárnej vedy pokročila v rôznych smeroch a nesmieme zabúdať ani na možnosti, ktoré nám v postmodernej súčasnosti ponúkla inter- či transdisciplinarita. V prvom rade je potrebné si ozrejmiť pojmový aparát (s postupnosťou od všeobecného ku konkrétnemu), pomocou ktorého má literárna veda možnosť preniknúť do zložitého kódovania autorskej výpovede duchovnej/spirituálnej literatúry. Za mnohých, ktorí prispeli do tejto problematiky, uvedieme filozofku Zlaticu Plašienkovú, psychológa Michala Stríženca, literárneho vedca a kulturológa Petra Libu, religionistu Jána Komarovského, jazykovedca Jána Sabola a z literárnych vedcov Oľgu Sabolovú, Mariána Milčáka, Ivicu Hajdučekovú.

Duchovne zamerané texty (osobitne biblické) sú mnohými bádateľmi považované za texty obrazné, ktoré sú pre svoju symboliku a metaforickosť (založené napr. na podobnosti) len problematicky interpretovateľné exaktným jazykom vedy. Podobne aj v literárnych dielach, ktoré majú znakovú-estetickú povahu, sa v súčasnom literárnokritickom uvažovaní očakáva, že sakrálny prvok (aj keď len formálne) bude prítomný v obraznom vyjadrení. Z uvedeného vyplýva, že na rozdiel od prelomu 19. a 20. storočia, sa už v umeleckých textoch neočakáva explicitnosť, ale skôr zástupnosť výrazu. Nové impulzy ponúka aj metodológia súčasnej literárnej vedy, a tie v ďalšej časti príspevku priblížime²⁰.

Do uvažovania o duchovnosti výrazne zasiahol svojím výskumom Peter Liba, slovenský literárny vedec, kulturológ a kritik, ktorý venoval v štúdiu „Sakrálne“ a „profánno“ v kultúre a literatúre problematiku duchovna značný priestor²¹. K opozícii „sakrálne“ – „profánne“ priradil rad významovo blízkych opozícií (božské – ľudské, nadprirodzené – prirodzené, hodnotovo vyššie – hodnotovo nižšie atď.), ktoré vyjadrujú čiastkové charakteristiky tejto opozície či jednotlivé aspekty v pohľade na ňu. I tu však musíme podotknúť, že P. Liba nemyslí na túto opozíciu ako na nutne vyhranenú, práve naopak. Uvádza, že táto opozícia sa v našej literatúre „nejaví ako absolútny protiklad, vytesňujúci jednu časť druhou, ale naopak – ukazuje sa ako symetrická inverzia, v ktorej východiskovou je prvá časť, teda „sakrálne“ (sväté)... jedno sa nachádza a vidí v druhom, druhé vysvetľuje prvé a prvé určuje druhé (recipročná implifikácia).“²²

Marián Milčák vo svojich literárnovedných úvahách, na pozadí explicitnosti a implicitnosti výpovede básnika, upozorňuje na fakt, že „básne sú neraz bezprostrednou a prvoplánovou manifestáciou náboženského cítenia, výpoveďou, ktorá nenadobúda *estetickú povahu*“.²³ Pravda, kritika takýchto textov je niekedy prijímaná veľmi ťažko. Preto M. Milčák odporúča autorom, aby spiritualitu (autor aj jeho čitateľ) vnímali ako prirodzenú

²⁰ V nasledujúcom uvažovaní o možnostiach využitia transdisciplinárne koncipovaného pojmového aparátu v literárnovednom výskume duchovnosti vychádzame zo štúdie I. Hajdučekovej *Metodologické východiská vo výskume spirituality a metaempirickej dimenzie literárnej skutočnosti*. Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education, 4, 2013, č. 4. Dostupné na: <http://religious-and-sacred-poetry.info/wordpress/wp-content/uploads/2015/04/RASP-2013-no-04-4.pdf>.

²¹ LIBA, P.: „Sakrálne“ a „profánno“ v kultúre a literatúre (Náčrt niektorých otázok). In: *Dostredivé priestory literatúry*. Nitra : Vysoká škola pedagogická, 1994, s. 172 – 210.

²² Tamže, s. 172.

²³ MILČÁK, M.: *O spiritualite básnického textu*. In: *Mýtus a báseň (7 úvah o poézii)*. Levoča : Modrý Peter, 2010, s. 34 – 46.

súčasť umeleckých ambícií textu, nie ako dominantný cieľ. Podľa neho: „zložitý a nelineárny pro-ces tvarovania a diferenciácie, ktorý predznamenáva každú umelecky hodnotnú výpoveď, nie je možné nahradiť pátosom alebo oduševneným vierovyznaním. Hoci platí, že báseň môže byť zároveň i modlitbou, neznamená to ešte, že každá modlitba sa automaticky sta-ne básňou.“²⁴ Vo svojich úvahách autor v súvislosti s duchovným zážitkom, osvietením, či prenikaním k zjavovanému tajomstvu dodáva: „Veď extatický zážitok mystika alebo každá jemu podobná neopakovateľná a špecificky osobná náboženská skúsenosť, ktorá sa ani nemusí zhodovať s prežitím nijakej inej situácie, je jazykom neuchopiteľná alebo sa po-hybuje na hranici komunikatívnosti.“²⁵ Svoje tvrdenia podopiera i výrokom slovenského li-terárneho vedca S. Rakúsa. Ten, v súvislosti s umeleckou fikciou na rozhraní témy a jazyka, kde už slová nestačia a naopak, výpovedná hodnota sa zvyšuje a autori sa márne pokúšajú prevteliť pocity sprevádzajúce transcendentný zážitok do slov, výstižne poznamenáva, že ak sa chce autor dopracovať k prijateľnému výsledku, pristupuje k nevyhnutnosti „vypove-dať niečo čímisi iným“²⁶.

Duchovnosti ako antropologickej konštante spätéj s transcenciou sa vo svojej štúdií *Duchovnosť človeka v kontexte filozofických reflexií* (1997) venovala Z. Plašienková. Pod týmto pojmom rozumie „celkový súhrn všetkých skúseností, ktoré sa týkajú sféry Transcendencie“²⁷. A teda, ak hovoríme o duchovnosti človeka, znamená to, že súčasne musíme hovoriť aj o transcencii ako o duchovnom rozmere ľudského bytia, vďaka ktorému človek „presahuje materiálny svet, preráža aj nutnú prírodnú zákonitosť, hoci biologicky ostáva na ňu viazaný, prekonáva ju svojím vedomím, poznaním, čiže svojím duchovným životom, ktorému je táto transcendencia vlastná“²⁸. Transcendencia je vo filozofii chápaná ako niečo, čo leží za hranicami nášho poznania, niečo nadzmyslové, čo je za rozumovou a zmyslovou skutočnosťou. Tu však Z. Plašienková rozlišuje „veľkú“ a „malú“ Transcendenciu. Pod „veľkou“ Transcenciou rozumie Božskosť v zmysle osobného alebo neosobného Boha a pod „malou“ transcenciou rozumie akúkoľvek sféru, ktorá nás presahuje, sféru možnosti inej skutočnosti, ktorej sa dokážeme „otvoriť“. Plašienková potom otázku „veľkej“ a „malej“ transcencie uzatvára nasledovne: „Duchovnosť človeka sa môže týkať obidvoch významov pojmu Transcendencie, takže vtomto zmysle môže byť ako náboženská, tak aj nenáboženská, ba zdá sa, že môžeme hovoriť aj o ‚zmiešanej‘ duchovnosti“²⁹.

Pojmy religiozita a spiritualita vymedzuje z psychologického pohľadu Michal Stríženec. Religiozitu definuje ako „osobný a kladný vzťah človeka k náboženstvu (Bohu)“³⁰, ktorý je podporovaný náboženským cítením, jeho prejavmi, praktizovaním náboženstva vo verejnom i v súkromnom živote a pod. Zatiaľ čo religiozita znamená pridržanie sa presvedčení a rituálov organizovanej cirkvi, náboženskej inštitúcie, spiritualita je skôr „individuálny jav, charakterizujú ho určité hodnoty (vo vzťahu k sebe, iným ľuďom, prírode, životu) a zdôraz-

²⁴ Tamže, s. 34.

²⁵ Tamže, s. 38.

²⁶ RAKÚS, S.: *Medzi mnohoznačnosťou a presnosťou*. Levoča : Modrý Peter, 1993, s. 120.

²⁷ PLAŠIENKOVÁ, Z.: *Duchovnosť človeka v kontexte filozofických reflexií*. In: *Duchovný rozmer osobnosti: Interdisciplinárny prístup*. Bratislava : Ústav experimentálnej psychológie SAV, 1997, s. 1 – 14.

²⁸ Tamže, s. 9.

²⁹ Tamže, s. 13.

³⁰ STRÍŽENEC, M.: *Spiritualita a jej zisťovanie*. Človek a spoločnosť, 8, 2005, č. 1. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/archiv/1-2005/strizenec.html>.

ňuje sa v ňom duchovná skúsenosť (najvyššou formou sú mystické zážitky). Spiritualita je nevyhnutným jadrom religiozity, avšak značne presahuje religiozitu.”³¹ Nutné je dodať, že východisko, ktoré spája religiozitu a spiritualitu je podľa Stríženca uznanie metaempirickej dimenzie reality.

Biblickým textom a ich semiotikou sa v našej literatúre venoval známy jazykovedec Ján Sabol vo svojej štúdií *O znakovosti biblického textu*³², v ktorej predkladá svoje úvahy a zamýšľa sa nad vzťahom obsahu a formy.

Úvahy o vzťahoch medzi formou a obsahom slova doviedli J. Sabola v spolupráci s O. Sabolovou a J. Sersenovou k vytvoreniu nového pojmu – spirtualéma³³. Dospeli k presvedčeniu, že „medzi formou a obsahom slova sa vytvára vnútorná magnetická sila, ktorá môže prenikať lexikálno-sémantickým priestorom tejto jednotky a dodávať mu konotatívnu energiu vyššieho, transcendentálneho posolstva. A tak vznikol termín spirtualéma na pomenovanie lingvisticko-semiotickej jednotky označujúcej duchovnosť, spiritualitu.“³⁴ Autorom pojmu je J. Sabol, ktorý tento pojem vymedzil na pozadí interpretácie biblických textov. Svoju definíciu spirtualémy prezentuje nasledujúcim spôsobom: „Spirtualéma je semiotic-ký anjel strážny, ktorý bdie nad dobrom v človeku a nad hodnotami v jazyku.“³⁵ Spirtualému označuje aj ako jazykový znak, pretože práve semiotický obraz sveta je to, čo sa premietlo aj do biblických textov. Ďalej J. Sabol uvádza niekoľko sémantických dištinkatívnych príznakov spirtualémy, ktorými sú: „pozitívnosť, transcendentnosť, existenciálna účinnosť.“³⁶

Naznačené výskumy najmä z hľadiska antropológie vedú literárnych vedcov ku skúmaniu duchovnosti. Z tohto hľadiska je pre nás podnetná štúdia Jána Komorovského a jeho vymedzenie pojmu „homo religiosus“, ktorý definuje nasledovne: „homo religiosus viac ako tvor prirodzene náboženský, nábožensky disponovaný, ktorého religiozita sa môže plne rozvinúť, ale v prípade, že sa nepestuje, nezvelaďuje a nezosľachtuje, môže zakrnieť.“³⁷

Pojem „homo religiosus“ vo svojom literárnovednom výskume využíva Ivica Hajdučeková, ktorá dospela k metodologickému rozvinutiu typológie duchovnosti o pojmy „homo spiritualis“ a „homo spiritus/Spiritus“, ktorými vystihuje mieru duchovnej zrelosti pri stvárnení lyrického/epického subjektu. Termín „homo spiritus“, ktorý bol prvýkrát uplatnený pri interpretácii cyklu *Sonety* (P. O. Hviezdoslav), I. Hajdučeková chápe ako: „duchovne osvietenú/zrelú bytosť charakterizovanú individuálnou duchovnou skúsenosťou s posvätným, v zmysle kreačno-evolučného bytia, mimo inštitucionalizovanej formy náboženstva.“³⁸ V neskorších štúdiách Hajdučeková svoje úvahy o diferencovaní fenoménu duchovného dozrievania podopiera Slovníkom spirituality, ktorý poukazuje na rozdiel

³¹ Tamže.

³² SABOL, J.: *O znakovosti biblického textu*. Verbum : časopis pre kresťanskú kultúru, 8, 1997, č. 3, s. 93 – 100.

³³ SABOL, J. – SABOLOVÁ, O. – SERSENOVÁ, J.: *Spirtualéma*. Verbum : časopis pre kresťanskú kultúru, 21, 2010, č. 1, s. 92 – 97.

³⁴ Tamže, s. 93.

³⁵ Tamže, s. 93.

³⁶ Tamže, s. 95.

³⁷ KOMOROVSKÝ, J.: *Psychologický typ „homo religiosus“*. In: *Duchovný rozmer osobnosti: Interdisciplinárny prístup*. Bratislava : Ústav experimentálnej psychológie SAV, 1997, s. 22 – 34.

³⁸ HAJDUČEKOVÁ, I.: *Filozofia kresťanského kríža v básnickom cykle P. O. Hviezdoslava Sonety*. Slovenské pohľady, 4 +127, 2011, č. 12, s. 79 – 83.

adjektíva „spirit(u)alis“ a substantíva „spiritus“, t. j. „duchovný“ alebo „duševný“ a „dych“ alebo „duch“. Na základe nadobudnutých skúseností z výskumu umeleckých textov, ktoré sa opierali o teoretické východiská odbornej literatúry, navrhuje pre potreby literárno-vedného výskumu vymedziť pojmy „homo spiritualis“ a „homo spiritus/Spiritus“ v nasledujúcej podobe:

a) „homo spiritualis“ – označuje fenomén duchovnej disponovanosti so schopnosťou vnímať metaempirickú dimenziu skutočnosti, ktorá je primárne iniciovaná a podmienená autotranscendenciou (charakteristickým sprievodným znakom je akt osvietenia). Náboženská forma je jednou z možností jej realizácie (v rozlíšení „malej“ či „veľkej“ transcendencie);

b) „homo spiritus/homo Spiritus“ – označuje fenomén duchovnej zrelosti (osvietenosť) charakterizovanú individuálnou duchovnou skúsenosťou (mystickosť) prežívanou v intenciách kresťanskej spirituality uznávajúcou Trojjedinosť Boha. Vyznačuje sa aktívnou odpoveďou na Božiu iniciatívu prijatím darov milosti, preto výsledkom účinkovania Ducha svätého v živote jednotlivca je kreačno-evolučné bytie. V tomto zmysle ide o stupeň duchovnej zrelosti, v ktorej forma aj obsah majú duchovnú podobu (numinóznú).³⁹

V závere môžeme konštatovať, že naznačené výsledky v novších skúmaníach a interpretáciách duchovnej literatúry poukazujú na významný posun v odkrývaní metatextových priestorov literatúry, ktorý nám ponúka aj transdisciplinárny prístup inšpirovaný filozofiou, psychológiou, religionistikou, lingvistikou a literárnou vedou. Nami predstavený pojmový aparát, ktorý do podoby literárnovedných metodologických východísk spracovala I. Hajdučeková⁴⁰, ponúka možnosti interpretácie zložitého šifrovania mystéria duchovnosti do básnického, ale aj prozaického textu, ktoré nie je jednoduché dekódovať. I napriek tomu sa domnievame, že umelecká literatúra má prostriedky na to, aby Transcendentálno zahalila do esteticky plnohodnotného komunikátu, kde podloží je etickosť, ktorá sa premieta do čitateľskej potreby (seba)reflexie s morálnym presahom. Za takéhoto predpokladu spiritualita nie je cieľom, ale je imanentne prítomná v literárnom, duchovne orientovanom texte.

Nedá sa, pochopiteľne, zazlievať autorom z prelomu 19. a 20. storočia, ktorí sa danou problematikou zaoberali, že azda sa jej nevenovali v dostatočnej miere, pretože príčinou je súdobá úroveň literárnovedného uvažovania. Zásadný rozdiel je v chápaní protikladu explicitnosti a implicitnosti v umeleckom vyjadrení. Literárne texty a literárna kritika v danej dobe podliehali konfesionalizmu a uplatňovali estetiku persuázie podriadenú kresťanskému modelu správania sa človeka. Uprednostňovali spoločenskú funkciu – v časopise *Kazateľna* najmä náboženskú – nad funkciou estetickou. Na osi času vidíme rozdiel v estetickom kánone, v odlišnej metodológii, v súčasnosti napojenej na interdisciplinárny rozmer, a najmä v odlišných nárokoch na estetické poslanie a umelecké kvality literárneho diela.

³⁹ HAJDUČEKOVÁ, I.: *Metodologické východiská vo výskume spirituality a metaempirickej dimenzie literárnej skutočnosti*. Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education, 4, 2013, č. 4. Dostupné na: <http://religious-and-sacred-poetry.info/wordpress/wp-content/uploads/2015/04/RASP-2013-no-04-4.pdf>.

⁴⁰ Tamže, s. 69 – 82.

Cieľom príspevku bolo predstaviť výskum časopisu *Kazateľňa* a jeho prílohu *Literárne listy*. Výskum textu zároveň odhalil, aké zmeny nastali v nazeraní na vyjadrenie duchovnosti na poli literárnej vedy. Zároveň sa ukazuje, že v odbornej literatúre absentujú štúdie, ktoré sa Osvaldovou skupinou zaoberajú. Odborník nájde parciálne štúdie, avšak komplexný výskum prínosu, ktorý nám zanechali na poli lingvistiky, literárnej kritiky či literárnej histórie chýba.

Našu úvahu a predstavu o praktickom premietnutí ponúknuť témy by sme snád' nemohli uzavrieť lepšie, ako výrokom spisovateľa katolíckej moderny G. Zvonického, ktorý vystihol podstatu písania spirituálnej poézie. Na čom sa teda podľa neho zakladá rýdzosť, sila, pôsobivosť pravej spirituálnej literatúry? Zvonický odpovedá takto: „Náboženský charakter básne určuje nielen téma, ale aj duchovné ovzdušie a záľuba srdca... Ako nemusí byť náboženským básnikom každý, kto spomenie vo svojej básni nejaké sväté slovo, tak zase môže ním byť niekto i bez toho, že by stále omieľal termíny duchovných a nadprirodzených javov. Náboženský básnik... dá umelecký výraz svojej nábožnosti i vtedy, keď ho inšpiruje rozvodnená rieka, mŕtvolu dieťaťa, slnkom ožiarená vinica, žobrák pri stanici, zlomená podkova, biele stádo oviec, šedivý väzeň atď., lebo náboženský charakter básne je daný nielen témou, ale aj duchovným ovzduším básnikovho srdca...“⁴¹

LITERATÚRA

- BRTÁŇOVÁ, E.: *František Richard Osvald – iniciátor vydávania homiletickej literatúry*. In: *Kultúrne a estetické iniciatívy Osvaldovej skupiny*. Bratislava : Literárnovedná spoločnosť pri SAV a Ústav slovenskej literatúry SAV, 1997, s. 64 – 70.
- BUDAJ, J.: *Vzkriesenie*. Literárne listy. Príloha ku „Kazateľni“, 9, 1901, č. 8, s. 54 – 57.
- GBÚR, J.: *Realizmus v slovenskej literatúre*. In: *Dejiny slovenskej literatúry I*. Zost. I. Sedlák. Bratislava : LIC, 2009, s. 418 – 572.
- HAJDUČEKOVÁ, I.: *Filozofia kresťanského kríža v básnickom cykle P. O. Hviezdoslava Sonety*. Slovenské pohľady, 4 +127, 2011, č. 12, s. 79 – 83.
- HAJDUČEKOVÁ, I.: *Metodologické východiská vo výskume spirituality a metaempirickej dimenzie literárnej skutočnosti*. In: *Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education*, s. 69 – 82. Dostupné na: <http://religious-and-sacred-poetry.info/wordpress/wp-content/uploads/2015/04/RASP-2013-no-04-4.pdf>.
- Kazateľňa. Časopis pre katolícke duchovné rečníctvo*. Vydáva Fr. R. Osvald, zodpovedný redaktor a majiteľ. V Skalici, dedičstvom J. Škarnicla. Ročníky: I. – XXVIII. (1881 – 1908).
- KOMOROVSKÝ, J.: *Psychologický typ „homo religiosus“*. In: *Duchovný rozmer osobnosti : Interdisciplinárny prístup*. Bratislava : Ústav experimentálnej psychológie SAV, 1997, s. 22 – 34.
- LIBA, P.: *„Sakrálna“ a „profánna“ v kultúre a literatúre (Náčrt niektorých otázok)*. In: *Dostredivé priestory literatúry*. Nitra : Vysoká škola pedagogická v Nitre, 1994, s. 172 – 210.
- Literárne listy*. Príloha ku „Kazateľni“. Ročník I. – XVIII. (1891 – 1908).
- MILČÁK, M.: *O spiritualite básnického textu*. In: *Mýtus a báseň (7 úvah o poézii)*. Levoča : Modrý Peter, 2010, s. 34 – 46.
- PAŠTEKA, J.: *Tvár a tvorba Katolíckej moderny*. Bratislava : Lúč, 2002.

⁴¹ Citované podľa: PAŠTEKA, J.: *Tvár a tvorba Katolíckej moderny*. Bratislava : Lúč, 2002.

ŠTÚDIE

- PLAŠIENKOVÁ, Z.: *Duchovnosť človeka v kontexte filozofických reflexií*. In: *Duchovný rozmer osobnosti : Interdisciplinárny prístup*. Bratislava : Ústav experimentálnej psychológie SAV, 1997, s. 1 – 14.
- RAKÚS, S.: *Na tému optimizmus a pesimizmus*. RAK, 5, 2000, č. 2, s. 28 – 31.
- SABOL, J. – SABOLOVÁ, O. – SERSENOVÁ, J.: *Spiritualéma*. Verbum : časopis pre kresťanskú kultúru, 21, 2010, č. 1, s. 92 – 97.
- SABOL, J.: *O znakovosti biblického textu*. Verbum : časopis pre kresťanskú kultúru, 8, 1997, č. 3, s. 93 – 100.
- SEDLÁK, J.: *Syntéza náboženského a národného princípu u osvaldovcov*. In *Kultúrne a estetické iniciatívy Osvaldovej skupiny*. Bratislava : Literárnovedná spoločnosť pri SAV – Ústav slovenskej literatúry SAV, 1997, s. 18 – 27.
- STRÍŽENEC, M.: *Spiritualita a jej zisťovanie*. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/archiv/1-2005/strizenec.html>.
- ŠIMKOVIČ, A.: *Osvaldova skupina. Kultúrne a spoločenské súvislosti*. In: *Kultúrne a estetické iniciatívy Osvaldovej skupiny*. Bratislava : Literárnovedná spoločnosť pri SAV – Ústav slovenskej literatúry SAV, 1997, s. 9 – 17.

PERIPETIE OKOLO KATOLÍCKEJ MODERNY

Mgr. Peter Tollarovič

*Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*

Vyčlenenie katolíckej moderny na perifériu spoločenského záujmu sa v našom kontexte bezpochyby udialo krátko po februárovom prevrate v roku 1948. No množstvo problémov museli predstavitelia tohto literárneho zoskupenia prekonať i v období prvej Československej republiky, čo dokumentuje i táto štúdia.

Pre celé obdobie prvej Československej republiky je charakteristická pluralita názorov vo všetkých úrovniach politického, spoločenského a kultúrneho života. Z dnešného pohľadu to hodnotíme ako znak demokratického usporiadania novovzniknutého nástupníckeho štátu. Na poli literárnom sa tento pluralizmus prejavil aj množstvom literárnych časopisov, ktoré možno pomerne spoľahlivo a objektívne „onálepkovať“ ako konzervatívne – tradičné, katolícke, evanjelické alebo moderné – avantgardné, mládežnícke a podobne. Bolo preto bežnou praxou, že takmer všetka publikovaná próza i poézia (minimálne diela vydávané Maticou slovenskou, Leopoldom Mazačom – EMSA, atď.) bola v dobových periodikách recenzovaná. Táto pluralita nám podáva pomerne spoľahlivý obraz o tom, ako boli tieto diela vo svojej dobe prijaté (v našej literatúre je to veľmi vzácne, vzhľadom na štyri desaťročia, v ktorých to nebolo možné). To je i prípad básnickej zbierky Pavla Gašparoviča Hlbinu (1908 – 1977) *Harmonika* (1935). Vyberáme preto štyri recenzie uverejnené v pomerne odlišných, dá sa povedať konkurenčných periodikách, ktoré vyústili v tzv. hlbinovskú aféru.

V tradičných a konzervatívnych *Slovenských pohľadoch* recenzoval *Harmoniku* Stanislav Mečiar (1910 – 1971). Bol to práve on, kto teoreticky uvažoval aj o poetizme, a to hneď v prvom čísle Smrekovho *Elánu*¹. Je preto paradoxné, že v recenzii *Harmoniky* sa tento pojem vôbec nevyskytuje. Domnievame sa, že Mečiar nechcel týmto prívlastkom Hlbinovi uškodiť, keďže vedel, že v slovenskom konzervatívnom prostredí by to mohlo byť vnímané ako negatívny a nevhodný prvok, čo koniec koncov bolo minimálne i v Hlbinovom a Dilongovom prípade. V tej dobe bol Mečiar rešpektovaným literárnym kritikom a znalcom problematiky moderných literárnych prúdov. *Harmoniku* vníma celkom bezproblémovo, priam selankovito: „Zbierka básnického dolce farniente. So slnkom v horizonte a rozihranou láskou v srdci pozdravuje tu básnik svet akýmsi panteistickým zbožnením, panteizmom, harmonizujúcim všetko v jednotnú božiu hymnu.“² Teda *sladké nič nerobenie* je podľa Mečiara pečatou zbierky. Uvedomuje si určitý kontrast s dvomi predošlými zbierkami, no *Harmoniku* chápe ako prirodzený vývin v kontexte Hlbinovej básnickej tvorby: „Táto

¹ MEČIAR, S.: *Rozhovor o poetizme*. Elán, 1, 1930, č. 1, s. 8 – 9.

² MEČIAR, S.: *Harmonika*. Slovenské pohľady, 51, 1935, č. 4, s. 252.

zbierka je odpočinkom na ceste, ale nie obzeraním sa po prekonanom úseku tvorby, práve naopak – s tým úmyslom, aby ďalší postup bol práve taký radostný, ako dosiaľ. Ale nebude on ľahší. Doterajšou tvorbou určil si Hlbina líniu svojej tvorby.³ Je zaujímavé, ako Mečiar vystihol genetický plán Hlbinovej poézie. Jeho nasledujúca zbierka *Dúha* je skutočne, slovami recenzenta, *ešte radostnejšia* ako *Harmonika*. Ako neskôr ozrejmime, celkom protikladne s odstupom pár rokov zbierku hodnotí Jozef Kútnik Šmálov (1912 – 1982).

V svätovojeťeskom mesačníku *Kultúra* zbierku recenzoval istý Višňovan. Recenziu cituje i Július Pašteka, no o autorovi sa bližšie nezmieňuje. Pomocou *Slovníka slovenských pseudonymov* sa nám podarilo zistiť, že ide o katolíckeho kňaza Alojza Marsinu⁴, ktorý bol v tom čase farárom vo Višňovom, a práve tu v roku 1935 Hlbina kaplánoval. Marsina oceňuje abstraktnosť Hlbinoého básnického jazyka: „Básnický obraz nezáleží tak v porovnaní, ale skôr v zblížení dvoch realít vzdialených a na prvý pohľad nespojiteľných. Čím sú tie reality vzdialenejšie, tým je obraz poeticky účinnejší.“⁵ Z citátu vyplýva, že Marsina implicitne oceňuje poetické prvky Hlbinovej zbierky. Napriek tomu, že Hlbinoeve verše vníma ako vedome komponované básnické dielo, predsa svojmu kaplánovi priznáva autenticnosť: „Jeho pekné a silné výrazy predstavujú nám srdce... V zhľuku predstáv hľadá reflexnú myšlienku, ktorá by v jeden krásny názorový obraz združila živé predstavy.“⁶

Horlivým obdivovateľom začínajúcej katolíckej moderny bol Paľo Ušák Oliva (1914 – 1941). Vyrástol na prvých zbierkach Hlbina (*Začarovaný kruh*, *Cesta do raja*), Dilonga (*Hviezdy a smútok*, *Helena nosí ľaliu*) a Harantu (*Mystérium baladické*). Všetky tieto zbierky, vrátane *Harmoniky*, recenzoval. Oliva vníma Hlbinoovo dielo komplexne. Dospel k záveru, že Hlbinoova umelecká tvorba má kvalitatívne stúpajúcu tendenciu: „V *Harmonike* vidieť, že nádeje, s ktorými sa literárna verejnosť dívala na Hlbina, nesklamali.“⁷ Tri časti *Harmoniky* interpretuje ako cestu k *Božstvu*⁸, a to prostredníctvom častí *Rajské piesne*, *Harmonika* a *Božstvo*. Táto cesta však nie je jednoduchá: „Kým v *Začarovanom kruhu* javí sa vám Hlbina akoby sám sebe nerozumel, kým v *Ceste do raja* sa vám zazdá, že sa rýchle sám so sebou vyrovnáva, v *Harmonike* vidíte dvojstrannosť jeho vnútra.“⁹ Oliva tiež hľadal zdroje Hlbinoých inšpirácií a nachádza ich u Smreka či Lukáča, dvoch typologicky značne odlišných básnikov. Je zrejmé, že recenzent veľmi dobre poznal dobovú modernú slovenskú poéziu. Olivova recenzia je síce stručná, no je badateľné, že je z pera básnika, ktorý vychádza z rovnakého filozofického i estetického základu (Bremond).

Celkom iný charakter ako predošlé tri recenzie má pomerne rozsiahly posudok Ruda Brtáňa (1907 – 1998) uverejnený v *Slovenských smeroch*. Aj on, podobne ako Paľo Ušák Oliva vníma Hlbinoovu doterajšiu tvorbu ako celok, no na rozdiel od neho ju hodnotí antagonisticky: „Verše *Začarovaného kruhu* (1932) boli príliš sebavedomé, najmä v úvode, kde reklamoval pre poéziu ráz modlitby.“¹⁰ Podľa Brtáňa nasledujúca *Cesta do raja* bola

³ Tamže.

⁴ ORMIS, J. V.: *Slovník slovenských pseudonymov*. Turčiansky sv. Martin : Slovenská národná knižnica, 1944, s. 262.

⁵ Višňovan (Alojz Marsina): *Básnik nežnosti*. *Kultúra*, 7, 1935, č. 4, s. 174.

⁶ Tamže.

⁷ OLIVA, P. U.: *Pavol H. Hlbina: Harmonika*. *Pero*, 4, 1935, č. 4, s. 15.

⁸ Tamže.

⁹ Tamže.

¹⁰ BRTÁŇ, R.: *Pavel Hlbina: Harmonika*. *Slovenské smery*, 2, 1935, č. 7, s. 277.

lepšia, vnukla nádeje, no *Harmonika* ich nenaplnila¹¹. Zo štýlu a kontextu Brtáňovho vyjadrovania razí apatia voči náboženskej poézii. Recenzent si neodpustil poznámku v zátvorke, že Hlbinaova poézia vykazovala znaky *nadslovenského literárneho obzoru*, hoci „len“ v rámci náboženskej lyriky¹². Náboženskú lyriku Brtáň zrejme stavia kdesi pod ľúbostnú, spoločenskú, prírodnú a inú poéziu. Oliva cítil jasné smerovanie k tretej (poslednej) časti zbierky, Brtáň kladie do popredia strednú časť *Harmonika*: „Umiestnenie cyklu *Harmonika* medzi *Rajské piesne* a *Božstvo* tvorí osu a najsilnejšie čísla zbierky, ktorej by pristal názov medzi nebom a peklom alebo medzi telom a dušou, alebo medzi svetom a Bohom.“¹³ Brtáň oceňuje nové výrazové prostriedky, pár ich vymenuje, no vzápätí vymenuje väčšie množstvo negatívnych prvkov. Napríklad v konštatovaní ohľadom štýlového nevku su Brtáň podkladá svoje tvrdenia citátmi z vyslovene kňazských básní, čo mohol (a zrejme i vnímal) Hlbina ako zákerné a opovrhujúce. „To, čo sa potuluje podvedome v Hlbínových rajských piesňach je zmyselne telesné. Len tam je vrúcnosť, tam sa vie uplatniť Hlbínov naturel, ktorý sa darmo pokúša o serafínsku, čistú poéziu. Na kňazské pero je *Harmonika* iste senzualistická.“¹⁴ Tieto úvahy dokumentuje citátmi vytrhnutými z kontextu, ktorých výber možno hodnotiť ako tendenčný. V zbierke nachádza množstvo erotiky: „Najmenej erotiky je v cyklu *Božstvo*.“¹⁵

Pre upresnenie dodajme, že podobné výčitky uštedrila literárna kritika o desaťročie neskôr Svetoslavovi Veiglovi a jeho zbierke *Láska smrť* (1946)¹⁶. Recenziu Brtáň zakončuje krutou pečiatkou: „*Harmonika* je zo slabších zbierok lyrických, o aké niet núdze. Nejde ani o to, že je viac svetská ako náboženská (nehovorím katolícka), ale je – slabá poeticky.“¹⁷

Stručná analýza štyroch rozmanitých recenzií dospela k záveru, že *Harmonika* bola prijatá (až na R. Brtáňa) viac menej priaznivo, no zároveň nejednoznačne. Toto tvrdenie je príliš všeobecné, avšak výstižné. Nejednoznačnosť bola spôsobená najmä rozdielnymi uhlami pohľadu. Mečiar uvádza výsostne estetické a poetologické kritériá. Marsina analýzu posúva ďalej a vníma spirituálny rozmer Hlbínovej poézie. Oliva v istom zmysle syntetizuje predošlé kritiky. Ako mladý seminarista celkom rozumie dvojpolovosti Hlbínovho vnímania reality a tento vnútorný zápas mu je celkom prirodzený. Brtáň zbierku zatracuje a svoje tvrdenia dokazoval na kritériách nemajúcich nič spoločné s literatúrou. Básne hodnotí skrze autora a všetky jeho argumenty stoja a zároveň padajú na „problém“ okolo Hlbínovho kňazstva. Brtáňa rušilo takmer všetko: náboženské prvky (ako gýčovité), senzualita (ako prehnaná) a erotickosť (ako celkom nevhodná). Reakcia na túto emočne nabitú kritiku na seba nenechala dlho čakať.

Väčšina sporov (nielen literárnych) vzniká v dôsledku vzájomne odporujúcich si názorov zväčša dvoch generácií, keď tá mladšia nie je spokojná s tou starou, a naopak (príkladom v dejinách slovenskej literatúry je napríklad polemika okolo almanachu *Napred*). Aj v tomto čase literárne konflikty do istej miery súviseli s politikou (stará škola vs. nová škola

¹¹ Tamže.

¹² Tamže.

¹³ Tamže.

¹⁴ Tamže, s. 279.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ VEIGL, S.: *Láska smrť*. Trnava : Pavol Gerdelán, 1946.

¹⁷ BRTÁŇ, R.: *Pavel Hlbina: Harmonika*. Slovenské smery, 2, 1935, č. 7, s. 280.

slovenská). V tridsiatych rokoch 20. storočia nastala podobná situácia. Konflikty však vznikali i medzi generačnými rovesníkmi, ktorých však delila odlišná konfesia. Z hľadiska slovenských dejín je to spor „s bohatou tradíciou.“ V prípade tzv. hlbínovskej aféry ide o spor medzi katolíkmi (Hlbina) a evanjelikmi (Brtáň).

Hoci kameňom úrazu bola v podstate malicherná záležitosť (neprajná recenzia a útočný verš), konflikt hneď od začiatku nabral rozmer „boja“ dvoch konfesií, ktoré mali i vtedy na Slovensku najpočetnejšie zastúpenie. Zámienkou konfliktu bola spomenutá Brtáňova recenzia Hlbínovej *Harmoniky*. Ako už bolo povedané, Brtáň na viacerých miestach priamo poukazuje na Hlbínov kňazský stav: „Predstavy ružovosti, krásy, neba, hviezd a dúhy, fialovej barvy, tela a mileneckých aktov, nahosti bičujú čierny kňazský šat.“¹⁸ Brtáňove argumenty nekorešpondujú so zásadami poctivej literárnej kritiky. Recenzent sa pasoval do pozície akéhosi cirkevného cenzora. Hlbínova reakcia bola prinajmenšom rovnako ostrá a vyšla v *Postupe* vo veršoch R. Brtáňovi:

*Máš oslie, ale pritom hluché uši,
preto ti neznie moja Harmonika.
Krpatej, nízkej luteránskej duši
pochuti nie sú verše katolíka.*

*Nečisté oko vidí všade špinu.
Nerýpaj do baroka, zemeplaz!
Čo tebe po tom, že mám dáku vinu
a že som katolícky kňaz?!¹⁹*

Hlbina zaútočil na Brtáňov výzor (nápadné uši, nižší vzrast) a tak, ako Brtáň narážal na Hlbínov *kňazský šat*, Hlbina zasa mieri na Brtáňovu *luteránsku dušu*. Prvý verš druhej strofy: „Nečisté oko vidí všade špinu,“ je parafrázou biblického: „Čistým je všetko čisté, ale poškvrneným a neveriacim nie je nič čisté; ešte aj ich myseľ a svedomie sú poškvrnené.“ (Tít, 1, 15).

Afére predchádzali menšie konflikty najmä medzi Alexandrom Matuškom (1910 – 1975) a Jánom Elenom Borom (1907 – 1991). Ten v ostrej polemike s Borom nešetřil ani Hlbínu a jeho obranu Bora vyviedol na posmech: „Mať stotinu Hlbínovej slávy, povedal by som, že sú to informácie od domovníčky. Ako veci sú (slávy ništ), je to čosi iné.“²⁰ Okrem toho Hlbínu posmešne nazýva menom Pravoslav Gedeon Hlbina²¹. Treba podotknúť, že Matuška v tom čase tiež obdobne pranieroval Emila Boleslava Lukáča a ďalších. Na margo Hlbínovej tvorby sa vyjadril iba nepriamo, keď v roku 1934 postupne v českom časopise *Přítomnost* (kde uverejňoval takmer všetky svoje články) označil katolíckych autorov ako

¹⁸ Tamže.

¹⁹ HLBINA, P. G.: *R. Brtáňovi*. *Postup*, 2, 1935, č. 4., s. 95.

²⁰ MATUŠKA, A.: *Ešte k literárnej afére zo Slovenska*. In: MATUŠKA, A.: *Za a proti*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1975, s. 65.

²¹ Tamže, s. 64.

bezočivých a najmä impotentných²². Hlbinu v tomto prípade menovite nespomína, no sme presvedčení, že mal na mysli jeho. Ak totiž už registroval Ruda Fabryho a iných, čo v tom čase ešte ani knižne nepublikovali, musel mať prehľad i o Hlbinovej básnickej tvorbe. Každopádne bol Hlbina v čase vydania *Harmoniky* Matuškom patrične počastovaný. V tomto kontexte bol Hlbinov spor akýmsi pokračovaním dlho pretrvávajúcich problémov. Jeden z mála, ktorý sa k tomuto sporu postavil z vecného, teda literárneho hľadiska, bol Klement Šimončič (1912 – 2010). Hneď v úvode rezignuje na osobný a konfesijný rozmer sporu: „Pokúsime sa len naznačiť, že tento neliterárny konflikt, vyplývajúci z obojstranného nedorozumenia, má tiež svoju literárnu, lepšie literárno-vednú stránku.“²³ Nepriamo, prostredníctvom citátov predstaviteľov ruskej formálnej školy, vyjadril mienku, že moderná literárna kritika by nemala dielo posudzovať prostredníctvom osoby autora.²⁴ Je veľmi neštandardné, že v rovnakom časopise, v ktorom sa objavila i Brtáňova kritika, sa objavil Šimončičov príspevok, ktorý vyvracia Brtáňove výčitky prostredníctvom vecných argumentov. Polemizuje s Brtáňovými výčítkami ohľadom erotičnosti v básni *Pieseň*: „Bedlivejší pohľad ukáže, že sa v tejto piesni opakuje istý intonačný obrys. Nie je vylúčené, že básnik tu bol pod diktátom intonácie, hoci si ho nemusel nejak zvlášť uvedomovať.“²⁵ Šimončič upozornil, že Hlbina v básni kládol dôraz na eufonickú zložku básne, pričom obsah je až sekundárny (čo je opäť prvok poetizmu). Autor ďalej vyratúva množstvo iných príkladov ilustrujúcich eufonickosť Hlbinových básní. Nepozdávala sa mu ani Brtáňova klasifikácia Hlbinových metafor na senzualistické a nesenzualistické: „Nuž, metafory nezvykli sme deliť na senzualistické či nesenzualistické. Pri hodnotení (kritikovanom) básnického diela sú metafory buď dobré, tedy básnické, alebo zlé, mŕtve, lexikalizované, ošúchané.“²⁶ S nadhľadom dodal, že nevedno, ako by Brtáň reagoval na surrealistické metafory, produkt automatického písania²⁷. Koniec koncov sa Šimončič svojim čisto literárnym posudkom priklonil na stranu Hlbinu, pričom *Slovenské smery* boli evanjelickým časopisom.

Hlbinovej básni nechýba guráž a odhodlanie. V kontexte recepcie zbierky je z nášho pohľadu dôležitým momentom recenzia v svätovojeťskej *Kultúre*. Bolo to konzervatívne katolícke periodikum a jeho prispievateľmi boli zväčša katolícki kňazi. Časopis priamo podliehal cirkevnému dozoru. Kladné prijatie na tomto fóre hralo jednoznačne v Hlbinov prospech. Dôležité je tiež naše zistenie, že zbierku tu (pod pseudonymom) recenzoval Hlbinov priamy nadriadený. Hlbina totiž ako kaplán spadal pod jurisdikciu svojho farára, ktorý mohol v hojnej miere ovplyvniť kariérny rast svojho kaplána v rámci štruktúr katolíckej cirkevnej hierarchie (farár Marsina bol pravidelným prispievateľom katolíckych časopisov *Duchovný pastier*, *Katolícke kázne*, *Sv. Rodina*, atď.).²⁸ Mimo chodom Hlbina bol v tom čase členom prozodickej komisie, ktorá posudzovala texty vznikajúceho *Jednotného*

²² MATUŠKA, A.: *Portréty slovenských spisovateľov*. In: MATUŠKA, A.: *Za a proti*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1975, s. 94.

²³ ŠIMONČIČ, K.: *Niekoľko poznámok k neliterárnemu konfliktu Dr. Ruda Brtáňa a P. G. Hlbinu*. *Slovenské smery*, 2, 1935, č. 9 – 10, s. 381.

²⁴ Tamže, s. 382.

²⁵ Tamže, s. 383.

²⁶ Tamže, s. 385.

²⁷ Tamže.

²⁸ ORMIS: J. V.: *Slovník slovenských pseudonymov*. Turčiansky sv. Martin : Slovenská národná knižnica, 1944, s. 262.

*katolíckeho spevníka*²⁹, pod taktovkou Mikuláša Schneidera-Trnavského (1881 – 1958). To všetko dokladuje Hlbinovo „dobré meno“ v cirkevných kruhoch. Ak Šimončič vo svojom príspevku konštatoval, že na posudzovanie *Harmoniky* prostredníctvom osoby autora nemá kompetenciu³⁰, potom v tomto duchu Marsina istú kompetenciu mal. Na záver s istým nadhľadom dodávame, že recenzia je vzácnym príkladom spolupatričnosti a vzájomného podporovania umeleckých aktivít kňazských autorov katolíckej moderny, a to dokonca zo strany priamych nadriadených. Veď napr. Dilongovi sa snažili jeho umelecké aktivity čo možno najviac obmedziť neustálym prekladáním po všetkých františkánskych kláštoroch na Slovensku.

O závažnosti kauzy svedčí i to, že bolo na margo sporu prijaté oficiálne stanovisko Spolku slovenských spisovateľov. V tom čase bol jeho predsedom Janko Jesenský (1874 – 1945). Závery boli zhrnuté do štyroch bodov, ktoré stručne parafrázujeme:

1. Odsúdenie Hlbinovho epigramu ako nemiestneho;
2. Odmietnutie sústavného osočovania Spolku zo strany prispievateľov časopisu *Postup a Ľudovej politiky*;
3. Odmietnutie tvrdenia, že *Slovenské smery* sú tlačovým orgánom Spolku;
4. Spolok chce združovať spisovateľov všetkých konfesii.³¹

Celkom prirodzene uvedené stanovisko vzbudilo nové vášne na oboch stranách. Z kontextu vyplýva, že hlbinovská aféra bola len „čerešničkou na torte“ dlhšie pretrvávajúcich literárnych škriepok rôzneho charakteru.

Do úlohy rozhodcu sa pasoval Andrej Žarnov (1903 – 1982). Ten celú aféru vnímal na pozadí spájania katolíkov s evanjelikmi, čo sa premietlo do politickej spolupráce Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a Slovenskej národnej strany, ktoré išli spolu do volieb v roku 1935 ako Autonomistický blok a na Slovensku aj voľby vyhrali. Hlbinova aféra dokonca prispela k úvahám o možnosti rozpadu Spolku slovenských spisovateľov³². Žarnov nepriamo Hlbinu obhajuje a naznačuje, že nebol jediným, kto sa nevhodne vyjadril: „Tam ste mali defilé slov. spisovateľov v Prítomnosti v skreslenom, krivom obraze Matuškovom. Možno tento Matuška nikdy už viac ničoho nenapíše.“³³ (Žarnov naráža na cyklus Matuškových statí *Portréty slovenských spisovateľov*).

Škandál je exemplárnym príkladom bulváru v období prvej Československej republiky. Obludných rozmerov dosiahol napríklad v novinách *Podtatranský kraj*, kde nachádzame článok s názvom *Po medových týždňoch Hlinkovsko-Rázusovskej koalície*. Článok nereferuje o ničom inom, než o Hlbinovej afére, ktorú celkom spolitizoval. Pre zaujímavosť uvádzame dlhší citát: „Brtáň je národniar a Hlbina ľudák. Čo povie týmto ušľachtilým veršom na evanjelickú dušu p. Rázus? A čo na to povedia všetci evanjelici? A čo povie na to Hlinka? To vopred vieme. Hlinka sa sladko-rozkošne pousmeje a povie ani pilát židom: Čo som napísal, napísal som. A čo povieme my? Nič. Bo to je následok ľudácko-národnárskej (alebo v zmyslu náboženskom: katolícko-luteránskej) koalície na Slovensku. Medové týždne tedy

²⁹ TRNAVSKÝ, M. S.: *Jednotný katolícky spevník*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1937, s. 4.

³⁰ ŠIMONČIČ, K.: *Niekoľko poznámok k neliterárnemu konfliktu Dr. Ruda Brtáňa a P. G. Hlbinu*. Slovenské smery, 2, 1935, č. 9 – 10, s. 381.

³¹ *Stanovisko k udalostiam*. Slovenské smery, 2, 1935, č. 9 – 10, s. 381.

³² ŽARNOV, A.: *Za porozumenie v ríši ducha*. Elán, 5, 1935, č. 10, s. 2.

³³ Tamže.

i národniarom utiekli a nastáva národnárske spolunažívanie s ľudákmi, ako to býva v špatnom manželstve, po medových týždňoch, lietajú pravidelne novomanželom hrnce po hlavách.“³⁴

Na situáciu reagoval Hlbina len stručne článkom *Niekoľko bodov*. V ňom len opäť potvrdil svoje výhrady, tentoraz neveršované: „Ak vydám nejakú zbierku veršov, najprv kritik zisťuje moje náboženstvo, ďalej samozrejme zistí moje zamestnanie, povolanie, nervové dispozície, sexuálne sklony (Freund je v móde!), či moje čierne šaty konvenujú s tonalitou farieb užívaných v poézii (zistilo sa, že mám sklon k ružovosti!!), atď.“³⁵ Hlbina skrátka trval na svojom. Že šiel vlastnou cestou, svedčí i jeho nasledujúca zbierka *Dúha*. Tú už pre istotu Brtáň nerecenzoval.

R. Brtáň si na škriepku zaspomínal až vo svojich memoároch. Po uplynutí takmer 60 rokov nezmenil svoj postoj: „Bol som presvedčený, že každý teológ je do istej miery harmonovaný svojou výchovou a štúdiom (u katolíckych aj celibátom), najmä v erotickej sfére; a v tejto oblasti potom trafila kosa na kameň pri Hlbinovi.“³⁶

Celá aféra dokumentuje naozaj čulý literárny život na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia. Paradoxne sa tak vyslovene apolitická básnická zbierka (a máme v tom čase dosť i vyslovene politických zbierok, napr. Žarnovova *Stráž pri Morave*) stala predmetom politických a konfesiónálnych sporov a protirečení.

LITERATÚRA A PRAMENE

- BRTÁŇ, R.: *Živé roky 2*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2010.
- BRTÁŇ, Rudo: *Pavel Hlbina: Harmonika*. Slovenské smery, 2, 1935, č. 7., s. 277 – 280.
- HLBINA, P. G.: *Harmonika*. Praha : Leopold Mazáč, 1935.
- HLBINA, P. G.: *Niekoľko bodov*. Postup, 2, 1936, č. 5 – 6, s. 184.
- HLBINA, P. G.: *R. Brtáňovi*. Postup, 2, 1935, č. 4., s. 95.
- MATUŠKA, A.: *Za a proti*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1975.
- MEČIAR, S.: *Harmonika*. Slovenské pohľady, 51, 1935, č. 4., s. 252 – 253.
- MEČIAR, S.: *Rozhovor o poetizme*. Elán, 1, 1930, č. 1., s. 8 – 9.
- OLIVA, P. U.: *Pavol H. Hlbina: Harmonika*. Pero, 4, 1935, č. 4., s. 15.
- ORMIS, J. V.: *Slovník slovenských pseudonymov*. Turčiansky sv. Martin : Slovenská národná knižnica, 1944.
- Po medových týždňoch Hlinkovsko-Rázusovskej koalície*. Podtatranský kraj, 2, 3. 5. 1935, s. 18.
- Stanovisko k udalostiam*. Slovenské smery, 2, 1935, č. 9 – 10, s. 381.
- ŠIMONČIČ, K.: *Niekoľko poznámok k neliterárnemu konfliktu Dr. Ruda Brtáňa a P. G. Hlbinu*. Slovenské smery, 2, 1935, č. 9 – 10, s. 379 – 381.
- TRNAVSKÝ, M. S.: *Jednotný katolícky spevník*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1937.
- VEIGL, S.: *Láska smrť*. Trnava : Pavol Gerdelán, 1946.
- Višňovan (Alojz Marsina): *Básnik nežnosti*. Kultúra, 7, 1935, č. 4, s. 174.
- ŽARNOV, A.: *Za porozumenie v ríši ducha*. Elán, 5, 1935, č. 10, s. 2.

³⁴ *Po medových týždňoch Hlinkovsko-Rázusovskej koalície*. Podtatranský kraj, 2, 3. 5. 1935, s. 18.

³⁵ HLBINA, P. G.: *Niekoľko bodov*. Postup, 2, 1936, č. 5 – 6, s. 184.

³⁶ BRTÁŇ, R.: *Živé roky 2*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2010, s. 146.

AKO ROZVÍJAŤ DIDAKTICKÚ KOMPETENCIU UČITEĽA SLOVENČINY AKO CUDZIEHO JAZYKA

Doc. PhDr. Jana Pekarovičová, PhD.

*Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*

Všeobecné lingvodidaktické východiská

Úroveň komunikačných zručností v cudzom jazyku sa zvyčajne posudzuje na základe lingvistických a didaktických kritérií, avšak komplexné hodnotenie jazykovej kompetencie predpokladá aj zohľadnenie pragmatických a sociokultúrnych aspektov, ktoré určujú charakter a často i obsah výučby, a zároveň ovplyvňujú stupeň osvojenia komunikačných stratégií študujúcich. Je nesporné, že efektívnosť učenia sa cudzieho jazyka i kvalita samotného vzdelávacieho procesu sú vo veľkej miere výsledkom pôsobenia učiteľa – lektora, jeho odbornej spôsobilosti i pedagogického taktu. V tejto súvislosti je potrebné uvažovať o zásadách budovania všeobecnej didaktickej kompetencie učiteľa cudzieho jazyka, osobitne lektora slovenčiny, ktorý sprístupňuje náš jazyk v rámci inštitucionálneho či individuálneho vzdelávania cudzincov doma i v zahraničí. Pokúsime sa aspoň naznačiť niektoré čiastkové zručnosti nevyhnutné pre jeho úspešné pôsobenie na školách rozličného typu a špecifikovať jeho profil vzhľadom na charakter úloh, ktoré musí počas svojho pôsobenia plniť. Je to predovšetkým pedagogická profesionalita, odvíjajúca sa od znalostí získaných počas filologického štúdia a od jeho schopnosti prepájať teoretické poznatky s praktickými potrebami žiakov. Tu často narážame na isté zaužívané pedagogické stereotypy pri prezentácii cudzieho jazyka, ktoré sa premietajú aj do oblasti výučby. Spôsob nácviku receptívnych aj produktívnych komunikačných zručností však závisí od typu školy, veku frekvenciantov a didaktického cieľa pre danú cieľovú skupinu. Inak sa pristupuje k výučbe na základných školách, inak na stredných školách a iný prístup si vyžadujú študenti na vysokých školách, kde sa požiadavky diferencujú vzhľadom na to, či ide o sprostredkovanie základov jazyka alebo o odbornú jazykovú prípravu študentov na filologických alebo nefilologických odboroch. A tu vyvstáva principiálna didaktická otázka: ako naučiť adeptov relevantné komunikačné zručnosti cieľového jazyka, nevynímajúc sprístupňovanie a osvojenie príslušných lingvostylizácií. Ide o schopnosť spracovať učivo tak, aby sa dosiahol didaktický zámer zo strany obidvoch subjektov pedagogickej komunikácie, teda z pohľadu učiteľa aj žiaka, aby ich vzájomná interakcia prebiehala podľa možnosti bezporuchovo. Do nej sa istým spôsobom premietne aj charakter medzijazykového kontaktu východiskového materinského jazyka žiaka s vyučovaným cieľovým cudzím jazykom, v našom prípade so slovenčinou. Z hľadiska vhodnej didaktickej stratégie je dôležité, či sú to jazyky typologicky a geneticky príbuzné, areálovo blízke alebo naopak, do didaktického vzťahu vstupujú jazy-

ky odlišné, vzdialené s rozdielnym gramatickým a fonetickým systémom¹. Práve jazyková typológia ovplyvňuje výber didaktických prostriedkov a metodiky ich usporiadania či preferenciu istých foriem v jednotlivých fázach výučby. Prirodzene sa tento fakt odrazí aj na požiadavke vnímania a registrovania medzikultúrnych rozdielov prejavujúcich sa v myslení i jazykovom správaní žiakov. Aby učiaci sa chápal etnokultúrne zvláštnosti cieľovej kultúry, je potrebná sociokultúrna kompetencia, ktorá je predpokladom úspešnej komunikácie a práve učiteľ/lektor ju môže správnym prístupom usmerňovať, rozvíjať a prehĺbovať.

Podmienkou úspešnej pragmaticky orientovanej výučby je **sociokultúrna kompetencia**, zahŕňajúca poznanie konvencií cieľovej kultúry a schopnosť adekvátne uplatniť v komunikácii krajové a kultúrne zvláštnosti. Preto súčasťou vyučovania cudzieho jazyka je prezentácia univerzálií, osobných, kultúrnych a profesijných reálií so zreteľom na spoločné znaky i odlišnosti verbálnej a neverbálnej komunikácie v cieľovom jazyku v porovnaní s východiskovou/primárnou kultúrou žiakov. Dôraz sa kladie na tematizáciu kontrastov spojenú s nácvikom modelov verbálneho a neverbálneho správania v typických formálnych a neformálnych situáciách, ktorou sa sleduje **harmonizácia jazykovej, sociálnej a interkultúrnej kompetencie** tak, aby adept vedel využiť získané poznatky v komunikačnej či profesijnej praxi. Rozdiely v štruktúre i štylizácii ústnych a písomných komunikátov si vyžadujú diferencovaný didaktický prístup k nácviku cieľových zručností, osobitne čítania a počúvania s porozumením, ako aj nácviku porozumenia a tvorby hovoreného a písomného prejavu. Ide o formulovanie optimálneho didaktického cieľa a rešpektovania sociolingvistických okolností, ktoré sa premietajú do *obsahu* i *metodiky* výučby, teda podmieňujú *výber tém, metód a foriem* jazykového vyučovania.

S požiadavkou odbornej a interkultúrnej kompetencie učiteľa úzko súvisí jeho osobnostný profil, charakterové vlastnosti, samostatnosť a autonómnosť, ako aj schopnosť rozlišovať hlavné ciele od vedľajších aktivít, schopnosť skĺbiť vzdelávanie s nácvikom potrebných zručností spolu s prirodzeným osvojením etických princípov a stratégií typických pre orientáciu v cieľovej krajine. Máme na mysli aj sociálnu adaptáciu detí migrantov, ktorí sa rozhodli zostať na Slovensku a absolvujú jazykové kurzy slovenčiny v špecializovaných zariadeniach, ale aj v štandardných školách, kde sa očakáva ich integrácia do slovenského vzdelávacieho programu, čo spôsobuje nemalé problémy a vyžaduje si dôkladnú metodickú prípravu učiteľa na zvládnutie komunikačných i medzikultúrnych prekážok. Dôležitú úlohu pritom zohrávajú učiteľove komunikačné schopnosti, formulovanie problému a metodika jeho výkladu s využitím názornosti a primeraných príkladov. Do jeho výbavy patrí aj dobrý jazykový prejav v súlade so zásadami jazykovej kultúry, jasná výrazná artikulácia, správna intonácia prejavu, dodržiavanie spisovnej výslovnosti, schopnosť vzorového sprostredkovania špecifík zvukovej stavby cieľového jazyka. K týmto predpokladom sa pripája zmysel pre správnu proporcionalitu didaktických činností, kombinovanie povinných a fakultatívnych súčastí pedagogického poslania, jednak premyslená organizácia a štruk-

¹ Pri získavaní komunikačnej kompetencie sa často podceňuje koordinácia jazykovej výchovy, súčinnosť výučby materinského jazyka a cudzích jazykov, nedostatočne sa využíva známy Komenského didaktický princíp, že dobrá znalosť materinského jazyka je kľúčom k poznávaniu cudzích jazykov) a naopak, znalosť cudzích jazykov prispieva k hlbšiemu, „uvedomenému“ poznaniu systému vlastného jazyka a možností jeho použitia. Porov.: PEKAROVIČOVÁ, J.: *Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky*. Bratislava : STIMUL 2004, s. 21.

túra vzdelávacieho procesu, jednak atraktívny plán mimoškolských aktivít, ktoré priťahujú záujem žiakov a podporujú dnes preferované zážitkové učenie. Osobitne náročná úloha čaká na lektora tam, kde je osamelým bežcom a nemá oporu medzi domácimi učiteľmi. V tom prípade sú nesmierne dôležité jeho manažérske schopnosti a kreativnosť pri získavaní študentov, ako aj talent správne posúdiť aktuálnu situáciu a nájsť optimálne riešenie existujúcich problémov. Na základe všeobecných lingvodidaktických kritérií i vlastnej lektorskej skúsenosti sa pokúsime sformulovať špecifické predpoklady výberu lektora cudzieho jazyka, požadované charakterové vlastnosti s cieľom vymedziť symbolické desatoro a naznačiť tak nevyhnutné portfólio jeho profesijnej výbavy. Aby sa lektorské pôsobenie dalo považovať za didakticky efektívne ako zmysluplné naplnenie jeho jazykovo-kultúrnej misie, mal by deklarovať tri základné **súčasti didaktickej kompetencie**, a to dostatočnú **odborno-metodickú spôsobilosť**, **interkultúrnu kompetentnosť** a mať požadovaný **osobnostný profil** ².

Vychádzajúc najmä z prezentácie slovenčiny ako cudzieho jazyka v zahraničí, ale aj v rámci letnej školy slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca i vedenia jazykových kurzov pre stážistov a ostatných zahraničných záujemcov o štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, možno tieto požiadavky zhrnúť do desiatich rád pre učiteľa/lektora cudzieho jazyka³ zameraných na budovanie pozitívnej sebareprezentácie i prirodzenej kultúrnej diplomacie, ktorá prispieva k rozvoju medzikultúrnych vzťahov. Samozrejme, odlišnú metodiku si vyžaduje účinkovanie lektora v zahraničí a iné predpoklady sa očakávajú od učiteľa slovenčiny, ktorý dostane do triedy cudzinca a bez náležitej prípravy sa ocitá pred úlohou zaradiť ho do vyučovacieho procesu medzi slovenských žiakov a so zreteľom na jeho vstupné znalosti, etnický pôvod či kultúrne odlišnosti prístupnou formou rozvíjať jeho praktickú komunikačnú kompetenciu.

Odborno-metodická spôsobilosť lektora

Didaktické kompendium učiteľa cudzieho jazyka tvorí jednak **lingvistická kompetencia**, zahrňujúca dobrú znalosť jazykového systému so zreteľom na formu, význam a fungovanie jazykových jednotiek v komunikácii, jednak **interpretačná kompetencia** zameraná na optimálne prepojenie lingvistických poznatkov s praktickým nácvikom rečovej komunikácie. Je veľkou výhodou, ak samotné lektorské pôsobenie prirodzene nadväzuje na predchádzajúcu pedagogickú skúsenosť a ďalšie aktivity kandidáta, najmä v oblasti vedeckého či aplikovaného výskumu a publikačnej činnosti. Zvyčajne sa totiž očakáva, že sa lektor ochotne

² Pri profilácii učiteľa nemôže ísť iba o rozvíjanie jeho vedomostí, zručností a kompetencií, ale aj o charakter a kľúčové vlastnosti osobnosti. Podrobnejšie k problematike: LIGOŠ, M.: *Základy jazykového a literárneho vzdelávania. I. Úvod do didaktiky materinského jazyka a literatúry*. Ružomberok : FF KU, 2009, s. 22.

³ Desať rád učiteľom a lektorom cudzieho jazyka: 1. *Dobre poznaj vyučovaný jazyk a jeho fungovanie v praxi.* 2. *Uvedom si, že si reprezentantom, ba vyslancom svojej krajiny.* 3. *Pestuj u študujúcich pozitívny vzťah k vyučovanému jazyku a kultúre.* 4. *Buď vnímavý a tolerantný voči medzikultúrnym rozdielom.* 5. *Vysvetľuj učivo v súvislostiach a používaj atraktívne príklady.* 6. *Buď korektný a spravodlivo hodnot' výkony žiakov/študentov.* 7. *Buď aktívny, tvorivý, angažuj sa v škole i mimo nej.* 8. *Hľadaj príčiny chýb, nenechaj sa odradiť neúspechom.* 9. *Neustále sa vzdelávaj, v odbore i v didaktike.* 10. *Svoje výstupy prezentuj na vedeckých fórach a publikuj.* Bližšie informácie v štúdiu: PEKAROVIČOVÁ, J.: *Kultúrne a sociálne špecifiká slovenčiny ako cudzieho jazyka*. In: *Praktická didaktika slovenčiny ako cudzieho jazyka pre študentov slovakistiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 46 – 47.

podľa svojej odbornej špecializácie zapojí do rôznorodých činností aj v mieste svojho pôsobiska, ak sú tam vytvorené podmienky. Napriek tomu, že lektorova práca si najmä v prvej fáze vyžaduje veľa času na zorientovanie, na zistenie potrieb frekventantov i zámerov lektorátu, na spoznanie špecifík prostredia, predsa by sa nemal vyhýbať povinnostiam, ale rešpektovať požiadavky vedenia zahraničného univerzitného pracoviska a hľadať účinné prostriedky sebaaprezentácie neustále konfrontované s rozličnými formami seba-reflexie⁴. Avšak najväčší podiel na efektívnosti mnohostranného lektorovho poslania má práve jeho **odborná spôsobilosť** a láska k vyučovanému predmetu, ktorou môže osloviť a pozitívne motivovať svojich zverencov k lepšiemu výkonu.

Jednou z ciest pedagogického úspechu je výber vhodných učebných materiálov, ak sú vôbec takéto k dispozícii, ak nie, je potrebné modifikovať existujúce pomôcky pre špecifické potreby výučby alebo zväziť vlastnú tvorbu učebných textov a cvičení, šitých takpovediac na mieru. Pravdaže, všetko sa odvíja od vzdelávacieho cieľa a od typu zariadenia, či ide o vyučovanie začiatočníkov, alebo žiaci už majú nejaké vstupné vedomosti slovenského jazyka. Nič to však nemení na schopnosti učiteľa čo najlepšie predstaviť jazyk na pozadí všeobecných didaktických zásad a postupovať: **od jednoduchšieho k zložitejšiemu, od známeho k neznámemu, od zhodného k odlišnému, od frekventovaného k menej frekventovanému, od pravidelného k nepravidelnému**, rešpektujúc pritom **postupnú náročnosť a primeranosť obsahu i rozsahu učiva**, ako aj metodicky premyslenú **algoritmizáciu krokov** pri jeho výklade. Oveľa ťažšie sa však postupuje v heterogénnych skupinách či triedach, kde sú žiaci z rozličných jazykových oblastí, no azda najnáročnejšia je práca s jednotlivcami, ktorých treba integrovať do slovenskej triedy, rešpektujúc pritom náš vzdelávací systém aj obsah učiva. Tu sa stretávajú dve stránky, jednak poznanie štandardov cieľových zručností pre jednotlivé stupne jazykovej prípravy zodpovedajúcich požiadavkám Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky, jednak metodika sprostredkovania obsahu príslušného učiva na danom stupni. A to si vyžaduje diferencovaný prístup k výkladu gramatickej stavby slovenčiny cudzincom s dôrazom na opis výrazných čŕt jazykových javov a explicitnejšie formulovanie gramatických pravidiel. Ťažisko jazykovej prípravy sa presúva na získanie **komunikačnej kompetencie** rýchlo a efektívne. Otvára sa tu principiálny problém, ako predstaviť cudzincovi jazykový systém tak, aby čo najrýchlejšie získal **pragmatickú gramatickú kompetenciu** a naučené vedomosti vedel správne v rečovej praxi uplatniť. Sledujúc tento didaktický cieľ, treba mať na zreteli jednak sféru prezentácie/vyučovania jazyka, jednak sféru osvojovania si jazykových zručností či vnímania jazyka z pohľadu veku aj pôvodu cudzinca a s tým súvisiacu metodiku. Tu môže ako inšpirácia poslúžiť atraktívna séria učebníc a cvičebníc určených pre cudzincov *Krížom krážom*⁵.

⁴ Inšpiráciou pre lepší výkon môže byť dotazníková metóda určená na sebaanalýzu učiteľa uvedená v publikácii: PETTY, G.: *Moderní vyučování*. Praha : Portál 2008, s. 107. Ponúkaný dotazník obsahuje rozličné otázky týkajúce sa pedagogickej interakcie, ktoré môžu poslúžiť na lepšiu a presnejšiu sebareflexiu učiteľových schopností, na to, ako jeho prácu i výklad vnímajú žiaci, a tak mu pomôcť budovať vlastnú didaktickú kompetenciu.

⁵ Informácie o tejto sérii učebníc sú dostupné na: <http://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/sas/dicna-cinnost-publications/krizom-krazom-a1-b2/>.

Interkultúrna kompetencia

Súčasťou komunikačnej kompetencie je etnokultúrna zložka, ktorá predstavuje znalosť konvencií súvisiacich s predmetom komunikácie, predpokladá poznanie zvyklostí a rituálov cieľovej kultúry. Ide o schopnosť komunikantov rozoznať príslušné kulturémy⁶ ako vzory, modely, normy alebo štandardy správania, a zároveň ich primerane v komunikačnej interakcii uplatniť. Na to, aby mohol študujúci bezporuchovo komunikovať, potrebuje primeraný základ z lingvoreálií, kultúrnych reálií a univerzálií, ktoré sú predpokladom **socio-kultúrnej kompetencie** ako katalyzátora interkultúrnej komunikácie so zreteľom na spoločné znaky i odlišnosti verbálnej a neverbálnej komunikácie v cieľovej kultúre v porovnaní s východiskovou kultúrou frekventantov⁷. V tejto súvislosti vyvstáva otázka, do akej miery sa cudzinci pri osvojovaní lingvoreálií môžu oprieť o vlastné kultúrne tradície, návyky, zvyklosti, rituály a v čom sa od ich mentality a vlastného jazykového obrazu sveta líšia prejavy nositeľov cieľovej kultúry. Blízkosť alebo dištančnosť východiskovej a cieľovej kultúry sa premieta v adaptabilnosti frekventantov prijímať nové sociálne a kultúrne prejavy, chápať ich vzájomné vzťahy a efektívne uplatňovať v komunikácii. Ide o rozvíjanie **interkultúrnej kompetencie**, teda o schopnosť bezporuchovo a bezkonfliktne riešiť kultúrno-špecifické problémy v súlade s normami cieľovej krajiny, ktorá úzko súvisí s etnosociálnou identitou komunikantov.

Profil učiteľa slovenčiny ako cudzieho jazyka

Na to, aby učiteľ všetky úlohy zvládol podľa možnosti bezporuchovo, potrebuje **didaktickú kompetenciu**, aby bol schopný jasne, výstižne a primeraným spôsobom predstaviť cudzincom špecifiká slovenčiny. Jej základom je pedagogický optimizmus a odhodlanie riešiť vzniknuté problémy s taktom a prehľadom. K tomu sa pridružuje schopnosť učiteľa predvídať možné komplikácie a umenie predchádzať konfliktom. Aby bol kandidát na lektora/učiteľa slovenčiny ako cudzieho jazyka pripravený na zvládnutie lektorskej misie, mal by sa odborne a metodicky vzdelávať. Preto súčasťou filologického učiteľského štúdia slovenského jazyka je kurz didaktiky slovenčiny cudzieho jazyka, v ktorom sa rozoberajú otázky lingvodidaktickej koncepcie. Cieľom kurzu je predstaviť relevantné otázky systémovej lingvistiky s prepojením na potreby širokospektrálnej lektorskej činnosti v domácom prostredí i na školách v zahraničí. Okrem toho účastníci seminárov dostávajú možnosť absolvovať pedagogickú prax, jednak formou hospitácií na prebiehajúcich kurzoch pre cudzincov počas semestra, jednak majú možnosť viesť vyučovacie hodiny v skupine alebo

⁶ Podľa O. Orgoňovej a J. Dolníka možno chápať kulturémy ako „materiálne alebo duchovné kultúrne symboly a morálne hodnoty každodenného života“, ktoré sú vnímané diferencovane v súlade so sociálnou stratifikáciou nositeľov daného jazyka. „V transkultúrnom priestore potom kulturémy, ktoré sú považované v národnom kolektívnom vedomí za relevantné či (proto)typické, majú v iných kultúrne bližších či vzdialenejších národných spoločenstvách graduálne odstupňované diferencie na úrovni zmyslu či kultúrnej platnosti“. Porov.: ORGOŇOVÁ, O. – DOLNÍK, J.: *Používanie jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011, s. 122.

⁷ Podľa J. Hasila lingvoreálie, teda vnútorné reálie predstavujú široký, vnútorné štruktúrovaný komplex najrôznejších poznatkov, znalostí, zručností a postojov, ktoré sa priamo odrážajú v jazyku. Táto skutočnosť výrazným spôsobom ovplyvňuje charakter vzdelávania cudzincov. HASIL, J.: *Interkulturní aspekty mezikulturní komunikace*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2011, s. 28.

individuálne podľa aktuálnej situácie a stupňa prebiehajúcej jazykovej prípravy zahraničných frekventantov a štážistov.

Úlohu takejto prípravy lektorov slovenčiny ako cudzieho jazyka v celoslovenskom meradle vykonáva Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk pôsobiace na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, ktoré popri bežnom kurze pre študentov slovakistiky ponúka akreditovaný **dvojsemestrálny kurz didaktiky slovenčiny ako cudzieho jazyka**⁸. Obsah kurzu je zameraný na špecifiká slovenčiny a slovenských reálií so zreteľom na sociolingvistické a etnokultúrne aspekty, ktoré sa menia podľa toho, kto je účastníkom kurzu, z akej krajiny či jazykovej oblasti adepti pochádzajú, aká je ich študijná motivácia. Práve materinský/primárny jazyk frekventanta môže spolurozhodovať pri výbere didaktickej stratégie, optimálnej voľbe učebných materiálov i metód, o potrebe používať v kurzoch pre začiatočníkov sprostredkovací jazyk alebo vyučovať priamo v cieľovom jazyku. Podľa E. Tandlichovej⁹ dôležitou súčasťou pregraduálnej i postgraduálnej prípravy je vedenie k samostatnosti pri riadení vyučovacieho procesu, ku kritickej sebareflexii a pestovaniu schopnosti čo najobjektívnejšie posúdiť pedagogické parametre a cieľovú skupinu z hľadiska uplatnenia autonómneho učenia a rozvíjania autonómie učiteľov cudzích jazykov. Nie je totiž vôbec ľahké uspieť v silnej konkurencii ponúkaných filológií, a preto treba hľadať také formy a metódy, aby pritiahli záujem študentov a neodradili tých, ktorí si z rozličných dôvodov chcú alebo potrebujú osvojiť práve slovenský jazyk. Preto základným predpokladom výberu lektorov slovenského jazyka a kultúry na univerzity v zahraničí je ukončené štúdium slovakistiky a pedagogická prax v oblasti slovenčiny ako cudzieho jazyka. Okrem osobnostných predpokladov a odbornopedagogického profilu sa od lektora očakáva dobrý geopolitický prehľad, komunikatívnosť a interkultúrna kompetencia najmä so zreteľom na etnokultúrne špecifiká krajiny pôsobenia lektorátu. Jazykové znalosti a ovládanie reálií prijímajúcej krajiny môžu uľahčiť pôsobenie a presadzovanie didaktického cieľa. Na miestach, kde slovenčina nie je etablovaná ako študijný odbor, kde lektor funguje ako sám vojak v poli a nemá potrebnú oporu v akademickom prostredí, sú nesmierne dôležité manažérske schopnosti a kreatívnosť pri získavaní, ale najmä udržaní záujmu študentov. Talent lektora sa prejaví zvlášť v krízových situáciách, keď musí riešiť vzniknuté problémy a ukazovať cestu, ako prekonávať komunikačné či administratívne bariéry. Šancu uspieť v praxi má len taký lektor, ktorý je aktívny, tvorivý a ktorý vie pritiah-

⁸ Cieľom kurzu je tematizovať otázky sprístupňovania gramatiky a lexiky, diskutovať o potenciálnych problémoch, komunikačných bariérach spôsobených interferenciou a hľadať také formy a metódy prezentácie slovenčiny cudzincom, aby čo najvýstižnejšie zachytávali podmienky efektívneho osvojovania receptívnych a/alebo produktívnych rečových zručností. Účastníci kurzu didaktiky sú vedení k vnímavosti voči diferencovaným potrebám cudzincov práve na základe odlišných okolností, aby pohľadom na slovenčinu očami cudzinca postupne získali zmysel pre výber, mieru i spôsob prezentácie učiva. Informácie o jazykových štandardoch a profile absolventa jednotlivých stupňov kontaktnej i dištančnej formy možno nájsť na: http://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/sas/Publikacie/Vzdelavaci_program.pdf.

⁹ TANDLICOVÁ, E.: *Niekoľko poznámok k rozvíjaniu autonómie budúcich učiteľov cudzích jazykov*. In: *Teoretické východiská a perspektívy vyučovania cudzích jazykov na rôznych typoch škôl*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004, s. 14 – 18.

nuť nových záujemcov. V tomto duchu sa metodická príprava učiteľov slovenčiny ako cudzieho jazyka stáva neodmysliteľnou súčasťou úspešnej pedagogickej kariéry¹⁰.

LITERATÚRA

- HASIL, J.: *Interkulturní aspekty mezikulturní komunikace*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2011.
- LIGOŠ, M.: *Základy jazykového a literárneho vzdelávania I. Úvod do didaktiky materinského jazyka a literatúry*. Ružomberok : FF KU, 2009.
- ORGOŇOVÁ, O. – DOLNÍK, J.: *Používanie jazyka*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2011.
- PEKAROVIČOVÁ, J.: *Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky*. Bratislava : Stimul, 2004.
- PEKAROVIČOVÁ, J. – ŽIGOVÁ, Ľ. – MOŠAŤOVÁ, M.: *Slovenčina ako cudzí jazyk – Vzdelávací program Slovenčina ako cudzí jazyk – jazykový kurz v kontaktnej a dištančnej forme*. Bratislava : Stimul, 2007.
- PEKAROVIČOVÁ, J.: *Slovenčina ako cudzí jazyk v teórii a praxi*. In: *Slovenčina vo svete – súčasný stav a perspektívy*. Bratislava : Univerzita Komenského 2013, s. 28 – 37. Dostupné na: http://conference.edu-abroad.sk/files/files/zbornik_sk_final.pdf.
- PEKAROVIČOVÁ, J.: *Kultúrne a sociálne špecifiká slovenčiny ako cudzieho jazyka*. In: *Praktická didaktika slovenčiny ako cudzieho jazyka pre študentov slovakistiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 36 – 50.
- PETTY, G.: *Moderní vyučování*. Praha : Portál, 2008.
- TANDLICOVÁ, E.: *Niekoľko poznámok k rozvíjaniu autonómie budúcich učiteľov cudzích jazykov*. In: *Teoretické východiská a perspektívy vyučovania cudzích jazykov na rôznych typoch škôl*. Red. R. Repka – L. Adamcová. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004, s. 14 – 18.

¹⁰ V rámci Studia Academica Slovaca – centra pre slovenčinu ako cudzí jazyk mienime v akademickom roku 2017/2018 otvoriť ďalší ročník kurzu didaktiky slovenčiny ako cudzieho jazyka, ktorý je súčasťou ďalšieho vzdelávania pedagógov. Kurz je určený aj záujemcom z radov učiteľov, ktorí prichádzajú do styku s cudzincami, môžeme ponúknuť modifikovaný intenzívny kurz zameraný na metodiku práce so špecifickými skupinami žiakov – cudzincov so zreteľom na potreby ich jazykového vzdelávania v slovenčine, ako aj na formy tvorby a používania učebných materiálov a didaktických pomôcok. Záujemcom odporúčam navštíviť stránku www.phil.uniba.sk/sas, kde sa nachádzajú podrobnejšie informácie o vzdelávacích podujatiach a edičnej činnosti, ako aj potrebné kontakty na pracovníkov centra Studia Academica Slovaca.

STREDNÝ STUPEŇ MATURITNEJ SKÚŠKY V MAĎARSKU Z PREDMETU SLOVENSKÝ JAZYK A LITERATÚRA

Dr. Júlia Szabóová Marloková, PhD.

*Materská škola, všeobecná škola, gymnázium a kolégium
s vyučovacím jazykom slovenským v Budapešti*

Na konci štvorročného denného gymnaziálneho štúdia musia absolventi slovenských národnostných gymnázií v Maďarsku zložiť maturitnú skúšku z piatich predmetov. Povinnými maturitnými predmetmi pre nich sú: maďarský jazyk a literatúra, slovenský jazyk a literatúra, matematika a dejepis, piatu skúšku majú vykonať z ďalšieho, voliteľného predmetu. Písomná časť maturitnej skúšky z každého národnostného jazyka a literatúry sa uskutočnila v riadnom termíne maturitných skúšok stanovenom ministrom ľudských zdrojov v školskom roku 2015/2016 dňa 9. mája 2016.¹ V príspevku mienim upriamiť pozornosť širšej odbornej verejnosti na úlohy posledných maturitných testov z predmetu slovenský jazyk a literatúra na strednom stupni.

Priebeh skúšky

Maturitná skúška stredného stupňa je Školským úradom (Oktatási Hivatal) kontrolovaná interná skúška upravená podľa Skúšobných stanov maturitnej skúšky². Jej písomná časť pozostáva z dvoch centrálne vypracovaných a stanovených pracovných listov: I. Úloha na pochopenie textu, II. Úloha na tvorenie textu.

Maturanti majú na vypracovanie pracovných listov ohraničený časový limit, maximálne štyri hodiny. Na riešenie úloh prvého pracovného listu majú 60 minút a na tvorenie textu 180 minút. Po vypracovaní prvého testu musia odovzdať pracovné listy dozorom poverenému profesorovi, potom dostanú druhé úlohy, ktoré môžu začať riešiť.

Kým pri riešení prvého testu nie je povolené používať slovník ani žiadne iné pomôcky, pri riešení úloh na tvorenie textu sa môže používať slovník slovenského pravopisu, jednojazyčný aj dvojazyčný slovník, prípadne antológia slovenskej literatúry.

Miestom konania maturitnej skúšky je vlastná inštitúcia, ktorú študenti navštevovali počas gymnaziálnych rokov. Za organizačné zabezpečenie maturitných skúšok zodpovedá riaditeľ inštitúcie, ktorý má za úlohu skontaktovať sa s predsedom maturitnej komisie povereným Školským úradom. Testy opravuje stredoškolský učiteľ, ktorý je zároveň aj členom maturitnej skúšobnej komisie.

¹ Nariadenie EMMI č. 28/2015 (V. 28.) o organizácii školského roka 2015/2016. Magyar Közlöny 2015, č. 73.

² Vládne nariadenie č. 100/1997 (13.VI.) o vydaní skúšobných stanov maturitnej skúšky. Magyar Közlöny 1997, č. 51.

Požiadavky

Dolu uvedené podrobné požiadavky maturitnej skúšky zo slovenského jazyka a literatúry sú verejné a prístupné pre všetkých účastníkov školského systému v slovenskom i v maďarskom jazyku, v ich doslovnom preklade. Obsahujú podrobné požiadavky z predmetu a opis skúšky³. Delia sa na tri okruhy:

- a) Kompetencie
- b) Jazykové a literárne skúsenosti, zručnosti
- c) Podrobné obsahové požiadavky

a) Kompetencie

1. Porozumenie textu

- Spoznanie a posúdenie textu;
- Rozpoznanie odlišných názorov, zdôvodnenie zámeru a cieľa pri ústnom aj písomnom texte;
- Použitie informácií získaných z textu, ich výber a usporiadanie v súlade s danou témou a cieľom;
- Sledovanie myšlienkových postupov v tematicky a žánrovo rôznorodých textoch (publicistika, vzdelávanie, elektronické noviny, krásna literatúra a pod.) a pochopenie súvislostí v obsahovej a výrazovej rovine.
- Znalosť a samostatné použitie elektronických a tlačných informácií (napr. jedno- a dvojjazyčné slovníky, lexikóny, zbierky, CD-ROM a pod.);
- Zaujatie vlastného, kritického stanoviska na základe prečítaných alebo vypočítaných informácií;
- Porovnanie tematicky a žánrovo rôznorodých textov, ústnych aj písaných, na základe daného hodnotiaceho kritéria;
- Rozbor literárneho textu, rozpoznanie žánru, jeho štruktúry a literárneho štýlu;
- Ukážka literárnych diel/textov z rôznych časových období s poukázaním na výstižnú dobrú charakteristiku života v citovej, mravnej a spoločenskej oblasti;
- Rozpoznanie a štylizácia informácií, ktoré poukazujú na osobitosti životného štýlu a kultúrne zvyklosti.

2. Tvorba textu v ústnej aj písomnej podobe

- Formulácia a vyjadrenie kritického, subjektívne ladeného názoru v súvislosti s ústnym či písaným textom rozličnej témy a žánru;
- Samostatná tvorba žánrovo a tematicky rôznorodých textov (poviedka, opis, charakteristika, hodnotenie, prednáška) v ústnej aj písomnej podobe, využívajúc poznatky o štylistickej technike a o žánroch;
- Informácia štylisticky vyhovujúca cieľu a predmetu ústneho a písomného prejavu, využívanie normy hovorového jazyka, zodpovedajúci pravopis, usporiadané a kultivované písmo;

³ Platná forma nariadenia M. š. č. 4012002 (24. V.), modifikovaná nariadením M.š. Ü2005 (21. L), Magyar Közlöny 2005, č. 8., je prístupná aj na webovej stránke Školského úradu: www.oh.gov.hu.

- Úradné texty (napr. list, životopis, dotazník, prihláška do konkurzu) a dodržanie ich obsahových noriem, resp. správne použitie;
- Schopnosť podania informácie (napr. objasnenie, oznámenie) vo forme vyhovujúcej danej situácii;
- Zozbieranie, skoncipovanie a rozvinutie argumentov a protiargumentov v súvislosti s prečítaným textom, literárnym dielom;
- Vhodné použitie rozmanitých komunikačných stratégií pri dodržiavaní fonetických, gramatických a pravopisných noriem slovenského jazyka;
- Schopnosť sebareflexie a opravy;
- Schopnosť viesť kultúrny dialóg založený na vzájomnej úcte, berúc ohľad na názory partnera;
- Referát, vyzdvihujúci podstatu prečítaného alebo počutého textu, kultivovaný písomný, prípadne ústny prejav.

b) Jazykové a literárne skúsenosti, zručnosti

1. Jazykové schopnosti

- Spoľahlivé poznanie a korektné používanie systému a pravidiel slovenského jazyka v ústnej a písomnej forme;
- Prehľad o pôvode slovenského jazyka, vývine spisovnej slovenčiny, postavení a jazykovej príbuznosti v rámci svetových jazykov;
- Prehľad o slovenských nárečiach, vrátane tunajších nárečí;
- Poznanie, resp. využitie poznatkov o významových a štylistických odtieňoch slov, s dôrazom na najfrekvencovanejšiu slovnú zásobu;
- Zbehosť v gramatike slovenského jazyka (fonetika, morfológia, syntax), rozpoznanie súvislostí;
- Poznanie a používanie slovenskej jazykovednej terminológie.

2. Literárne poznatky

- Spoľahlivé a korektné používanie známych literárnovedných termínov, poznanie pojmových prostriedkov krásnej literatúry;
- Chronologické poznatky, zaradenie diela do daného obdobia;
- Zaradenie jednotlivých diel slovenskej literatúry do svetového, resp. slovensko-maďarského kontextu;
- Predstavenie celoživotného diela na základe osvojených poznatkov, dôležitejšie fakty života, vzťahy medzi jednotlivými dielami;
- Rozpoznanie, pochopenie a predstavenie toho, ako slovenská literatúra vyjadruje skúsenosti, zážitky, myšlienky a spoločenskú morálku ľudí rôznych období;
- Pochopenie, rozbor a predstavenie literárneho diela na základe daného hľadiska.

c) Podrobné obsahové požiadavky

Stredný a vyšší stupeň

- Tematické okruhy stredného a vyššieho stupňa sa v podstate nelíšia, ale prístup k jednotlivým témam je rozdielny. Zatiaľ čo na vyššom stupni je spôsob priblíženia témy

všeobecný, komplexný a abstraktný, na strednom stupni ide o jednoduchší, konkrétny a subjektívny prístup.

Úlohy

1. Úlohy (test) na pochopenie textu

Text úlohy tvorí spravidla esej, štúdia napísaná so vzdelávacím cieľom alebo publicisticke dielo (prípadne iba úryvok z neho) s rozsahom 500 – 700 slov. Riešením jednotlivých úloh testu môže byť vypracovanie krátkej odpovede, výber z daných možností, respektíve nahradenie určitých výrazov z textu inými slovami alebo ich opisom. Otázky týkajúce sa pochopenia textu môžu byť zamerané na:

- identifikáciu faktov, údajov, zistení, argumentov a postojov z daného textu,
- vzťah názvu a obsahu textu,
- postoj autora,
- vysvetlenie určitých pojmov (výrazov) z textu,
- gramatické, štylistické znaky textu a ich funkcia v texte,
- zhrnutie, zostručenie určitých častí (odsekov) textu.

2. Úlohy na tvorenie textu

Maturant si musí vybrať jedno z troch zadaní úloh na tvorenie textu rozličného typu a témy. Rozsah vypracovania zvolenej úlohy musí byť minimálne 500 slov. Ak riešenie úlohy predpokladá znalosť konkrétneho diela, toto dielo smie byť iba jedno z povinných literárnych diel z „kánonu“. Úlohy sú nasledovné:

- Predstavenie literárneho diela (napr. báseň, kratší prozaický útvar) podľa zadaného hľadiska. Úloha zahŕňa pochopenie zdôraznených (vzdvihnutých) hľadísk.
- Predstavenie aktuálneho javu, ľudského, spoločenského problému na základe porovnávacej analýzy dvoch, troch literárnych diel podľa vlastného výberu. Stanovenie úlohy obsahuje požiadavku voľnej interpretácie literárnych diel a vyjadrenie vlastnej mienky o danom probléme v súčasnosti.
- Zaujatie postoja v súvislosti s aktuálnym javom. Podkladom môže byť napr. autentický text, publicistické dielo, alebo aj krátky, výstižný citát. Úlohou je vytvorenie niektorého praktického písomného prejavu v súvislosti so zadaným problémom.
- Aspoň jedna z úloh sa musí viazať k slovenskej národnosti.

Maturitné zadania na konci školského roka 2014/2015

Po tomto stručnom prehľade písomnej časti maturitných skúšok uvediem konkrétne zadania a úlohy z predmetu slovenský jazyk a literatúra, ktoré sú spolu s opravným kľúčom prístupné verejnosti na webovej stránke: oktatas.hu.⁴

I. Pochopenie textu

Ukážka mala názov *Gladiátori v aréne smrti*. Maturanti na základe prečítaného textu mali vyriešiť test, obsahujúci sedem úloh na ôsmich stranách. Pri citovaní úloh uvádzam k ukážke všade iba jeden príklad:

⁴ http://www.oktatas.hu/kozneveles/erettsegi/feladatsorok/kozepszint_2016tavasz/kozep_6nap.

NÁMETY A ROZHĽADY

1. Zaradíte podnázvy k zodpovedajúcim odsekom textu. Písmeno uvedené pri jednotlivých odsekoch napíšete na patričné miesto do tabuľky. Prvý podnázov je príklad pre vás.

Podnázvy	Odsek
<i>Atrakcie pre divákov</i>	C

(4 podnázvy – 4 body)

2. Po pozornom prečítaní textu krátkymi jednoduchými vetami odpovedajte na otázky:

a) Pri akých príležitostiach sa organizovali prvé gladiátorské hry v starovekom Ríme?

(5 otázok – 5 bodov)

3. Zistíte, ktoré vety (tvrdenia) v tabuľke sú pravdivé a ktoré nie. Svoje odpovede označte v tabuľke znamienkom X .

Vety/tvrdenia	Pravdivé	Nepravdivé
Bohatí Rimania organizovali gladiátorské hry pre svoju vlastnú zábavu.		

(6 tvrdení – 6 bodov)

4. Doplňte vety v tabuľke nižšie uvedenými vetami tak, aby vami vytvárané súvetia mali zmysluplný význam. Prvá veta je príklad pre vás.

Súvetie	Vedľajšia veta
Počas horúčav na divákov striekala voda,	C

a) ktorú konzumovali v spoločnej kuchyni.

b) napriek tomu Koloseum viackrát vyhorelo.

c) aby im nebolo teplo.

d) ktorá bola silne strážená.

e) preto si diváci zaobstarali malé podušky.

f) pretože klesol o ne záujem obecnstva.

(5 uvedených viet – 5 bodov)

5. Vybrali sme niektoré vety z textu. Slová označené tučným typom písma nahradíte synonymami. Prvá veta je príklad pre vás.

Príklad: V starom Ríme sa však pred gladiátorskými súbojmi vyskytli aj iné formy zábavy, a to predovšetkým divadlo a **závody** **preteky/dostihy** bojových vozov.

(4 vety – 4 body)

6. Vyhľadajte v texte slová, ktoré zodpovedajú týmto opisom.

(4 opisy – 4 body)

7. Vybrali sme niektoré vety z textu. Cudzí slová označené tučným typom písma nahradíte slovenskými ekvivalentmi. Prvá veta je príklad pre vás.

Príklad: **Negatívny záporný/odmietavý** postoj voči gladiátorským zápasom mal aj rímsky historik Tacitus.

(2 vety s cudzími slovami – 2 body)

II. Tvorenie textu

Maturanti si mali vybrať jednu z troch nasledujúcich literárnych tém a napísať slohovú prácu v rozsahu asi 500 slov, pričom mali pri jednotlivých témach k dispozícii aj krátke ukážky. Na pomoc mali určenú aj žiadanú žánrovú formu.

1. Predstavenie literárneho diela

Rozprávkové črty v novele Margity Figuli *Tri gaštanové kone* a ich funkcia pri stvárňovaní postáv a rozvíjaní príbehu

„Krchmárka sa náročky odvrátila a pokročila zavrieť okno, aby Maliaričkin krik zbytočne neupozorňoval chodcov na hradskej, že si ostrejšími hlasmi vybavujeme veci medzi sebou. – Iný by sa už bol dávno dovtúpil, ale on nie a nie sa hnúť stadeto. – Triasla sa od hnevu. – Magdaléna je Zápotočného žena, nuž neviem, načo tu vyčkávaš? – oborila sa na mňa ešte prudkejšie. – Neskoro ti prišlo na um prísť si po ňu, ty, ty, – hrdo zodvihla hlavu dohora, – ty tulák, popolvár! Nevieš, ako sa jej vplietol do myšlienok ten popolvár, ale mal som naozaj s ním niečo spoločného.“ (Margita Figuli: *Tri gaštanové kone*. Tatran, 1975, s. 138.)

Pozorne si prečítajte citovaný úryvok a zamyslite sa nad problematikou, ktorá je vytýčená v nadpise. Premyslite si svoje vedomosti a čitateľské skúsenosti o tomto diele. Pri analýze sa sústreďte na rozprávkové črty textu a sledujte aj to, akú funkciu majú pri rozvíjaní príbehu a koncipovaní postáv.

Žáner úlohy: interpretácia

2. Aktuálne spoločenské problémy vo svetle literatúry

Vnímanie prírody v slovenskej literatúre a postoj človeka k nej v súčasnom období

Som

strom

osamelý

trochu nemý

zo šumného hája presadený (Gregor Papuček: *Trochu podťatý*)

Aktivizujte svoje poznatky o slovenskej literatúre a sústreďte sa na tie lyrické (alebo) a epické diela, v ktorých je motív prírody zjavne prítomný. Vyberte z nich dva-tri texty (Antológia slovenskej literatúry), každý od iného autora. Porovnajte ich a demonštrujte na vybraných ukážkach, ako jednotliví autori vnímajú prírodu, akú funkciu má tento motív v ich tvorbe. Vo svojej úvahe venujte pozornosť aj niektorému slovenskému autorovi v Maďarsku. Súčasne sa na základe svojich osobných skúseností z každodenného života vyjadrite aj o tom, aký je vzťah človeka dneška k jeho prírodnému prostrediu.

Žáner úlohy: esej (so znakmi porovnávacej analýzy)

3. Postoj k aktuálnym otázkam

Prednosti a úskalia používania internetu

„Internet úplne zmenil model komunikácie medzi ľuďmi, a preto jeho význam mnohí porovnávajú s významom Gutenbergovho vynálezu kníhtlače. Internet čoraz výraznejšie zasahuje predovšetkým do života mladých ľudí. Sú prvou generáciou, pre ktorú je internet úplnou samozrejmosťou. Mnohí si už ani nedokážu predstaviť dobu, keď neexistovalo pripojenie k sieti. Bez prehánania možno povedať, že ide o on-line generáciu, ktorá čoraz viac času trávi v digitálnom svete.“ (Text je spracovaný na základe článku publikovaného na webovej stránke infolandsr.wordpress.com/o-nas/).

Vychádzajte z vyššie uvedeného úryvku a z osobných skúseností. Načrtnite svoje názory o používaní internetu. Patrite aj vy medzi predstaviteľov generácie on-line? Čo spája podľa vás túto generáciu? V čom vidíte pozitívne a v čom negatívne následky internetu?

Žáner úlohy: blogový záznam

Hodnotenie

Kritériá hodnotenia sú zverejnené a prístupné pre všetkých aktérov maturitnej skúšky. Opravujúci učiteľ má k dispozícii opravný kľúč, ktorý obsahuje všeobecné kritériá hodnotenia písomných maturitných prejavov, heslovite sformulované možné očakávané riešenia zadaných úloh a maximálny počet udelených bodov, resp. možnosť udelenia prípadných čiastkových bodov. Pri tvorení textu sú v kľúči uvedené všeobecné hodnotiace kritériá, na základe ktorých sa zhodnotí obsah, štruktúra a jazyková kvalita práce.

Na písomnej časti maturitnej skúšky môže maturant dosiahnuť spolu 100 bodov:

I. Pochopenie textu: 30 bodov;

II. Tvorenie textu: 70 bodov (kvalita obsahu: 30; štruktúra, kompozícia, štýl: 10; kvalita jazykového prejavu: 30).

Jazyková a literárna skúška sa hodnotí spoločne, súhrnným bodovým hodnotením, prepočítaním na percentá podľa kritérií hodnotenia. Celkový výkon maturanta ovplyvňuje samozrejme aj ústna časť maturitnej skúšky, keďže záverečná známka sa udeľuje podľa získaných bodov v oboch častiach skúšky.

Hodnotenie úrovne osvojených vedomostí podľa päťstupňového systému je nasledovné: výborný (5), dobrý (4), stredný (3), dostatočný (2), nevyhovujúci (1).

Záver

Cieľom môjho príspevku bolo stručne informovať o písomnej časti maturitných skúšok stredného stupňa z predmetu slovenský jazyk a literatúra. V podávaní informácií o systéme maturitných skúšok v Maďarsku mienim pokračovať aj v budúcnosti.

Pevne verím, že poskytnuté informácie môžu slúžiť pri vymieňaní údajov a sú užitočné aj z hľadiska možnosti komparácie maturitných zadaní pre národnostných študentov jednotlivých štátov Európskej únie. Výmenou skúseností sa maturitná skúška môže stať objektívnejším meradlom, jednotným štandardom vedomostí a zručností, ak sa metodika zostavovania testov, meranie a priraďovanie konkrétnych požiadaviek a hodnotiacich systémov v rôznych štátoch bude čím viac približovať.

TALIANSKA ODYSEA ALEBO JEDEN NÁMET NA REPORTÁŽ

Mgr. Martina Bodnárová, PhD.

*Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií
Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove*

Reportáž ako „kráľovský“ žáner beletrizovanej publicistiky či publicistiky emocionálneho typu (porov. Gladiš, 2015, s. 68) býva v školskej praxi pomerne tvrdým orieškom, ktorého rozlúsknutie spravidla potvrdí viaceré nedostatky a defekty, s ktorými sa u študentov slovenského jazyka a literatúry možno stretnúť aj v súvislosti s inými témami a čiastkovými problémami štylistiky a jazyka vôbec. Ako vysokoškolská učiteľka pôsobiaca už niekoľko rokov v oblasti jazykovedy som sa v rámci výučby štylistiky a užšie v rámci pertraktovania problematiky publicistického štýlu a jedného z jeho „najžít-kovejších“ žánrov, reportáže, stretla s dvomi hlavnými úskaliami: študenti mali problém jednak s identifikáciou reportáže, jednak s tvorbou vlastného reportážneho textu. Dokonca i v štátnicových testoch sa popri korektnej odpovedi na otázku: „K akému žánru by ste priradili nasledujúci textový úryvok?“ objavili aj nekorektné alternatívy ako *správa*, *riport* alebo iba alibistická *článok*. Pri čítaní záverečných seminárnych prác, ktorých predmetom bolo vyprodukovanie vlastnej reportáže, som opakovane narážala na určité javy či tendencie. Študenti zvyčajne prichádzali so zaujímavými témami vhodnými na reportážne spracovanie, napríklad školská exkurzia do koncentračného tábora v Osvienčime, účasť na rockovom koncerte, otvorenie nového archeoparku či priebeh veľkonočných obradov. Veľakrát siahali po „aktuálnych javoch“ a snažili sa ich podať ako „osobné svedectvo“ (porov. Jacz a kol., 1982). Avšak takmer všetkým textom chýbali viaceré relevantné atribúty žánru reportáže, ako ich uvádza napr. M. Gladiš (2015, s. 69): „...faktickosť, adresnosť, dejovosť, opisnosť, obraznosť, detailnosť, dynamickosť, lineárnosť, chronologickosť, zmyslovosť, dokumentárnosť, autentickosť.“ Nejedna študentská reportáž „zápasila“ s jednoduchým rozprávaním, niekedy štylizovaným na úrovni stredoškolačka, pričom v tomto zápase víťazilo rozprávanie. Inokedy tieto reportáže boli iba riportmi alebo akýmisi rozšírenými správami s malým počtom beletrizujúcich prvkov. Raz dokonca „zabehli“ až k recenzii. Ak sa medzi prácami študentov – vysokoškolákov predsa našiel nejaký naozaj reportážny text, často mu chýbala grafika adekvátne žurnalistickému textu (napríklad absencia reportážnych fotografií) a ešte častejšie ho deformovala „neobratná“ či krkolomná štylizácia s tematizovaním irelevantných detailov.

Aby uvedená enumerácia nepôsobila ako bezbrehá kritika z pozície pedagóga – netvorcu a tiež s ambíciou zaceliť odhalené ruptúry a dať námet na solídnu reportáž, ponúkam nasledujúci text z vlastnej autorskej a cestovateľskej reportárskej dielne.

Talianska odysea

Je jeden z posledných májových dní a ja sa trmácam autobusom z Košíc do Trebišova. Nalepená na sklo pozorujem sýtozelenú scenériu Dargova, ktorý je teraz úplne blízko. Zrazu ma zasiahne uvedomenie si výraznej podobnosti tohto miesta a úpätia vrchu, na ktorom sa vypína stredoveké Assisi. Preniknutá nostalgiou, zvláštne sa pousmejem, uvelebím sa na svojom sedadle a začínam spomínať na udalosti, ktoré sa odohrali pred rokom v tom istom čase...

Bratislava, hlavné mesto Slovenska. Na parkovisko pred Istropolisom sa vlečú dva robustné kufre. Jeden je Majin, druhý môj. S batohmi na chrbte sa ponášame na dve korytnačky východoslovenského pôvodu, značne dezorientované a zaskočené vyľudnenosťou priestoru, ktorý sa má asi o polhodinu stať miestom zrazu všetkých účastníkov zájazdu Assisi – Rím – Benátky. Ale čo to? Tamto pri strome stojí akási korpulentná dievčina s vrkočom a s podobným korytnačím nákladom. Približujeme sa k nej, zisťujeme, že sme tu asi správne, a pomaly sa začíname identifikovať aj s ostatnými prichádzajúcimi turistami. Alebo skôr odhaľujeme svoje východniarske robinsonovstvo medzi touto podivnou západniarskou cháskou. Autobus na seba necháva zjavne čakať. A sprievodca takisto. Napokon prichádza a nie je to nič extra. Ani ten autobus, ani ten sprievodca. Úplne lysá lebka, briadka, slnečné okuliare, zženštilý hlas a cigareta – to sú najvýraznejšie znaky jeho osobnosti. Mladý, štíhly, číro profánny taliansky typ.

Nastupujeme. Západniarske voje sa, samozrejme, vrhajú na všetky predné miesta, nuž, musíme sa s Majou pobrať do zadku. Všetko zlé je na niečo dobré, pokúšam sa racionálne spracovať svoje rozčarovanie. V prípade nepohodlnosti a únavy sa aspoň vyvalíme na šafáreň. Ale kdeže! Západniari začali pociťovať únavu skôr a predbehli nás. V trpkom mlčaní so slúchadlami na ušiach teda pozorujeme veterné turbíny za Bratislavou, Viedeň a potom sa už len nechávame unášať nekonečnou nočnou diaľnicou naprieč Rakúskom...

*

Polnoc. Akosi sa mi podarilo zadriemať, keď ma tu z ničoho nič budí Maja. Celá bez seba vyzerá von oknom a deikticky ma upozorňuje, že vidí čosi obrovské, drsné a temné, čo sa nad nami vypína a už-už hrozí, že sa na nás zrúti. Vyzriem teda a – ú-žas-né! V živote som nevidela nič také veľkolepé, tajuplné, nebezpečné i nádherné zároveň. A nad tým všetkým bdie jasnožltá guľa mesiaca. Ozajstná sonáta mesačného svitu, ktorú narúša len Majin klišéovitý hodnotiaci výraz „brutálne“ a zapáchajúce odhalené dolné končatiny jednej hlasno klebetiacej západniarky. Premýšľam. To, čo nás tak majestátne obklopuje, ba zvierá, nemôže byť nič iné než... Alpy! Jedinečné polnočné Alpy! A ja ich môžem teraz zažívať! Boh je úžasný režisér...

*

Prudký príliv svetla. Otváram oči, nasadzujem si štvordioptické okuliare a pozerám. Diaľnica, povedľa nej tabule, ale nerozumiem ani slovo. Je to po taliansky. Na druhej strane veľká voda. Žeby more? Otočím sa späť – stromy. Ale voľajaké čudné. Niečo ako naše tuje. Ďalšie sú vysoké, majú štíhly kmeň, tenké konáriky a až navrchu lístie. Skoro ako baobaby. Ej, veru, Martina, ty nie si doma. A vyzerá to tak, že asi si... v Assisi!

Áno, svätá pravda. Vystupujeme z autobusu a rozľahlým námestím smerujeme ku chrámu. „Bazilika Santa Maria degli Angelli,“ komentuje holohlavý sprievodca. Z vrcholu

chrámu nás pozoruje pozlátená Mária a na priečelí ma ohromí chladne mramorový František. V Assisi je všetko prefrantiškované. František v chráme, na chráme, na pohľadniciach, na obrázkoch, na náramkoch, na hrnčekoch, ba ešte i na vejároch. A mňa už zachvacuje nákupná horúčka. Mimochodom, príčina môjho prvého poblúdenia...

Santa Maria degli Angelli je obrovský priestor, uprostred ktorého stojí až smiešne drobná Františkova porciunkula. Práve sa v nej premieňa chlieb a víno. A navôkol sa prechádzajú ľudia, akoby sa nechumelilo. Iba náš naskrze profánny sprievodca – div divúci – padá na kolená a klania sa po samú zem. V zadnej časti chrámu je záhrada s ružami, ktoré nemajú trne, lebo si do nich kedysi ľahol František na znak kajúcnosti. Žeby to bol zázrak?

Putovanie z dolného mesta do horného je pre človeka mojej konštelácie mučivé. Ešteže mi pohľad zvlažuje lúka posiatá divými makmi. Úzke uličky s malými námestiami a staré chrámy ma sprvu stiesňujú. Človeku trochu trvá, kým si zvykne, že sa nachádza uprostred stredoveku, úplne vytrhnutý zo súčasnosti. Sprievodca mi zakazuje kupovať vejár, vraj až v Benátkach, tam budú mať ručne maľovaný, a tak štrajkujem, a kým ostatní konzumujú pizzu a zmrzlinu, ja sa uchylujem na záchody, strácam sa, následne blúdím, behám hore-dole uličkou, prostredníctvom *anamnésis* sa snažím oprášiť svoju španielčinu a pýtam sa na smer cesty. Z môjho návratu do skupiny sa zjavne neteší nik, prebodávajú ma ostré západniarske pohľady. Aby toho však nebolo málo, strácam sa aj do tretice, a to rovno pri hrobe svätej Kláry. Bohužiaľ, aj tu si ma našli. Poslali po mňa korpulentné dievča s vrkočmi, ktoré ma vytrhlo z oslobodzujúcej meditácie a priviedlo späť do pazúrov západniarskej zberby.

Po návrate do dolného Assisi mám silné pokušenie odbehnúť ešte do Santa Maria degli Angelli na chvíľu kontemplácie pred porciunkulou. Sprievodca si však už na mňa dáva pozor. „Mašlička, vy budete odteraz chodiť všade so mnou,“ oslovuje ma podľa veľkej červenej mašle vo vlasoch a vŕha so sebou do kaviarne. Pokušenie na jazyku ma ale i tak svrbí. Keď si ho chcem už-už poškrabať, prichádza jeden z turistov a hlási, že sa nám pokazil autobus. Sprievodca hneď vyskakuje, beží na parkovisko, telefonuje a pritom hreší ako pohan. Výsledok toho všetkého: o ôsmej prichádza nový spoj. Nasadáme a za fascinujúceho západu slnka a sprievodcovho naratívneho výkladu o cisárovi Nerovi, ktorý mi je, mimochodom, notoricky známy, smerujeme priamo k Večnému mestu...

*

Hluk Ríma ma prebúdzá na širokej posteli v trojhviezdičkovom hoteli. Počas ohŕňania nosom nad kontinentálnymi raňajkami pozorujem detaily exotických odevov mladých Indiek. Inšpirovaná nimi, obliekam si svoju dlhú ružovú batikovanú sukňu. Veď dnes je na programe prechádzka Koloseom a antickým Fórom! Predstava, že sa faldy mojej sukne dotýkajú kameňov nasiaknutých krvou gladiátorov a mučeníkov, vízia, že jej okraje stierajú prach z dvetisícročných balvanov, po ktorých kedysi pyšne kráčali rímski aristokrati vo svojich tógach a tunikách, ma naplňa radostným chvením, vzrušením a pocitom vznešenosti... „Mašlička, kontemplotať budete až v chráme,“ vraví mi sprievodca za kolektívneho smiechu západniarov, a kým on rozdáva pokyny, ja skúmam anatómiu kríčkov bobkového listu pred vchodom do hotela.

Bazilika *Santa Maria Maggiore*. Na prehliadku máme pätnásť minút. Kontemplotať sa tu neoplatí. Tak sa aspoň poprechádzam. Zájdem do bočnej kaplnky, celkom pod obrovskú sochu nejakého svätého a skúmam, či má zreničky. Sochy pohanských božstiev ich vraj

nemajú, čo by malo byť výrazom ich blazeovanosti. Okrem toho mi nejde do hlavy, že je možné na oku sochy vymodelovať zreničku. Uspokojujem sa, lebo táto socha ju má. Z chrámu vychádzam na minútu presne. Sprievodca si ma skontroluje, zažartuje a s celou skupinou sa pohne ďalej. Mňa však začína obliehať jeden z predavačov slnečníkov, akých sú v Ríme stovky. Slnko praží, slnečníky žiaria farbami a mňa opäť zachvacuje nákupná horúčka aj s príznačnou nerozhodnosťou. Vtom však začujem sprievodcu z druhej strany cesty. *Žeby to porážilo!* Schytím prvý slnečník, čo mi príde pod ruku, rozbehnem sa, na ceste spôsobujem mierny dopravný kolaps, no už som na druhej strane Acheronu a začleňujem sa do skupiny. „S tým oranžovým slnečníkom sa nám Mašlička už určite nestratí, ja ju budem pozorovať,“ zastrája sa jeden pán od Žiliny a všetci sa rehocú.

Bazilika *San Pietro in vincoli a Michelangelov Mojžiš*. Hm, ibaže problém je v tom, že keď ho chcem fotografovať, treba si naň posvietiť. Posvietenie trvá ani nie tri minúty a stojí tri eurá. Takticky teda vyčkávam, kým prídu dajakí majetnejší turisti, a potom fotím ostošesť.

Krátka zastávka na zmrzlinu a kávu je posledným krokom pred vstupom do *Kolosea*. Srdce mi búši stále viac... Konečne prichádza chvíľa, o ktorej som toľko snívala. Monumentálna antická aréna zočivoči... Hneď sme si padli do oka. O slnečníku sa to však povedať nedá, a tak sa ho tu pokúšam u nejakého obchodníka vymeniť za krajší, najlepšie taký, na ktorom je vyobrazené Koloseum. Nemajú. Alebo nedajú. V Koloseu nás čakajú schody, aké svet nevidel. Konečne si moja sukňa príde na svoje! Prechádzajúc sa koloseovou elipsou, prenášam sa do prvého storočia po Kristovi a vizualizujem si všetky levy, tigre, gladiátorov, mučeníkov, otrokov, patricijov, cisárov, vresky, potlesky...

Prechod okolo *Konštantínovho oblúka* a vstup do *cisárskych záhrad* a zvyškov niekdajšieho paláca. Sprievodca nás vyzýva zásobovať sa vodou, ktorá vyteká z jedného z rímskych verejných vodovodov. Všetci poslúchajú. „Ja by som to nepil,“ odrádza ma môj žilinský bodygard, „určite je to zamorené. Ešte dajakú cholera dostať alebo čo, to človeku nechýba!“ Smäd ma ihneď prechádza. Vydržím.

Forum Romanum je nekonečné. Zo záhrad sa k nemu zostupuje po schodoch. Keď ním prechádzame, sme akoby nižšie a nad nami sa týčia mohutné stĺpy, balvany, zvyšky chrámov a iných budov. Do extázy ma privádza budova *Mamertinského väzenia*, kde podľa tradície väznili svätého Petra a Pavla, no najmä Lýgiu a ďalších kresťanov z môjho obľúbeného románu *Quo vadis*. Z vytrženia ma však dostáva jedna kľúčová primárna potreba človeka – smäd. Ale ukrutný. A na celom Fóre niet kvapky vody! Cholera síce nedostanem, no zdá sa, že umriem i tak v dôsledku totálnej dehydratácie. No čo to? Žeby predsa len záchrana? Áno. Na samom konci Fóra stojí oáza sladených nápojov. Môj život je vykúpený pollitrovou Fantou za 3,50.

*

Pohanský Rím je za nami, hor sa teda očistiť do Vatikánu! Vystupujeme z metra a zaraďujeme sa do húfov pútnikov smerujúcich na *Námestie svätého Petra*, kde sa o hodinu začne generálna audiencia. Sprievodca nám dáva vstupenky a na dve hodiny nás rozpúšťa. Konečne budem môcť *spočinúť* a meditovať! Vstupujem do kolonády a zostávam ohromená i dojatá. Nekonečný rad pilierov, na nich sochy svätcov, uprostred Kristus s krížom, dole Peter s kľúčmi, za nimi kupola Baziliky, uprostred námestia obelisk z Nerónovho

cirkusu... Som v centre sveta. Človek je tu taký malý... A predsa taký vzácny... Čože je človek, že naň pamätáš... To sú jediné slová, na ktoré sa zmôžem. Okrem slz...

Prichádza Svätý Otec. Sledujem ho stojac na stoličke spod svojho slnečníka, ktorý zrejme začína zásadne prekážať jednej turistke za mnou, pretože na mňa spúšťa lejak nezrozumiteľných slov. Ich dešifrovanie a následná reakcia nanajvýš v španielčine by mi trvali dosť dlho, radšej si teda ten slnečník sklopím. Hneď je ticho. Nevidím však pápeža. Čo s tým? No netrvá dlho a ja podivuhodne zisťujem, že hoci ja ho nevidím, cítim, že on mňa vidí. Nevieť ako, ale vnímam to. Vnímam, že teraz som tu preňho iba ja... Aha, už si spomínam. Kdesi som čítala, že človek má v prítomnosti Benedikta XVI. naozaj takýto pocit.

„Do Baziliky ísť nemôžeme! Audiencie sa zúčastnilo viac ľudí, ako sa očakávalo, všetko sa to valí dnu, rady sú dlhé, prehliadka je komplikovaná... Nestihli by sme to. Musíme sa držať programu a ísť ďalej.“ Po týchto sprievodcových slovách nastáva vzbura. Vznikajú tri tábory: jedni chcú ísť do Baziliky, druhí chcú postupovať podľa programu, tretí sú hladní, smädní a dožadujú sa toalety. Napadá mi, že keby mal náš sprievodca nejaké vlasy, určite by mu teraz ošediveli. Keďže ich nemá, rozhoduje tak, že časť to môže ísť skúsiť do Baziliky a časť si zatiaľ uspokojí svoje primárne potreby. Kam sa pridať? Uvažujem. No nie dlho. Od prírody som človek prírodný a primárne potreby sú predsa len nástojčivejšie ako tie sekundárne. Nuž idem si dať pizzu, kávu a pokúpiť dajaké suveníry.

Návrat časti západniarov z Baziliky s ich vzrušenými opismi videného spôsobuje rozčarovanie nás ostatných. Sprievodca toho už má očividne dosť. Balíme si slivky, po moste nad Tiberom sa vydávame k *Anjelskému hradu* a, blúdiac rozmanitými rímskymi uličkami, prechádzame po jednotlivých námestiach. Naším cieľom má byť najprv *Pantheon*, vraj najstaršia zachovaná antická stavba v Ríme. Nič moc. Pohanská budova pretvorená na kresťanský chrám. Ale Boha som tu nenašla...

Piazza Navona – námestie bohémov, ako o ňom hovorí Henri Nouwen. Ja tu vidím len nekonečné rady stolov a stoličiek. Kaviareň na kaviarni. V našom sprievodcovi sa práve prebúdzajú všetky bohémske a labužnícke city vycizelované niekoľkoročným pobytom v tomto meste, a tak nás vovádza do jednej zmrzlínarne na okraji námestia, kde vraj robia najlepšiu zmrzlinu v celom Ríme. Pri svojej niekoľkoročnej zmrzlinovej abstinencii za účelom hlasivkovej terapie teda zasa obídem naprázdno.

Fontána di Trevi je okúzľujúca. Ibaže ja mám v jednej ruke pizzu, v druhej foťák a v hlave dilemu, či *prežívať* bezprostredne prítomný okamih alebo ho radšej čím viac *zachytávať* objektívom.

Adrenalin stúpa. Ostatné rímske fontány, ktoré by sme mali obdivovať, zavela nestoja. Nevieť, či v Trebišove nemáme lepšie. A *Španielske schody* sú predsa *len* schody. Keby som tu mala aspoň svoju batikovanú sukňu! Idem sa radšej upokojiť zmierňovaním nákupnej horúčky.

*

Benátky. Opustili sme mesto sôch a teraz nás čaká mesto masiek a, ako vidím, aj holubov. Na *Piazza di San Marco* ich lieta toľko a tak prudko, že si ustavične musím dávať pozor na prípadnú kolíziu. Po vystúpení z trajektu ma však skôr než holuby zaujíma atmosféra Benátok a najmä – ako v skutočnosti vyzerajú gondoly a či v nich má človek taký pocit slastného unášania sa do ríše zabudnutia, voči ktorému je bezmocný, aký mal

NÁMETY A ROZHĽADY

profesor Aschenbach z Mannovej *Smrti v Benátkach*. Aby som to však mohla zistiť, potrebujem nejakých 20 až 30 eur. Pred vlastnou empiriou teda radšej uprednostním metódu objektívneho dištančného pozorovania plaviacich sa gondol.

Počas výskumu ma zrazu prepadol hlad. Vyberám sa do uzučkých benátskych uličiek hľadať niečo pod zub. Je to tu samá maska – malá, väčšia, ešte väčšia, najväčšia – a samý turista zápasíaci so špagetami alebo pasúci sa na nejakej inej rozvoniavajúcej talianskej specialite. Pokúšam sa teda vybrať si aj ja, no pomery mojej peňaženky ma napokon privedú znovu len k jedinej alternatíve – pizzi. Pizza na raňajky, pizza na obed a zrejme nič iné nemožno očakávať ani na večeru. Ale vďaka Bohu aj za to. Už chýba len vybrať si vhodné miesto na konzumáciu. Vraciam sa na Námestie svätého Marka praskajúce vo švíkoch pod náporom turistov a holubov, vyárendúvam si tam primerane estetické stanovište a za permanentného útoku holubov usilujem sa svoj pizzový pokrm požiť čo najdôstojnejšie. A podľa možnosti sama...

Popoludní mám v pláne prehliadku Chrámu svätého Marka v centrálnej časti námestia, k čomu nás nabádal už sám sprievodca. Podcenila som však jeho radu ísť tam v skupinke. Pred Chrámom totiž stojí tabuľa zaoberajúca sa všetkým, čo je pre vstup doň zakázané: pes, prípadne iné zviera, veľký výstrih, krátke nohavice, fotoaparát a batožina. Hm, absencia výstrihu a krátkeho odevu, na čo som bola patrične hrdá pri prehliadkach v Ríme a v Assisi, mi teraz nepomôže, pretože som sama a so sebou si vlečiem korytnačí náklad. Kontemplácia sa zasa nekoná. Mojou útechou zostáva len vonkajšie pozorovanie dômyselne pestrej kombinácie mramorov na fasáde Chrámu a kúpa unikátneho ručne maľovaného vejára. Moja talianska odysea sa končí o polnoci na bratislavskej autobusovej stanici. Mám za sebou prudkú výmenu názorov so skupinkou protivných západniarskych báb, ale aj jednu ponuku na sobáš so synom môjho žilinského bodygarda. A v srdci nutkavú túžbu *premeditovať* Taliansko ešte raz. Ale už naozaj.

LITERATÚRA

GLADIŠ, M.: *Žáner v prostredí masových médií*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015.

JACZ, Ľ. a kol.: *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava : Obzor, 1982.

EXTERNÁ ČASŤ MATURITNEJ SKÚŠKY ZO SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY V KONTEXTE NÁRODNÝCH TESTOVANÍ

Mgr. Alžbeta Palacková

Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania v Bratislave

Pár slov na úvod

Externé testovanie žiakov na základných a stredných školách sa už stalo bežnou súčasťou školského života. Napriek tomu, alebo možno práve preto, sa mu miestami nedostáva správnej interpretácie – niekde je prijímané ako „nutné zlo“, inde ako príležitosť na umelé porovnanie sa s druhými. Podíme sa preto pozrieť na testovanie z druhej strany – pohľadom tvorcov testov, pričom snáď zistíme, že všetkým zainteresovaným ide o to, aby sa kvalita vzdelávania na Slovensku skutočne zvyšovala.

NR-testy („norm referenced“) – rozlišovacie testy

Testy externej časti maturitnej skúšky – rovnako ako ostatné národné testy – patria k tzv. rozlišovacím testom – testom relatívneho výkonu, ktoré treba odlišiť od testov absolútneho výkonu. Cieľom NR-testov nie je v prvom rade overenie miery osvojenia testovaných poznatkov žiakmi, cieľom je vytvorenie poradia podľa miery úspešnosti v absolvovanom teste priradením percentilu každému žiakovi. Celková priemerná úspešnosť takto koncipovaných testov by sa mala pohybovať **v rozmedzí 40 – 60 %**.

To, ako bude test vyzerieť, určuje špecifikácia testu – každoročne je zverejňovaná na webovej stránke Národného ústavu certifikovaných meraní vzdelávania (ďalej NÚCEM). Pre vyučovacie jazyky a slovenský jazyk a slovenskú literatúru je špecifikácia testu rovnaká – okrem iného stanovuje počet ukážok a ich zloženie z hľadiska štylistiky či počet a typ položiek, ktoré sa k ukážkam budú viazať.

Proces prípravy maturitného testu zo slovenského jazyka a literatúry (SJL)

Podobne ako v iných predmetoch, ktoré majú externú časť, predmetový koordinátor v NÚCEM-e pripraví špecifikáciu testu, na základe ktorej **autorský tím** zložený z vyučujúcich SJL začne vytvárať testové položky. Toto obdobie prípravy testov zaberie autorom **približne tri mesiace**. Autori musia dodržať stanovený celkový počet slov v textových ukážkach, obsahové a štylistické zameranie ukážok, počet položiek z jednotlivých oblastí (jazyk, literatúra, čítanie s porozumením), predpokladanú náročnosť položiek z hľadiska využitia myšlienkových operácií, pričom vychádzajú z *Cieľových požiadaviek na vedomosti a zručnosti maturantov zo slovenského jazyka a literatúry* (ŠPÚ, 2012).

Prvé verzie kompletných testov predmetový koordinátor prispôbi pre potreby skúšobného (pilotného) overovania – sú vytvorené **testové zošity**, ktoré sa administrujú žia-

kom rôznych druhov stredných škôl. Žiaci okrem riešení úloh zapisujú aj svoje pripomienky k úlohám a do istej miery sa tak stávajú spolutvorcami maturitných testov. Takáto spolupráca NÚCEM-u so školami a žiakmi je **obojstranne výhodná** – maturanti majú možnosť vyskúšať si ešte pred marcovým „ostrým“ testovaním riešenie testov maturitného typu, zapisovanie do originálnych odpovedňových hárkov a pod. Pre NÚCEM predstavuje výhodu priamy kontakt so žiakmi, možnosť oboznámiť sa s ich názormi na ukážky či položky. V overovacom testovaní teda z nášho pohľadu nejde v prvom rade o preverenie vedomostí žiakov, ale o získanie informácií o vlastnostiach testových položiek.

Po skončení overovacieho testovania, ktoré trvá **dva až tri mesiace**, sú riešenia žiakov štatisticky spracované a nasleduje podrobná **položková analýza**, ktorá koordinátorom poskytne informácie o parametroch položiek. Spracovanie výsledkov závisí od množstva dát a väčšinou sa časovo prekrýva s riadnym a náhradným termínom národných testovaní, preto táto fáza prípravy externého testu **trvá približne 3 mesiace**.

V štatistikách si všimáme najmä hodnoty *obťažnosti* (koľko žiakov dokázalo na položku správne odpovedať), *citlivosti* (ako položka rozlišuje žiakov jednotlivých výkonnostných skupín) a tzv. *Point biserial* (ako položka koreluje so zvyškom testu – či žiaci celkovo v teste úspešní danú položku zvládli alebo nie). Na základe vyhodnotenia spomínaných ukazovateľov sa ďalej rozhodne o osude položky. Ak sú všetky hodnoty priaznivé, položka má predpoklady byť zaradená do externého testu. Ak sú hodnoty nepriaznivé, autorský tím je povinný **ďalej s položkou pracovať** a upraviť ju, resp. v krajnom prípade úplne položku vylúčiť. Niekedy sa ukáže napr. nevhodný distraktor pri úlohe s výberom odpovede – môže byť pre žiakov mätúci (ak ho volia aj celkovo v teste úspešní žiaci), alebo nie je pre žiakov dost' atraktívny (je nezmyselný či príliš ľahko vylúčiteľný). Inokedy sa napr. javí celá položka ako príliš náročná – autori majú možnosť znížiť jej náročnosť napr. konkretizovaním odseku ukážky, v ktorom je potrebné vyhľadať správnu odpoveď, špecifikovaním slovného druhu hľadaného slova, redukovaním počtu hľadaných slov a pod. Opakom je, ak sa položka ukáže ako extrémne ľahká – ani takáto položka nemá v rozlišovacom teste miesto. Na úpravy testov po vyhodnotení výsledkov overovacieho testovania majú autori **približne dva mesiace**.

Druhá verzia testov je predmetovým koordinátorom pripravená na **recenziu**, resp. ak je to po zásadnejších úpravách testových položiek potrebné, realizuje sa druhé overovacie testovanie žiakmi. Za bežných okolností však nastupuje spomínaný cca **mesačný** proces recenzovania testov, v ktorom recenzenti z radov vyučujúcich, metodikov či autorov učebníc jednotlivo pristupujú k testom, dôkladne ich preriešia, posúdia kvalitu a aktuálnosť ukážok, položiek a vypracujú **rozsiahly posudok** testu, v ktorom v prípade potreby navrhnu úpravy položiek či ukážok. Na záver vyjadria svoje odporúčanie použiť/nepoužiť daný test v národnom testovaní.

Po skončení recenzií koordinátor pripraví sumár návrhov recenzných úprav pre autorský tím, ktorý po analýze pripomienok **zapracuje potrebné zmeny** do tretej verzie testov a finalizuje aj kľúč správnych odpovedí k testu. Tento proces trvá **niekoľko týždňov**.

Predmetový koordinátor nakoniec finálnu verziu testu **pripraví pre grafika**, pričom graficky upravený výtlačok testu je overený vedúcim autorského tímu i recenzentmi. Grafické spracovanie oboch foriem jedného testu trvá **asi dva týždne**. Niekoľkokrát skontrolovaný

test na záver **schvaľuje riaditeľ** NÚCEM-u. Po schválení sa môže začať **tlač testov**, ktorá v prípade SJL vzhľadom na počet výtlačkov potrvá **cca mesiac**.

Na základe tohto opisu je zrejmé, že príprava maturitného testu zo slovenčiny netrvá mesiac, ani dva, ale vyše roka, pričom si treba uvedomiť, že termíny konania EČ a PFIČ MS sú tri – riadny v marci, náhradný v apríli a opravný v septembri. Spomínaný kolobeh sa opakuje pri každom z nich – nehrá rolu, či sa na testovaní zúčastní 40 alebo 40 tisíc žiakov – proces prípravy národného testu **zostáva rovnaký**.

Z pripomienok predsedov školských a predmetových maturitných komisií

NÚCEM dostáva od jednotlivých odborov školstva okresných úradov každý rok začiatkom septembra **správy predsedov** školských maturitných komisií o priebehu maturitnej skúšky. Z posledných správ za uplynulý školský rok 2014/2015 vyberáme niektoré pripomienky predsedov ŠMK a PMK k testu riadneho termínu zo SJL (kódy testov 5286 a 5487) a pripájame k nim stanovisko NÚCEM-u.

- **Dlhé texty v literárnych ukážkach** – Testy EČ MS zo SJL prechádzajú pilotným testovaním, a rovnako ako pri riadnom testovaní po štatistickej analýze nevykazujú výsledky žiakov relevantné hodnoty neriešenosti či vynechanosti. Analýzy riešenia úloh žiakmi nepoukazujú na neprimeranosť dĺžky ukážok.

- **V teste boli použité archaické tvary slov (súc, očú), ktoré sú málo frekventované, žiaci ich nemajú možnosť počuť** – Pripomienka je neopodstatnená, v rámci lexikológie sú archaizmy bežne preberanou látkou a súčasťou cieľových požiadaviek, odhliadnuc od toho boli tvary zapojené do kontextu ukážky.

- **Brať ohľad na rôznu úroveň žiakov gymnázií a stredných odborných škôl** – Testy EČ MS zo SJL vychádzajú z cieľových požiadaviek, ktoré sú pre oba druhy stredných škôl rovnaké. Výsledky žiakov gymnázií i ostatných druhov stredných škôl sú v súlade s očakávaniami vzhľadom na typ testovania.

- **Znížiť mieru testovania čítania s porozumením v prospech testovania iných zručností, zamerať sa aj na teoretické vedomosti** – Počet úloh zameraných na testovanie čítania s porozumením bol výrazne zredukovaný. Ešte väčšia miera redukcie nie je možná vzhľadom na cieľové požiadavky a špecifikáciu testu.

- **Literárne ukážky vyberať z diel určených cieľovými požiadavkami (povinných autorov)** – V teste EČ MS zo SJL 2015 sa vyskytli položky viažuce sa k dvom dielam z povinnej literatúry. Vzhľadom na špecifikáciu testu nie je možné ani žiaduce vyberať ukážky len z povinných diel. Kompetenciou žiaka musí byť do určitej miery analyzovať aj neznámy text.

- **Neúmerne zvyšovaná náročnosť testov po obsahovej a formálnej stránke** – Nerozumieme pripomienke o zvyšovaní náročnosti po „formálnej stránke“. Pokiaľ ide o obsahovú stránku testu, úlohy zamerané na čítanie s porozumením, ktoré si učiteľská verejnosť opakovane žiadala zredukovať, boli nahradené položkami z oblasti jazykovedy a literatúry, čím podľa očakávania klesla celková priemerná úspešnosť žiakov v teste.

- **Boli použité úlohy, ktoré majú subjektívnu interpretáciu (č. 35 v teste 5487), matematický charakter (č. 2 v teste 5487), polemický charakter (č. 47 v teste 5487)** – V spomínaných úlohách išlo o čítanie s porozumením, ktoré nemusí vždy spočívať iba vo vyhľadani explicitne uvedenej informácie v texte, ide v ňom aj o interpretáciu a integráciu myš-

lienok. „Matematický charakter“ úlohy odmietame – išlo o jednoduché čítanie s porozumením v zatvorenej úlohe s možnosťami odpovedí, pričom správna odpoveď bola doslovne uvedená v poslednom riadku ukážky, položka patrila medzi najľahšie v teste.

• **SJL – PFIČ MS: zvážiť zaradenie slohového útvaru výklad, náročný pre žiakov SOŠ** – Výklad je jedným z 8 povinných žánrov uvedených v cieľových požiadavkách, jeho literárna téma nediskriminovala žiakov podľa zamerania školy, keďže si žiaci v prípade zvolenia výkladu mohli vybrať ľubovoľné literárne obdobie.

Aj na niekoľkých uvedených príkladoch je vidieť, že jeden test nemôže uspokojiť všetkých žiakov či učiteľov. Pripomienky predsedov ŠMK/PMK si často dokonca protirečia – i to je odrazom osobných preferencií pokiaľ ide o zameranie ukážok, oblasti testovania v položkách, pomer jednotlivých obsahových častí testu a pod.

Pár slov na záver

Zámerom NÚCEM-u je každý rok pripraviť kvalitné testy zo všetkých predmetov, ktoré majú externú časť. Nie je však možné na základe nameraných výsledkov testovania, s ktorými nikdy nebude spokojný každý, prispôbovať náročnosť testov „momentálnemu stavu“ testovanej populácie – inými slovami, **nedá sa znižovať** pomyselná latka. Ak by sa niečo také dialo, bolo by to pravým opakom toho, čo chceme dosiahnuť.

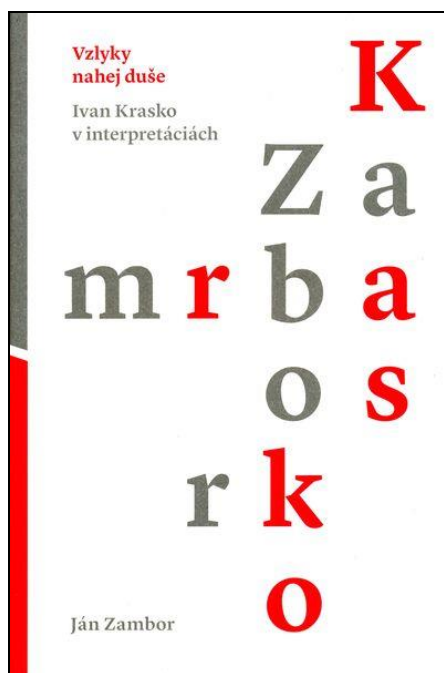
Národné testovanie zo školskej praxe už **nevymizne** – bol by to krok späť oproti európskemu, resp. svetovému trendu. Preto sa treba s externým testovaním zmieriť, brať ho ako patričnú súčasť školského života, ktorá sa už nedémonizuje ako čosi, čo „ruší interakciu učiteľ – žiak“, „nedovoľuje viesť so žiakom dialóg“, „škatuľkuje žiakov na základe jediného výsledku“ a pod.

Na úplný záver nášho článku si dovoľíme pripomenúť, že akékoľvek **medziročné porovnanie výsledkov národného testovania nie je korektné**, keďže NÚCEM na rozdiel od iných krajín zverejňuje administrované testy pre potreby žiakov a učiteľov, a preto nie je možné zaradiť do nového testu tzv. *kotviace položky* (súbor rovnakých úloh, aké riešili predchádzajúce ročníky), na základe analýzy ktorých by sa dali porovnať výsledky jednotlivých populačných ročníkov¹.

¹ Príspevok bol prezentovaný na konferencii Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny 19. – 20. 11. 2015 v Košiciach.

140. VÝROČIE NARODENIA IVANA KRASKU (1876)

ZAMBOR, Ján: *Vzlyky nahej duše. Ivan Krasko v interpretáciach*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2016.

V súčasnej dobe presýtenej informáciami, sa čítanie kníh stáva len jednou z mnohých prístupových ciest k poznaniu. Čítanie umeleckej literatúry – a poézie ešte vo väčšej miere – je vytlesnené na okraj čítaním náučnej literatúry. Aby človek zostal celistvou, integrálnou osobnosťou, ktorého racionalita je vyvažovaná citovosťou, literatúra a umenie vôbec by malo byť zastúpené v hierarchii ľudských hodnôt v primeranej miere. Dôležitú úlohu zohráva vo formovaní mladých ľudí škola. Nazdávam sa, že v záplave informácií má osobnosť učiteľa dôležitú funkciu. Výberom umelecky hodnotných a zmyslovo nasýtených textov stále určuje a nenásilne formuje vnútorný pocitový a hodnotový svet žiaka či študenta. Vo vyučovacom procese by malo ísť o výber esteticky kvalitných, myšlienkovito nasýtených textov, pričom osobný výber učiteľa by mal byť konfrontovaný s najnovšími poznatkami literárnej vedy.

Za takýto inštruktívny literárnovedný text pokladám najnovšiu teoretickú knihu Jána Zambora *Vzlyky nahej duše. Ivan Krasko v interpretáciach*. Básnik, prekladateľ, hlavne ruskej a po španielsky písanej poézie, literárny kritik, historik a redaktor sa v knihe venovanej Kraskovi zaoberá komplexnou interpretáciou jeho básní. Autor knihy sa týmto básnikom zaoberá už od vysokej školy, v roku 1971 absolvoval odbor slovenčina – ruština na FF UPJŠ v Prešove, kde ho viedol a uviedol do literatúry vtedy významný „kritik sympatie“ a skvelý pedagóg Albín Bagin. Ján Zambor si od svojho učiteľa osvojil metódu detailnej analýzy básnického textu, ktorú rozširuje o stále širšie teoretické, literárnohistorické a biografické poznatky o autorovi, ale aj o poznatky o básnickom texte. Získal ich sústavným štúdiom domácich a zahraničných básnikov, najmä tých, ktorých prekladal (dodatočne absolvoval aj štúdium španielčiny na FiF UK v Bratislave, kde pôsobí ako vysokoškolský profesor na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy; zároveň pôsobí v Ústave svetovej literatúry Slovenskej akadémie vied). Vypracoval sa na popredného básnika, prekladateľa a literárneho vedca, pričom všetky tieto oblasti dokázal prepojiť vo svojich interpretáciach, naposledy Kraszkovej lyriky.

Krasko vystupuje v jeho interpretáciach ako stále aktuálny, moderný básnik, ktorý zachytáva vo svojich básnických textoch pocity frustrácie a existenciálneho osamotenía, vlastné i súčasnému čitateľovi. Zároveň sa však usiluje o ľudský kontakt a komunikáciu s ostatnými ľuďmi. Všíma si neschopnosť moderného človeka nadviazať harmonické vzťahy s inými ľuďmi a preniká do tajomných zákutí ľudskej psychiky. Neutápa sa v pasivite, vyzýva k činorodosti a spolupatričnosti s trpiacim národom. Jeho báseň je predovšetkým svedčím, na každom jeho verši je jeho krv „prischnutá“.

Kraskov lyrický subjekt sa predstavuje ako veriaci človek, no zmietajú ním pochybnosti a nie je mu cudzia skepsa moderného človeka. Z jeho pera vzišla moderná, problémová lyrika, ktorá cez umelecký text rieši aktuálne, všeľudské a nadčasové problémy. Opiera sa o etické hodnoty platné v každej dobe – opiera sa

o lásku k matke a milovanej žene, ktoré mu pomáhajú prekonať niekedy až neriešiteľné problémy spôsobené osamotením v cudzine. Ide o poéziu napojenú na tradíciu, na hodnoty štúrovskej lyriky (Krasko pochádza z rodiny štúrovského básnika Jána Bottu), hlási sa k Hviezdoslavovi, ktorého pokladá za orla, v porovnaní s ním cíti vo svojej skromnosti vlastnú nepatrnosť. Zo svetových básnikov je v jeho poézii nepriamo prítomný Baudelaire a Verlaine, dôrazom na hudobnosť, ale aj novú tematiku poézie. Blízka mu je česká dobová lyrika, keďže študoval a neskôr aj žil a pracoval v Čechách (O. Březina, A. Sova, K. Hlaváček, Toman, O. Bezruč), ale aj F. X. Šalda, literárny kritik, ktorý určoval myslenie o novom umení v Čechách na prelome 19. a 20. storočia. Bol učiteľom viacerých slovenských kritikov, najvýraznejšie vniesol odkaz jeho myšlienok do slovenského kontextu Alexander Matuška. Vzťahu Ivana Krasku k českej poézii venoval Zambor už svoju prvú literárnovednú knihu *Ivan Krasko a poézia českej moderny* (1981), ktorá bola jeho dizertačnou prácou. Krasko sám bol aj prekladateľom, študoval po likvidácii slovenských gymnázií najprv v Rimavskej Sobote a potom v Sedmohradsku, dnešnom Rumunsku. V Brašove si obľúbil poéziu rumunského básnika Mihaila Eminesca, ktorého preložil do slovenčiny a priznával, že ovplyvnil jeho prvotiny.

Hudobnosť Kraskovej poézie, výrazná eufonická štruktúra, rytmus, clivá melódia je hlboko zakotvená v slovenskej ľudovej piesni, ktorú počúval, ako spomína, pri práci na poli v rodných Lukovištiach na Gemeri. Jeho poézia je presná, niet v nej zbytočných výplnkových slov kvôli rytmu. Hodnota slova vyznieva na pozadí ticha, vyjadreného graficky troma bodkami, pomlčkami, výkričníkmi, ktorým venuje Zambor samostatnú štúdiu. Poézia Ivana Krasku je napriek svojej náznakovitosti a symbolickosti nasýtená zmyslom aj vďaka metonymickým vzťahom a súvislostiam medzi predmetmi a javmi, ktoré do nej vstupujú. Na ich základe možno dešifrovať celostný zmysel Kraskovej poézie, prinášajúcej množstvo konotatívnych významov, zabezpečujúcich dostatočný priestor pre čitateľa na zamyslenie a dotvorenie vo vlastnej myšli. Obľúbenými Kraskovými žánrami sú pieseň, balada, žalm a básnický list čo svedčí o neoromantickej línii jeho tvorby. Krasko však jednotlivé žánre inovu-

je a dáva im moderný tvar, ako ukazuje vo svojich interpretáciách Ján Zambor.

Ivana Krasku predstavuje ako zakladateľa modernej slovenskej poézie, ktorého tvorba je stále čitateľsky aktuálna. Niet v nej zbytočných slov ani individuálnych novotvarov, jeho jazyk je stále zrozumiteľný, vyrastá z koreňov jeho rodnej reči, ktorá sa stala základom spisovnej slovenčiny. Je zakotvená v ľudovej piesni a tematicky je civilná, nevyvýšená ani intelektuálny povýšená. Prináša etické hodnoty národa a obyčajných ľudí – skromnosť, pracovitosť i náboženské etické princípy, i keď viacerých náboženstiev. V pochybnostiach sa k nim vracia. Komplexný prístup ku Kraskovým textom odhaľuje, v čom spočíva nádhera jeho textov – je v nej prepojená eufónia s rýmami, rytmom, motívmi, témou, myšlienkami.

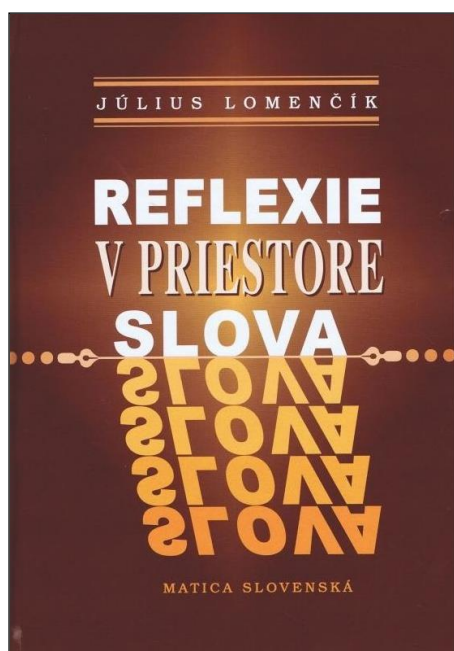
Zo Zamborovej novej knihy venovanej Kraskovi sa dozvedáme aj nové fakty, ktoré zatiaľ naša literárna história neobjavila alebo neuviedla. Zambor sa vybral na cesty po Kraskových stopách do Čiech, uvádza svoje zážitky z dediny Klobuky, vzdialenej 10 km od mesta Slaný v okrese Kladno v Stredočeskom kraji, kde pracoval Krasko ako chemik (nejde teda o Valašské Klobouky na Morave, ako sa často nesprávne v Kraskovej biografii uvádzalo). Ján Zambor spresňuje aj viaceré údaje okolo zistenia Kraskovej identity v čase, keď publikoval básne pod pseudonymom Janko Cigáň. Upozorňuje na Kraskove chemické objavy v chemickej továrni v Slanom a na jeho kontakty s ďalšími českými spisovateľmi počas pobytu v Čechách (Jinrich Šimon Baar pôsobil ako rímskokatolícky kňaz v Klobukoch). Ako chemik obhájil básnik dizertačnú prácu v odbore technickej chémie na Českom vysokom učení technickom v Prahe. Pred prvou svetovou vojnou absolvoval aj tri semestre na Filozofickej fakulte pražskej Karlo-Ferdinandovej, neskôr iba Karlovej univerzity. Toto štúdium neskôr dokončil na Univerzite Komenského v Bratislave. Od roku 1943 až do smrti žil v Piešťanoch, kde je na nábreží v jeho dome Múzeum Ivana Krasku. Dozvedáme sa aj smutnú informáciu o samovražde jeho dcéry Anny. Aj keď sa neskôr odmlčal a v medzivojnovom období venoval svoje schopnosti politike v službe demokratického štátu 1. ČSR, jeho poézia je jedným zo stavebných kameňov slovenskej poézie, stále

aktuálnym a zmysluplným, ako ukazuje aj Zamborova kniha. O aktuálnosti Kraskovej poézie svedčí aj skutočnosť, že stále inšpiruje slovenských básnikov ďalších generácií – Ján Zambor má vo svojej poslednej zbierke *Dom plný neviditeľných* nádhernú báseň Aminke, hrdinke jednej z Kraskových básní, ktorú už stretol ako vetčú starenku v jej košíckom byte a krátko na to sa dozvedel, že ju zrazila električka. Túto báseň autor monografie pripojil aj k svojej interpretácii Kraskovej básne.

Prof. PhDr. Anna Valcerová, CSc.
(Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva
Filozofická fakulta
Prešovskej univerzity v Prešove)

REFLEXIE V PRIESTORE SLOVA

LOMENČÍK, Július: *Reflexie v priestore slova*.
Martin : Matica slovenská, 2016.

Rok 2016 bol pre banskobystričského vysokoškolského učiteľa, básnika a osvetára Júliusa Lomenčíka rokom dvojnásobne plodným. Kniha čerpajúca námety z rodného novohradského regiónu *Z málinské túrni pozerán* bola prvou tohtoročnou publikáciou, v ktorej sa autor zameril na folklórne tradície obce s osobitým zreteľom na miestne nárečie. Po nej prišla druhá kniha

Reflexie v priestore slova, ktorej tematický záber je širší. Od prahov rodného Málinca sa autor rozbieha do slovenského (mikro)sveta. Všimá si ho však v sieti globalizačných tendencií a vidí cez kritické oko intelektuála dianie v krízach aj v peripetiách.

J. Lomenčík v štyroch kapitolách rozvíja spoločenskú, národnú, etickú, profesnú a taktiež literárno-estetickú problematiku. V *Reflexiách o slove v dynamike času* sa zamýšľa nad slobodou a devalváciou slova, (pseudo)demokratickými princípmi, miestom Slovákov na eurotrasovisku, nad modernizáciou tradície s nánosmi hodnotového relativizmu a tvárou dneška v maske s úškľabkom. V *Reflexiách o slove v edukácii* sa autor pristavuje pri formovaní mládeže, ktorej kultúrnu pamäť spolutvorí svojou osobnosťou učiteľ; miesto slovenčinára je pritom nezastupiteľné. V Lomenčíkových úvahách sa preto na osi času vynárajú osobnosti L. Štúra, A. H. Škultétyho, A. Sládkoviča, J. C. Hronského a ďalších. Potenciál literárnych diel, najmä z našej národnej minulosti, nevynímajúc. Veď práve tie svojím myšlienkovým posolstvom dokážu vstúpiť do hĺbky duše mladého človeka a zanechať trvalú stopu. Kultúra jazykového prejavu, multikulturalizmus verzus vlastenectvo sú ďalšími okruhmi autorových pristavení. V treťom reflexívnom reťazci reflexií o slove, tu ...v odkaze predkov, sa autor zaujíma o osudy svojich rodákov Málinčanov. Ich životaschopnosť a dômyselnosť je prejavom i dôkazom umu, pred ktorým sa človek skláňa pod váhou skúseností v prizme dávnych aj novších historických udalostí. Štvrtým okruhom sú *Reflexie o slove literátov*. Opätovne sú vyznaním úcty k národným hodnotám, k osobnostiam, ktoré ani dnes nestrácajú svoj význam. J. Matúška, K. Kuzmány, ale aj J. Smrek či D. Tatarka, M. Kováč, A. Červeňák ožívajú v textoch J. Lomenčíka. V pomyselnom rozuzlení ich spája človečenský ideál, ktorý dejatelia vyznávali a ktorému sa vo svojom slove tak či onak upísali.

Je na čitateľovi, ktorú z predstavených autorských výziev si vyberie, na ktorú bude vo vlastných myšlienkach reagovať. Nech to je ktorákoľvek oblasť, literárna komunikácia je tou diskurzívnou paradigmou, ktorá krásou zmyslu obohacuje ducha. A s týmto presvedčením nás Július Lomenčík pozýva do sféry osobných reflexií.

Na margo školskej praxe vari ešte dodajme, že kniha ponúka pútavé regionálne inšpirácie, ktoré možno využiť aj v rámci rozvíjania čitateľskej gramotnosti v intenciách kritického myslenia aj čítania či tvorivého písania. Hľadanie analógií, podobných príbehov, osudov, pátranie po literárne činných osobnostiach totiž vedie nielen k lokálpatriotizmu, ale tiež k uvedomenému vlastenectvu – od zažitej k vžitej hrdosti na slovenské národné a kultúrne tradície.

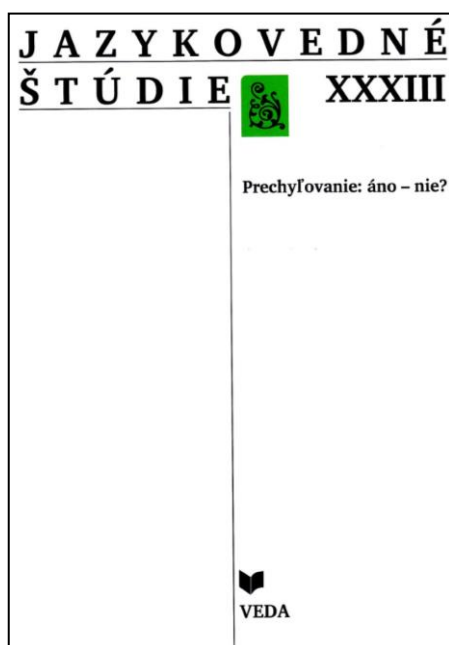
Keď tvorivý učiteľ zalistuje v recenzovanej publikácii, na stránkach *Reflexií* v priestore Lomenčíkovho slova, námety do svojej tvorivej práce istotne nájde.

PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD.

(Katedra slovakistiky, slovanských filológií
a komunikácie, Filozofická fakulta
Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach)

PRECHYĽOVANIE: ÁNO – NIE?

Prechýľovanie: áno – nie? Jazykovedné štúdie XXXIII. Editorky: Lucia Molnár Satinská a Iveta Valentová. Bratislava : Veda, 2016.

Najnovší zväzok zborníka z edície *Jazykovedné štúdie* prináša súbor príspevkov z medzinárodného vedeckého seminára o prechýľovaní s názvom *Prechýľovanie: áno – nie?*, ktorý sa us-

kutočnil dňa 9. februára 2016 v Bratislave pod organizačným zabezpečením Slovenskej onomastickej komisie, Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Slovenskej jazykovednej spoločnosti. Účastníčky a účastníci seminára pochádzali zo Slovenska, Českej republiky, Poľska, Slovenska, Srbska a Maďarska.

Riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave, prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc., vo svojom *Úvodnom slove* (s. 7) poukázal na to, že prechýľovanie nie je jednoduchý lingvistický problém, ale je to aj vec osobnej identity a predstavuje zároveň konfrontačnú tému plnú emócií.

Prvý oddiel zborníka s názvom *Problémy a genéza prechýľovania priezvisk* začína príspevkom Ivety Valentovej (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave) s názvom *Prechýľovanie priezvisk a jeho vývin na Slovensku* (s. 11 – 22). Autorka sa v príspevku venuje problematike prechýľovania, poukazuje na historický vývin prechýľovania v pomenovaní žien v Žilinskej právnej knihe, slovenských listoch a listinách i v urbároch feudálnych panstiev. Upozorňuje na to, že v propriálnej lexike prípony *-ova, -ová* vyjadrujú príbuzenský vzťah k otcovi alebo manželovi a nie privlastňovací vzťah, ako to má veľa ľudí zafixované.

Milan Harvalík (Ústav pro jazyk český AV ČR v Prahe) sa vo svojom príspevku s názvom *Přechýlování příjmení v češtině z onomastického hlediska* (s. 23 – 28) zaoberá pohľadom na prechýľovanie domácich a cudzích priezvisk v češtine z diachrónneho aj synchronného pohľadu v konfrontácii so situáciou v iných jazykoch. Poukazuje na nesprávne povedomie o prechýľovacej prípone ako privlastňovacej namiesto príbuzenskej funkcie.

Justyna B. Walkowiak (Uniwersytet Adama Mickiewicza v Poznani, Poľsko) v príspevku *Nazwiska żeńskie w Polsce – wybrane zagadnienia językowe i społeczno-prawne* (s. 29 – 39) približuje tri typy ženských priezvisk v Poľsku a prináša stručný historický prehľad vývinu poľských priezvisk v období do 1. svetovej vojny, medzi rokmi 1918 – 1939 a stav po roku 1945. Upozorňuje aj na to, že v poľskom jazyku sa ženský tvar priezvisk neskloňuje, skloňujú sa iba krstné mená. Poľský jazyk rozlišuje aj vek nositeľiek ženských priezvisk – dospelá osoba ženského

pohlavia a dieťa, slečna: pani Nowakova a slečna, príp. dieťa Nowakówna.

Saša Vojtechová Poklač (Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) sa v príspevku *Problematika prechýľovania ženských priezvisk v slovinskom jazyku* (s. 40 – 46) zaoberá používaním ženských priezvisk v Slovinsku. V krátkosti približuje vývin slovinských priezvisk, osobitne sa sústreďuje na ženské priezviská, pričom približuje ich používanie v písomných záznamoch od 16. storočia po súčasnosť. Pozornosť ďalej venuje slovinským ženským priezviskám v spisovnom jazyku, ktoré sa oficiálne neskloňujú a nemajú žiadnu prechýľovaciu príponu. V každodennej komunikácii sa však s prechýlenými tvarmi ženských priezvisk možno napriek tomu stretnúť. Príspevok približuje prípady, kedy je používanie prechýľovacích prípon v tomto jazyku prípustné. Z analýzy bohatého materiálu získaného z dennej tlače a z komentárov na internetových fórach vyplýva, že používanie prechýlených tvarov ženských priezvisk v určitých pozíciách je plne funkčné v hovorovom jazyku a nárečiach a, naopak, v urbánnom prostredí sú tieto tvary často nositeľmi negatívnych konotácií.

Miroslava Avramovová (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave) sa v príspevku *Balkánske a románske zvláštnosti (ne)prechýľovania priezvisk žien* (s. 47 – 54) zamerala na zvláštnosti a osobitosti prechýľovania ženských priezvisk v bulharčine, srbčine, chorvátčine, macedónčine a vo francúzskom jazykovom prostredí. Konštatuje, že francúzština berie na vedomie cudzie ženské priezviská, a zároveň si ich prispôsobuje svojmu fonologickému a grafickému systému.

Daniela Komanická (Praha, Česká republika) v príspevku *Patronymia a patrilinearita vo vzťahu k nerovnému postaveniu žien v spoločnosti* (s. 55 – 67) sa snažila ukázať mechanizmy fungovania a uchovávanía patronymie a patrilinearitu v slovenskej a českej spoločnosti cez zmenu priezviska ženy pri uzavretí manželstva. Na problém ženských priezvisk sa pozrela z pohľadu rodových štúdií. Poukázala na to, že ženy majú v tomto systéme len dočasné priezviská, kým meno muža sa dedí celé pokolenia. Naša kultúra adaptácia na patronymiu ako štandardný zvyk pomenovania nie je náhodná ani bez-

významná a snaží sa ukázať dôvody, pre ktoré patronymia postavená od počiatku jednostranne na diskriminujúcom pravidle „muž je normou“ nemôže byť prvkom rovnosti.

Posledný príspevok tohto tematického bloku tvorí štúdia Jaroslavy Kmitovej (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave) *Prirodzenosť v sústave proprií na príklade prechýľovania* (s. 68 – 75). Autorka príspevok koncipovala ako konfrontáciu dvoch teoreticko-metodologických prístupov k téme: systémovo-lingvistického a pragmaticko-komunikačného. Svoje tvrdenia ilustruje historickým vývinom antroponymickej sústavy, ktorá sa formovala v súlade so systémom slovenského jazyka. Jazykové zmeny, ktoré neprebiehajú na základe princípu ikonickosti a systémovosti, sú neprirodzené, príznakové a z hľadiska jazykovej kultúry sú takéto štruktúry neprijateľné. Na druhej strane sa prirodzenosť vysvetľuje z hľadiska prirodzenej orientácie človeka vo svete a schopnosť používateľov používať jazyk tak, aby si jeho systém zachoval svoju optimálnu stabilitu. Prípad prechýľovania je len ďalším z mnohých „bojov“ jazykovej kritiky a používateľov jazyka, avšak vzhľadom na špecifický význam vlastných mien v spoločenskom kontexte má veľký vplyv na sociálny status ich nositeľiek.

Druhý oddiel zborníka s názvom *Fungovanie ženských priezvisk v súčasnej komunikácii na Slovensku* začína príspevkom Jána Bauka (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre) *Prechýľovanie priezvisk u žien maďarskej národnosti na Slovensku* (s. 79 – 88). Štúdia sa zaoberá priezviskami žien maďarskej národnosti. Podáva prehľad zákonov na Slovensku, ktoré sa týkajú prechýľovania priezvisk príslušníčok národnostných menšín. Zameriava sa aj na nápisy a zápisy v školách na národnostne zmiešaných územiach, analyzuje rôzne formy úradných osobných mien, resp. tvary priezvisk v maďarčine.

Lucia Molnár Satinská (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave) si za tému svojho príspevku s názvom *Ženy jednej tváre, viacerých mien: Stratégie používania mien Maďariet v Bratislave* (s. 89 – 94) vybrala viacjazyčné a viacgeneračné rodiny v Bratislave a poukázala na rozmanitosť názorov a postojov žien k prechýľovaniu a tzv. obojmennosti = kétnyelvűség. Poukázala na to, že vo viacgeneračných rodi-

nách má každá generácia iný vzťah k prechýľovaniu priezviska.

Barbora Vinczeová (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici) v príspevku *Prechýľovanie v preklade ako konflikt medzi zákonom a pôvodným znením s dôrazom na autorky anglického a amerického pôvodu* (s. 95 – 104) poukazuje na pravidlo, ktoré hovorí jasne: príponu *-ová* by malo mať v slovenčine každé ženské priezvisko. Výnimka sa pripúšťa pri umelkyniach, medzi ktoré radíme aj spisovateľky. Sú to práve preklady mien autoriek anglického a amerického pôvodu, na ktoré sa autorka v príspevku zameriava. Skúma preklady ich mien a to, ako sa prekladatelia vyrovnávajú s jazykovým zákonom, ktorý nie vždy jednoznačne určuje podmienky prechýľovania. Takto zostali mená niektorých autoriek v slovenskom preklade v pôvodnom znení, ako napr. známejšia Agatha Christie, ktorej meno sa v prechýlenej podobe vyskytuje zriedka alebo vôbec. Na druhej strane existujú autorky, ktorých mená sa vyskytujú iba v prechýlenej podobe – sem patrí väčšina mien preložených autoriek či už súčasnej, alebo staršej literatúry: Moyesová, Dayová, MacDonaldová. Pravdepodobne najzaujímavejšou skupinou sú preklady mien autoriek, ktorých knihy vyšli vo viacerých vydaniach alebo s väčším časovým odstupom. V prekladoch sa teda objavujú ich mená v prechýlenej aj v pôvodnej podobe: Rice/Riceová, Steel/Steelová, Austen/Austenová.

Miroslav Kazík (Moravany nad Váhom) v príspevku *Neúradné a polouúradné antroponymá a prechýľovanie* (s. 105 – 116) si všíma spôsob tvorenia mien slobodných a vydatých žien v neúradných (živých) menách a v polouúradných menách, ktoré – hoci môžu mať písomnú podobu – nie sú úradnými menami. Vychádzal z materiálu živých mien na západnom Slovensku a čiastočne východnej Morave a z nápisov na starších náhrobných pomníkoch.

Súčasťou tretieho oddielu zborníka s názvom *Problémy so ženskými priezviskami v Českej republike* sú dva príspevky: Jana Marie Tušková a Hana Žížková (Masarykova univerzita v Brne) v štúdiu *Postoje českých žen k přechýlování příjmení* (s. 119 – 133) prinášajú pohľad na oblasť prechýľovania priezvisk v češtine, ktorá je v Čechách regulovaná právnymi predpismi. Postoje českých žien k voľbe podoby svojho priezviska

sa líšia a v neoficiálnej komunikácii záleží na rozhodnutí ženy. Príspevok vychádza z dotazníkového výskumu, ktorým oslovili študentky českého jazyka na PdF MU a pôrodné asistentky, ktoré boli registrované na portáli porodnice.cz. Jiří Zeman (Univerzita Hradec Králové) sa v príspevku *Užívání ženských příjmení v soukromé komunikaci* (s. 134 – 137) zasa zaoberal prechýlenou podobou ženských priezvisk v neoficiálnej komunikácii českej mládeže.

Záverečný oddiel zborníka sa venuje problematike prechýľovania v slovenských jazykových enklávach v zahraničí. Anna Makišová (Univerzita v Novom Sade, Srbsko) sa v príspevku *Prechýlená podoba priezvisk v praxi vo Vojvodine* (s. 141 – 148) zamerala na priezviská vo Vojvodine, ktoré pomenúvajú ženské osoby. Poukázala na to, či sa dodržiava alebo nedodržiava prechýlená podoba. Podkladom bol vyexcerpovaný materiál zo slovenských tlačených a hovorených médií vo Vojvodine. Zákon o ochrane práv a záujmov národnostných menšín v Srbsku síce dáva možnosť zapísať mená podľa pravopisu a jazyka menšín, ale prax je odlišná – na matrikách nie vždy poznajú pravopis a jazyk národnostnej menšiny.

Tünde Tušková a Alžbeta Uhrinová (Výskumný ústav Slovákov, Maďarsko) v príspevku *Sonda do problematiky používania priezvisk Slovienek v Maďarsku v súčasnosti* (s. 149 – 158) spravili sondu do problematiky používania priezvisk Sloveniek v Maďarsku realizovanú formou interview, dotazníkového výskumu a analýzy dokumentov. Na základe tohto výskumu skonštatovali, že prevažná väčšina slovenských žien uprednostňuje v slovenskom kontexte prechýľovanú formu. Nachádzajú však aj príklady používania neprechýľovaných priezvisk

Súčasťou konferencie bola aj moderovaná diskusia, ktorú viedla Lucia Molnár Satinská. V rámci diskusie sa hovorilo o troch problémoch: 1. Existujú mená problematické na prechýľovanie? 2. Čo ak by nebola regulácia, žiadna právna úprava? 3. Praktické úskalia prechýľovania. Diskutujúcimi boli: Milan Harvalík (Ústav pro jazyk český ČAV), Juraj Hladký (Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity), Jana Cviková (Ústav svetovej literatúry SAV, Aspekt), Jana Valdrová (genderová lingvistka, ČR). Diskusia poukázala aj na to, že v jazyku existujú popri pre-

chýlených podobách ženských priezvisk aj priezviská, ktoré sú nesklonné, napr. *Ďureje, Maťašovie* a pod. Príspevky vyvolali živé podnety pre autorov aj ostatných účastníkov. V diskusii sa poukázalo aj na to, že laická verejnosť nechápe funkciu prípony *-ová*, prechýlenú podobu priezviska chápu ako privlastňovanie k mužovi, otcovi alebo manželovi. Tu by sa mohlo urobiť viac vo vzdelávacom systéme, na hodinách slovenského jazyka pri preberaní učiva o vlastných menách.

Zúčastnení sa vyslovili za reguláciu, legislatívnu úpravu pri používaní mena a priezviska s ohľadom potreby „ochrániť deti pred rodičmi“, keď im ich rodičia vyberajú nevhodné krstné mená (napr. *Vinetou, Sandokan* a pod.). Sloboda jednotlivca aj pri výbere vlastného osobného mena by teda mala mať určité pravidlá, ktoré rešpektujú funkcie vlastných mien, ich historický vývin a kultúrne tradície národa.

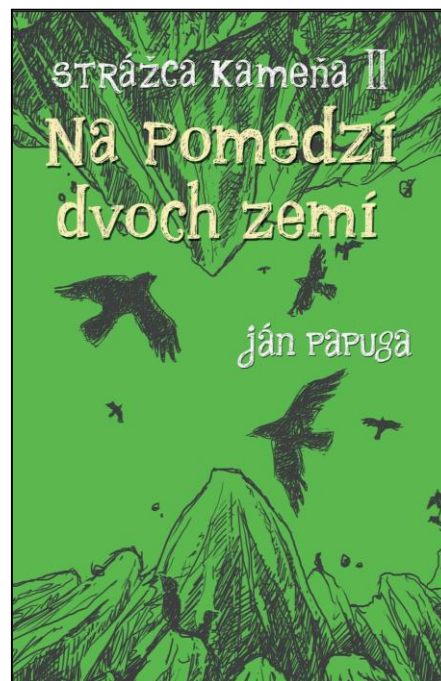
Pri prechýľovaní/neprechýľovaní priezviska jednoznačne treba rešpektovať systém jazyka a zároveň aj osobnosť nositeľky priezviska v neprechýlenej podobe. Zároveň si ale musíme uvedomiť aj praktické úskalia neprechýlených podôb ženských priezvisk v slovenskom jazyku, ich zlé alebo problematické uvádzanie v texte. Prechýľovanie priezvisk je pre slovenský jazyk prirodzený jav nielen z hľadiska jazykového systému, ale aj z hľadiska súčasného fungovania v neúradnej a v oficiálnej ústnej alebo písomnej komunikácii a taktiež z hľadiska slovenských kultúrnych tradícií. Diskusia ukázala dva názory na prechýľovanie: 1. klasický – rešpektujúci jazykový systém a 2. genderový – uprednostňujúci slobodnú voľbu a výber prechýlenej/neprechýlenej (mužskej) podoby priezviska ich nositeľkami.

Mgr. Renáta Ondřejková
(Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra
Slovenskej akadémie vied v Bratislave)

STRÁŽCA KAMEŇA II. – NA POMEDZÍ...

PAPUGA, Ján: *Strážca kameňa II. Na pomedzí dvoch zemí*. Bratislava : Citadella, 2016.

„Kým neveríte prírode, nepochopíte ju. A následky z jej nepochopenia budeme pociťovať naďalej. Kým nepadneme spolu s ňou...“

Po prežitom dobrodružstve so svojimi priateľmi sa strážca kameňa Dalius vracia naspäť domov. Napriek zažehnanému nebezpečenstvu si nemôže bezstarostne užívať letné prázdniny. Ťaží ho poslanie a zodpovednosť pomáhať planéte Zem, ktorou lomcujú rôzne prírodné katastrofy. V istom okamihu začnú kamene Vita zlyhávať a spolu s nimi i oslabení strážcovia. Tí hľadajú pomoc u bohov a v starodávnych bájach. To však nie je jediný problém hlavného hrdinu. Priepasť medzi dvoma rozdielnymi svetmi, v ktorých Dali striedavo žije, sa neustále prehlbuje. K miestu, kde vyrastal, ho viažu silné putá k rodine a kamarátom a taktiež pohodlnosť úplne obyčajného života. Avšak jeho budúcnosťou je Centúrum, krajina, ktorá potrebuje všetkých strážcov kameňa Vita.

Autor použil vo svojej knihe niekoľko opisov miest, ktoré sa zhodujú s reálnym prostredím Bratislavy. Práve vďaka nim vyznieva príbeh autentickjšie a osobnejšie. Dej je bohatý na opisy, ktoré pomáhajú dokresliť čitateľovi predstavy, ale i myšlienky, ktoré nás prinútiť zamyslieť sa nad našim spôsobom života.

Odlíšny je pohľad aj na prírodu, ktorá neslúži iba ako pekne vykreslené prostredie. Autor ju nezobrazuje ako neživého služobníka ľudí, naopak, ukazuje ju čitateľom ako všemocnú postavu zahalenú v tajomnosti. Vdýchol jej život a príbehu tak dal nový rozmer.

RECENZIE A KNIŽNÉ INŠPIRÁCIE

Kniha prísne nestanovuje vekový limit. Detskí čitatelia sa môžu stotožniť s hlavnými postavami príbehu, vidieť v nich svoje vzory aj vďaka uvoľnenejším dialógom. Problémom by pre nich mohol byť väčší počet strán. Starších by mohol zaujať mysteriózne vykreslený rozpor medzi človekom a prírodou a ekologický náhľad na globálne problémy vo svete.

Kniha *Na pomedzí dvoch zemí* bude príjemným spoločníkom či už budete cestovať vlakom, sedieť cez voľnú hodinu v škole, alebo budete iba zababušený v deke a ležošť doma.

Alžbeta Takáčsová
(Katedra žurnalistiky,
Filozofická fakulta Univerzity
Komenského v Bratislave)

SÚŤAŽ: Čo vyjadruje podtitul druhého. dielu *Strážcu kameňa?* Za správnu odpoveď zaslanú na náš e-mail 2002saus@gmail.com odmeníme troch najrýchlejších čitateľov výtlačkom tejto knihy pre vašu školskú alebo domácu knižnicu. Súťaž trvá do zaslania prvých troch správnych odpovedí.

TÉMA – HOLOKAUST

Eliška Galovičová, Lea Martinková

Základná škola na Slnecnej ulici 422 v Spišskom Štiavniku

Vyučujúca: Mgr. Dominika Dudžáková

MODLITBA ZA NICH A ZA NÁS

(Eliška Galovičová, 8. ročník)

Pane, prečo ľudia druhých nenávidia?
Zato, že sú iní? Zato, že sú židia?
Veď oni nemôžu za to,
kým bola ich matka či tato.
Pane, prečo dokáže byť nenávisť taká veľká,
že človek dokáže vraždiť i malé tielka?
Prosím Ťa, prečo, Bože?
Prečo človek tak veľké zlo napáchať môže?
Prečo si mu v tom nezabránil?
Ušetril by si život veľkým i malým.
Prosíme Ťa, Bože, v tejto chvíli,
za tých, čo v koncentračnom tábore skončili.
Podaj im, prosím, Tvoje láskavé ruky,
zato, že tam umreli
a prežili tak hrozné muky.
A ešte Ťa prosím za nás živých,
by sme sa nedopustili rovnakej chyby.

SPOMIENKY Z TÁBORA SMRTI

(Lea Martinková, 8. ročník)

Písal sa 24. november 1945. V našej obci bol môj otec známy lekár. Práve vtedy, na začiatku tohto môjho príbehu, vyberal nejakému chlapíkovi z ramena guľku. Otec vždy hovoril: „Viem, že sa vám, deti moje, môže to, čo robím, hnusiť, ale aj tak sa na to pozerajte. Raz sa vám to možno zíde.“

Tak som musel so súrodencami sledovať ako sa pacienti zviňajú od bolesti a ich krv kvapká na dlážku.

„Adam, čo sa tomu chudákovi stalo?“ Vedľa mňa sedela moja sestra Anna.

„Hovoril, že musel utiecť pred vojakmi. Je to Žid. Keď utekal do lesa, tak ho postrelili,“ odpovedal som.

„Myslíš si, že nás nenájdu?“ Z druhej strany sedel najmladší brat, Benjamín.

„Neboj sa! Určite budeme v poriadku.“

„Buďte už ticho!“ ohriakol nás Daniel. Náš najstarší brat. Chlapa znova prehlo a mama ho začala utešovať.

„Už vám to iba zašije. Pár stehov a budete znova ako rybička!“

Vtom sme započuli strelbu a nemecké pokriky.

„Adam, choď sa pozrieť z okna, kde sú! Ale nevykukuj von!“ zvolal otec.

Mama nesúhlasne pokrútila hlavou, ale ja som vystrelil do kuchyne k oknu. Bola už hlboká noc. Nikde sa nič ani nepohlo. V tú noc nebol na oblohe mesiac, ale biele slnko. Chvíľku som ho sledoval. Jeho žiara ma oslepovala, ale aj tak som sa od neho nevedel odtrhnúť. Načo som sem vlastne prišiel? Vyzeráť vojakov a nie pozorovať hviezdy! Pozrel som sa napravo. Nič tam nebolo. Pozrel som sa naľavo. Videl som tak akurát siluetu kopca. Keď som sa odtiahol, zazrel som pohyb. O chvíľku prišiel výkrik a jeden výstrel. Boli už pri susedoch.

„Mami!“ skríkol som bez rozmýšľania. Nieкто mi zozadu zakryl dlaňou ústa.

„Buď ticho!“ šepol Daniel. Nesúhlasne som sa trepal. Nemohol som dýchať. Daniel spustil ruku a šuchol ma do spálne, kde boli aj ostatní.

„Sú už u susedov!“

„Musíš kričať? Nemôžeš šepkať, ako to robíme my? Chceš ich privolať?“ začala Anna.

Skoro nám spadli dvere. Nemci za nimi kričali a búchali do nich. Benjamín sa rozplakal. Anna sa hodila k nemu a utešovala ho. Dvere ten nápor neudržali a spadli. Dnu vbehli po uši ozbrojení vojaci. Každého si poprezerali a nakoniec si niečo povedali. Nič som im nerozumel. Ani neviem, ako som sa ocitol vonku, v dodávke na zvieratá. Boli sme natlačení jeden na druhého. Nikto tam neležal, nesedel, všetci stáli ako sviečky. Pohľadom som za-blúdil na mamu. Plakala. Pozrel som aj na otca, aj ten mal slzy na krajíčku. Na Annu a Benjamína som radšej ani nepozrel. Celou dodávkou sa širil plač, náreky a vzlykot. Našťastie Daniel stál vedľa mňa.

„Kam to ideme?“ spýtal som sa.

„Neviem. Ale nikto, koho takto odviezli, sa ešte nevrátil,“ odpovedal.

V dodávke sme boli asi tri nekonečné dni. Ľudia plakali bez prestávky, niektorí už len nepríčetne hľadeli pred seba. Pravdupovediac, už som začal plakať aj ja.

Na tretí deň dodávku otvorili a vyhnali nás von. Boli sme pri koľajniciach. Snažil som sa dovidieť, kam vedú, ale nedoviedel som. Strácali sa za obzorom. Triasol som sa ako ratlák. Bola neuveriteľne chladná noc. V diaľke som započul pišťanie. Bol to vlak. Blížil sa k nám sprava. Začal spomaľovať a nakoniec pri nás zastavil. Vojaci nás hnali dnu. Vopchali ma tam ako posledného. Vojak, ktorý nás tlačil dnu, mohol mať asi dvadsaťpäť rokov. V tme mu svietili iba jasné modré oči. Tvár mal zvráštenú, nepríjemnú. S problémom zatvoril dvere a ja som sa na ne tlačil. Cítil som na sebe samé plecia, lakte, chodidlá. Rovnako ako v dodávke všetci museli stáť, nikto nemohol ani zdvihnúť ruku. Znova všetci plakali, vzlykali a kričali. Cesta bola znova nekonečná, neznesiteľná. Vo vagóne sa širil zvláštny pach. Mŕtvolný pach. Človek, ktorý bol na mne nalepený celým telom, začal chladnúť. Nechcel som myslieť na príčinu. Vlastne, snažil som sa na nič nemyslieť. Skoro na nič. Myslel som na

rodinu, či sú ešte živí, na to, kam vlastne ideme, či prežijeme. Telo bolo čím ďalej studenšie. Počul som pišťanie, nie pišťanie vlaku, ale myšie pišťanie.

„Nesmieš sa tam pozrieť! Nesmieš!“ Vedel som totiž, čo tam je. Myši obhliadali mŕtve telo. Takto som s mŕtvolou a plačom strávil vo vagónoch pre dobytok niekoľko nekonečných dní.

Vlak začal brzdiť. Zastali sme. Vojaci otvorili dvere. Znova nás vyhnali von. Stáli sme pred veľkou tehlovou budovou. Všade dookola bol ostnatý drôt. Každý krok som dobre zvažoval. „Nedalo by sa nejako ujsť?“ Asi nie. Obzrel som sa za seba. Neďaleko bola zúbožená mama aj s otcom a súrodencami. Spomalil som krok a počkal na nich. Mama sa mi hodila okolo krku.

„Was machst du da? Gehen Sie!“, skríkol na ňu jeden z vojakov. Mama sa okamžite vystrela a pokračovala ďalej v chôdzi. Vôbec som mu nerozumel.

Prešli sme cez obrovskú bránu, na ktorej bolo napísané: ARBEIT MACHT FREI. „Čo to znamená?“ spýtal som sa sám pre seba. Otec mi pošepol: „Práca oslobodzuje.“ Nevedel som, čo na to povedať. Jednoducho som šiel v sprievode. Keď som prešiel cez bránu, videl som, ako vojaci zoradujú ľudí do radu. Jeden z nich chodil pred nami a rozdelil nás na „ein!“ a „zwei!“ Ja, otec a Daniel sme boli „ein“. Mama, Anna a Benjamin boli „zwei“. Keď všetkých očíslovali, vojak, ktorý nás usporiadaval, skríkol „zwei!“ a ukázal doľava. Všetci s týmto číslom ustúpili a už sa ich ujal ďalší vojak. Počul som, ako im niekto hovoril: „Nemáte sa čoho báť. Idete sa iba umyť a osprchovať. Vidíte tamten malý akoby zámoček? To sú sprchy. A tam...“ Viac som už nepočul. Boli prídaleko. Vojak, ktorý ostal pri nás, si zavola tlmočníka. Niečo mu povedal a tlmočník to preložil: „Vy ostatní sa vyzlečte! Rýchlo!“ Pozrel som sa na otca. Už si dával dole vrchnú časť pruhovaného pyžama. Tak som sa vyzliekol aj ja. Vojaci si nás obzreli. Niektorých poslali do sprch, môjho otca a ďalších asi tristo ľudí zobrali preč. Keď otec vychádzal z radu, stihol mi ešte poslednýkrát povedať: „Mám vás rád chlapci!“ Viac som ho už nevidel. Na slová už potom nebolo času. Zostali sme medzi asi sto chudými chlapmi. Nemec nás viedol k sprchám. Keď sme už boli dostatočne blízko, počul som srdcervúci krik. Vychádzal zo sprch. Obzrel som sa za seba. Netuším, čo mi to vtedy napadlo, ale rozbehol som sa preč. Samozrejme, útek bol neúspešný. Vojak ma chytil za golier pyžama a dal mi facku. Spadol som na zadok. Cítil som odtlačok jeho ruky na líci. Pulzovalo to. Pozrel som sa na útočníka. Bol to ten istý vojak, ktorý nás natláčal do auta. Smial sa. Postavil som sa na nohy a utekal som k ostatným. Už nebolo počuť krik zo sprch. Dvere boli otvorené. Chlapi, s ktorými som pred chvíľkou stál v rade, vyťahovali mŕtve telá z tých takzvaných sprch. Ťahal som prvú mŕtvolu von. Bolo to dievča asi také staré ako ja. Prišlo mi zle. Oči mala podliate krvou. Telo mala skrútené, musela zomierať v hrozných mukách. Ďalší väzni kopali za ostnatým plotom velikánsku jamu. Odtiahol som ju k jame a potom som už videl iba jej plavé vlasy strácajúce sa v tme tej hlbokšej jamy. Takto som odniesol asi päťdesiat ľudí. Znova a znova som musel vchádzať do tej strašnej miestnosti. Bol tam zvláštny zápach. Nevedel som ho identifikovať. Steny boli doškriabané. V kúte ležalo malé telíčko. Prišiel som k nemu. Bolo už posledné. Zvonku som začul výstrel. Striaslo ma, ale aj tak som chytil telíčko za malú rúčku a ťahal von. Až vo svetle som zistil, že ho poznám. Maličký uzučký noštek, čierne vlasy a hnedé oči. Bol to Benjamín! Môj braček, ktorý nemal ani päť rokov. Nič zlé neurobil, bol to anjelič!

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

Prešlo mnoho rokov. Vojna sa skončila, prežil som, ale nezabudol. To sa nedá. V plyne zomrela celá moja rodina. O Anne som dlho nič nevedel. Hľadal som ju po celom svete. Zisťoval, či prežila tú ukrutnú vojnu. Veril som a dúfal, že sa možno niekedy stretneme. Nie. Nestretneme. Zostala tam. Aj ona.

Som už starý. Ale pamätám si všetko. Nič sa nezmenilo. Zlo je stále zlo a dobro je stále dobro. Len aby sme mali dosť rozumu, aby sme ich vedeli rozlíšiť. Za to sa modlím každý deň.

Komentár vyučujúcej: Eliška a Lea sú žiačkami 8. ročníka našej základnej školy. Písaniu textov sa venujú krátko, no každý mesiac ma prekvapia nejakými dielkami. Eliška viac inklinuje k básnickej tvorbe, Lea sa venuje prozaickým textom. Ich láska k písaniu plynie z pozitívneho vzťahu k čítaniu a knihám. Veľkú motiváciu získavajú z uznania ich práce a tvorby. Usilujú sa neprestajne zdokonaľovať najmä po jazykovej a štylistickej stránke a reagovať svojou tvorbou na rôzne témy. Naposledy to bol holokaust, ktorý sa snažili zobrazíť pravdivo a citlivo. Zároveň sa pokúsili vzdať úctu všetkým, ktorí prežili, ale najmä tým, ktorí to šťastie nemali. Chcela by som vyzdvihnúť snaženie mojich žiačok, pretože tému holokaust si museli bližšie naštudovať, aby sa do nej dokázali „vžiť“.

LITERÁRNE INŠPIRÁCIE

**Kamil Mičo, Libuša Kýšková, Matej Majtás, Kristína Remišová,
Veronika Otiepková, Margaréta Ševčíková**

*Základná škola nár. um. Ľ. Podjavorinskej s materskou školou v Bzinciach pod Javorinou
Vyučujúca: Mgr. Ľudmila Šupáková*

GAŠTANČEKY

(Kamil Mičo, 7. ročník)

Pichol som koleso,
tak potlačíme.
Ešteže je taký pekný deň...
A na čom si pichol?
Na gaštane.
A sú jedlé?

Áno, nazbierame.
Dobre... už mám plné vrečko.
Ja tiež. Ideme?
A nezistia to?
Nie, ja tu chodím často!

ZLATÁ HORA

(Libuša Kýšková, 7. ročník)

Pozeraj sa!
Čo sa stalo?
Čo nevidíš? Slnko za hory zutekalo.
Ty myslíš ten veľký kopec oproti?
Áno!
Čo je na tom také zvláštne?
Slnko raz zapadá a vychádza zase.
Čo nevidíš, aké je to slnko krásne?
Je len žlté, nič zvláštne.

To nie je žltá!
A aká, zlatá? To je smiešne.
Slnko sa topí v zlate a osvecuje tým aj horu,
pozri na to!
Nejaké decká bežia dolu!
To je ale krása!
Obloha je zlatá
od neba až k moru.

GAŠTANČEKY

(Matej Majtás, 7. ročník)

To je aký pukot?
Nepočuješ?
Nie!
Pod' bližšie!
Čo je to?

To sú gaštančeky.
A ten šuchot?
To jesenný vánok lístie zhadzuje zo stromov.
Už musíme ísť, rodičia čakajú,
poďme domov.

ZABUDNUTÉ JABLKO

(Kristína Remišová, 7. ročník)

Na jablko mám chuť.
Veď choď do záhrady!
Načo?
Áno, choď si odtrhnúť.
Sú tam zrelé, odtrhni aj mne.

Červené, žlté, zelené – nazbieraj všetky,
nech pojeme, veď sú dobré.
A to žlté?
Zabudnuté.

ZEMIAKY, ZEMIAKY...

(Veronika Otiepková, 9. ročník)

Stáli sme tam a pozorovali, ako sa rozhrňa hlina a dokončuje posledný rad. Bolo skoré aprílové ráno. Všetci sme odriemaní čakali, kedy už konečne budeme môcť začať a – aspoň ja – kedy končiť.

Sadenie zemiakov ma nikdy veľmi nelákalo. Ťahať sa s ťažkým vedrom plným zemiakov a balansovať medzi riadkami nebola veľmi lákavá vyhládka. Na moje prekvapenie a zároveň aj smolu sadenie vôbec nenapredovalo podľa očakávania. Vedrá zemiakov sa míňali, ale riadkov neubúdalo. Po dvoch hodinách, keď už nezostalo ani jedno vedro plné, som dala zemiakom na dlhý čas zbohom. No to som si naozaj len myslela. Tie potvory po mesiaci rýchlo povyrástli a bolo ich treba ohrnúť, aby mali kde rásť. Ani táto práca nemala konca kraja. Po ohrnutí začali rásť rýchlejšie a každý dážd' tomu len napomáhal. Potom nastalo takzvané mandelinkové obdobie. Nielenže tie tvory boli odporné, odporný bol aj ich počet. Pretože ich neubúdalo a ani oberanie nepomohlo, museli sme sa uchýliť k postreku. Aj keď sme z toho nemali príliš dobrý pocit, aspoň to zabralo. Po mandelinkách prišiel ďalší nepriateľ – burina. Zo začiatku jej nebolo veľa, takže sa dala udržať pod kontrolou. Napokon nasledoval môj najobľúbenejší čas. Čas, keď sa vykopávajú a ochutnávajú prvé zemiaky. Skončili podusené v hrnci, ochutené domácou cibuľou a petržlenovou vňaťou. Chutili výborne a moja nevraživosť voči nim poľavila. No netešili sme sa pridlho, pretože buriny pribúdalo zo dňa na deň a vytrhávanie muselo byť častejšie. Keď už zemiakom začala usychať vňať kvôli nedostatku vody, veľkým horúčavám a neustupujúcej burine, rozhodli sme sa, že zemiakom v ich zarastených kopcoch nadišiel čas. Bol posledný augustový týždeň, traktor a debničky boli nachystané, no a my nedočkaví. Za ich výbornú chuť som sa na ne už nemohla hnevať a navyše ma práca s nimi aj celkom bavila. Keď bol prvý riadok vyoraný, schmatla som vedro a pustila sa do zbierania. Zber bol celkom pokojný, aj keď nás poháňalo počasie a vyzeralo to tak, že sa každú chvíľu pokazí. Zatiaľ čo pluh brázdil posledný rad, začalo pohrmievať. Naložili sme poslednú preplnenú debničku na vlečku traktora, ktorý ich odviezol pod strechu. Len-len sme stihli dobehnúť dovnútra, už začalo pršať. Aj keď nespadlo veľa kvapiek, boli sme radi, že konečne je o zemiaky postarané. Teraz sa síce začal ešte len druhý školský mesiac, no stále spomínam, ako sa mi zemiaky nechcelo sadiť a s akou radosťou ich teraz jem.

A to je na tom hlavné? Človek si nikdy nebude vážiť, že má čo jesť, kým si nezakúsi, aké to je o celý proces od sadenia až po zber sa nejako zaslúžiť. A neplatí to len pre to, čo si doma dopestujem alebo dochováme, platí to pre všetko, čo máme.

VIANOČNÝ PSTRUH

(Margaréta Ševčíková, 9. ročník)

K štedrovečernej večeri mávame vždy pstruhy. Donedávna sme kupovali rybky z obchodu, no potom sa môj brat Laco rozhodol stať sa rybárom.

Rybárske povolenie, rybársky lístok, udica do ruky, pár návnad a môže sa ísť na ryby. Pri Váhu, kde voda ticho žblnká, sa ukazujú tučnučké, strieborné brušká pstruhov, kaprov a malé slnečnice sa naháňajú hneď pri hladine. Ak chceme mať celá rodina na Vianoce čerstvo uloveného pstruha, musel začať chytať už cez leto. Pstruh z obchodu má mäso smotanovej farby. No rybka, ktorú ulovil môj brat, má mäso čisto biele a dokonca až ružové. Chuť je taktiež úplne iná. V kupovanom pstruhovi je cítiť krmivá, ktorými krmia rybky v umelých jazierkach. Avšak čerstvá rybka z Váhu, Zelenej vody či Považských jazier je bez akejkolvek cudzej chuti. Aj rybky občas trápí hlad, a tak sa nechajú nalákať na chutnú návnadu. Keď sme boli na prázdninách v Potvoriciach, doniesol nám Laco obrovskú štuku a na Zelenej vode chytil úhora. Kapor, ktorého ulovil, bol taký veľký, že mu chvost trčal z pekáča von. Na chytanie rýb je treba mať veľa času a trpezlivosti, no konečný výsledok stojí zato.

V našich slovenských potokoch, jazerách a riekach sa nachádza množstvo veľkých a zdravých rýb, ktoré sa živia len tým, čo im ponúkne príroda. A múdry človek vie, že najlepšie potraviny sú slovenské, doma dochované, vypestované i ulovené.

Komentár vyučujúcej: Básničky siedmakov vznikli na literatúre, žiaci sa inšpirovali textami z učebnice Literárna výchova 7 od V. Miháliky – *Boháčka* a *Za rúčky*. Tieto básne sa im páčili, zaujali ich a rozumeli im. Po rozboře, interpretácii, prednese v dvojiciach dostali za úlohu vytvoriť niečo podobné. Z básní som vybrala niekoľko, úpravy z mojej strany boli minimálne, súviseli najmä s pravopisom. Slohy písali žiaci v rámci projektu Hovorme o jedle, ktorý vyhlasuje Slovenská poľnohospodárska a potravinová komora. Naša škola sa do projektu každoročne zapája¹.

¹ <http://www.sppk.sk/clanok/1506>

OBLEČENIE MA DNES NEDOSTALO

Kristína Badáňová

(8. ročník)

Základná škola s materskou školou v Nálepke

Vyučujúca: Mgr. Helena Repaská

Stojím pred kabínkou v mojom obľúbenom butiky, zasypaná vešiakmi prešľapujem z nohy na nohu a čakám, kedy sa kabínka uvoľní. Cítim sa ako šťastný vianočný stromček. V rukách držím niekoľko tohtotýždňových trendov. Chcem si všetko vyskúšať. Pred obchodom ma čaká moja mamina (dúfam, že s plnou peňaženkou). Záves na kabínke sa zavše pohne. Pred kabínkou stojí postaršia pani a nazerá za záves. Nepatrí sa načúvať, tak sa aspoň tvárim, že nič nepočujem.

„Naozaj nerozumiem, ako je možné, že tieto deravé rifle stoja dvakrát viac ako tie normálne.“ Pani sklamane hľadá na svoju vnučku, ale tá je rozhodnutá si deravé rifle zakúpiť.

„To je móda, babi, ty sa do toho nerozumieš,“ podráždene zasyčí dievčina.

„Máš pravdu, nerozumiem. V našej dobe sme sa hanbili, keď sme mali diery na nohavičiach a snažili sme sa ju zaplátať či zašiť. A dnes? Regály sú plné rozmanitých vecí. Od extravagantných blúzok, krátkych tričiek až po náročky roztrhané rifle. Móda sa prirýchlo mení a ceny stúpajú. Keby si pred pol rokom nevyhodila tie s dierou na kolene, keď si spadla z kolieskových korčulí, dnes by si nemusela kupovať práve tieto,“ doširoka sa usmieva postaršia pani. „A teraz pod', ak sa ti páčia, tak si ich kúp, len nech nezmeškáme autobus.“

Kabínka ostáva prázdna. No ja iba stojím, zamyslene hľadím pred seba a premýšľam. Prečo sa neustále prispôsobujeme móde namiesto toho, aby sa móda prispôsobila nám? Akýkoľvek textil, ktorý si dnes kúpim, o pár dní už zostane pohodený v kútiku šatníka, pretože prídu ďalšie a ďalšie kolekcie. A ja vlastne nemusím mať všetky novinky.

Všetko oblečenie som vrátila späť na miesto. Ved' doma mám hŕbu zabudnutých vecí, ktoré sa nosili pred rokom alebo dokonca pred mesiacom. A sú stále nositeľné.

Z obchodu som síce vyšla s prázdnyimi rukami, no s dobrým pocitom. Ihneď, ako ma mamina zbadala, s prekvapeným výrazom povedala: „Ešte stále nedostali nové oblečenie?“

„Nie mami, to nové oblečenie ma dnes nedostalo,“ zasmiala som sa.

Komentár vyučujúcej: Text je príspevkom do školského časopisu *Peňažník*, ktorého cieľom je rozvoj finančnej gramotnosti žiakov.

TVORIVÉ PÍSANIE

Radka Andrašková, Dávid Janiš

Základná škola v Turzovke

Vyučujúca: PhDr. Eva Dodeková

HRA

(Radka Andrašková, 6. ročník)

Ja, ty, ona, on, my,
hráme sa so zámenami.
Teba nechcem, jeho hej,
s vami zahrám aj hokej.
Môj, tvoj, jeho, jej, váš,
zahrajme si mariáš.
Ja sa vždy hrám a ty tiež,
zámená už takmer vieš.

Ja, ty, my a aj vy,
kúzlime so zámenami.
Sú to kúzla veru hej,
číže to bol výmysel?
Môj, tvoj, jeho, jej či váš?
Raz sa z nich tiež vymotáš.
Učiť sa ich začni! Hej?
Nemusíš byť čarodej.

Komentár vyučujúcej: Táto báseň vznikla na hodine tvorivého písania motivovaná učivom o zámenách. Išlo o určité odľahčenie, zábavnú hodinu, kde sa žiaci pozerajú na zámená nielen ako na slovný druh. Úlohou žiakov bolo napísať báseň na základe určitých kritérií: téma – zámená, rozsah – min. 6 veršov, lexika – použitie žiakmi zvolené slová. Zámená mali všetci rovnaké: ja, tvoj, ich, my, váš.

STRETNUTIE

(Dávid Janiš, 8. ročník)

Pozerám z okna a premýšľam
o meste rodnom Rudolfa Jašíka.
V uliciach videl biedu tam,
kde sa dnes s kamarátmi prechádzam.
Zrazu sa myslou túlam mestom,
po pešej zóne chodím sám.
Prejdem múzeom a informačným centrom,
predstavu o dávnom živote hneď mám.
Kultúrny dom a fontánu miniem,
obchody z každej strany mám.
Otočím sa a chvíľu žasnem,
spisovateľa vidím za mnou stáť.
Rozprávame sa o tom, ako bolo,
ja mu zas vravím, ako je.

Kričať sa mi v tej mysli chcelo,
že Jašík opäť živý je.
Kráčame spolu po sídlisku,
už žiadne vyhne kováča.
Drotára len socha pripomína,
každý má viac než kus koláča.
Príroda krásna kysucká je,
stále je rieka priezračná.
Písal vždy srdcom romány svoje,
biedu a hlad už prúd času odnáša.
Pozerám z okna a vidím nebo,
sklopím svoj zrak na ulicu.
Za dobou dávnou sa mi cnelo,
ukryjem ju za starú truhlicu.

Komentár vyučujúcej: Táto báseň vznikla z viacerých popudov. Žiak už niekoľko rokov tvorí, píše poéziu, zúčastnil sa aj na niektorých regionálnych súťažiach, na ktorých bola jeho tvorba pozitívne hodnotená. Je rodákom z Turzovky, podobne ako R. Jašík, a často je témou jeho básní práve rodisko, Kysuce, príroda. Ďalším faktorom bolo, že na hodine literatúry bolo úlohou žiakov vytvoriť báseň zameranú na potulky rodným mestom R. Jašíka. Žiakovi sa podarilo prepojiť prítomnosť s minulosťou, a tak vyvolať zvláštnu atmosféru sprítomnenia autora.

SEKEROU A NOŽOM... KAUA O TOLERANCI

PhDr. Ján Papuga, PhD.

*Katedra predprimárnej a primárnej pedagogiky
Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*

Kauza o povinnom zaradení zbierky próz P. Pišťanka a D. Taragela *Sekerou a nožom* do vyučovania slovenského jazyka a literatúry na stredných školách sa skončila tak, že dielo bolo zo zoznamu „povinného čítania“ vyňaté, vo zverejnenom inovovanom štátnom vzdelávacom programe (ŠVP) zo slovenského jazyka a literatúry (SJL) ho už nenájdete.

Keďže som sa osobne v tomto probléme, na ktorý ako prvá poukázala televízia Markíza, angažoval a pripojil sa k petičnej aktivite Združenia katolíckych škôl Slovenska (ZKŠS), vítam, že sa prehodnotilo zaradenie tejto knihy do ŠVP zo SJL. Dospieť k takémuto výsledku bolo zložité. Zaradenie kontroverznej knihy sa stalo načas súčasťou portfólia viacerých médií, čím sa spustili mnohé diskusie, ktoré posunuli a interpretovali naše snahy úplne iným smerom. Hovorilo sa hyperbolicky o cenzúre, o pálení kníh, o stredovekých praktikách, o nadvláde cirkvi a pod. Bytostne som pocítil, aká je dôležitá mediálna výchova a výchova ku kritickému mysleniu, keďže to chýba aj generácii dospelých ľudí. Po medializácii problému sa zrazu objavilo mnoho pseudoodborníkov na vyučovanie literatúry, nekriticky reagujúcich na médiami zverejnené informácie, ktoré skresľovali skutočnú motiváciu odporcov zaradenia uvedenej knihy tak, že sa správy obmedzovali na útoky na veriach. Aj preto som sa rozhodol ešte raz upresniť, o čo išlo.

Osobne mám veľmi ďaleko od akejkoľvek cenzúry, a keby ZKŠS išlo o niečo takéto, isto by som ich aktivitu nepodporil. Preto som si ich snahy overil a bez mediálneho sprostredkovania som zistil, že sú rozumné a stotožňujú sa s mojím názorom na túto knihu. S prezidentom ZKŠS, Mgr. Jánom Horeckým, sme sa zhodli na tom, že literárne dielo, ktoré vyvoláva odpor, kontroverzie a odmietanie nielen u veriach ľudí, do štátno určovanej literatúry nepatrí. Dielo je síce z hľadiska poetiky i obsahu významným v kontexte súčasnej slovenskej literatúry, avšak z tých istých dvoch hľadísk je zároveň problematickým na vyučovaní SJL na úrovni stredných škôl, v ktorých sa nachádzajú žiaci od 15 do 19 rokov. V pôvodnom znení ŠVP nebolo uvedené, že dielo je iba pre plnoletých žiakov, teda mohlo sa vyskytnúť aj v nižších ročníkoch stredných škôl. Vystavovať však nepĺnoletú (a čitateľsky málo skúsenú) mládež početným pornografickým a vulgárnym motívom je však viac ako nevhodné. Argument, že sa s niečím takým stretávajú v bežnom živote, nemôžeme považovať za rozhodujúci a presný. Ani samotní rodičia by nemuseli prijať to, že sa žiaci učia diela, ktoré sú v rozpore s ich rodinnou výchovou. A na výchovu k morálke v súčasnom zložitom svete majú rodičia rovnaké právo ako tí, čo svoje deti ponechávajú nástrahám súčasného sveta, predpokladajúc, že si s nimi sami poradia. Nešlo však len o odpor dospelých. Ozvali sa mi aj žiaci, ktorí nemajú záujem spoznávať dané dielo, pohoršili sa aj nad úryvkami (áno, aj takí sú). V neposlednom rade sa zaradením zbierky do „povinného

čítania” nebral ohľad na učiteľa, ktorý môže mať rôzne zábrany takéto dielo vyučovať alebo si ho jednoducho netrúfa so žiakmi interpretovať. Je možné, že ho nemusí vedieť interpretovať, keďže je relatívne nové a nemuselo byť súčasťou jeho vysokoškolského štúdia. Od danej knihy navyše nie je ešte dostatočný časový odstup, ktorý si vyžaduje nezaujatá a objektívna interpretácia.

Uvedené zdôvodnenia boli príčinou, prečo som podporil snahu o vyradenie tejto knihy zo zoznamu diel „povinného čítania”. Štát, ktorý sa neraz hlási k budovaniu pozitívnych vzorov pre generáciu detí a mládeže, nemôže zaradiť medzi povinné diela literatúru, ktorá sa nepresnou interpretáciou dá pochopiť nesprávne, povrchno, a tým môže zanechať v žiakoch iba dojem vulgárnosti a pornografie namiesto pochopenia motívov, tém, ideí a intencií, ktoré sú v texte podané formou hyperboly. Celý spor bol výlučne o tom, že nie každý z účastníkov vyučovacieho procesu má kompetenciu, motiváciu, predpoklady, spôsobilosť, pochopenie a presvedčenie pre reflektovanie akéhokoľvek literárneho (či umeleckého) diela¹. Bolo to všetko len o tolerancii – nechceli sme knihu zakázať, chceli sme iba zmeniť povinnosť venovať sa jej na možnosť.

O tom, že proti pišťankovskej poetike odborne nič nemám a viem si predstaviť, že sú učitelia (medzi ktorých sa radím aj ja), ktorí dokážu tohto autora analyzovať so žiakmi bez akejkolvek ujmy, svedčí moja semestrálna práca z čias štúdia na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. V tom veku som bol pripravený na vnímanie akýchkoľvek diel, preto nebolo pre mňa problémom napísať nezaujatú interpretáciu Pišťankovej *Muziky*. Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy mi dala potrebný rozhľad a nadhľad na to, aby som hlbšie chápal zámery literárnych textov, ktoré sa môžu budovať aj prostredníctvom expresívnej poetiky. Text svojej vysokoškolskej práce uvádzam v skrátenom a upravenom znení². Možno poskytnú návod/námet, ako reflektovať Pišťanka v prípade, že si ho učiteľ zaradi do vyučovania, čo je plne v jeho kompetencii.

Umenie muziky

V roku 1993 vydal Slovenský spisovateľ súbor troch noviel jedného z najvýznamnejších a zároveň najkontroverznejších porevolučných autorov Petra Pišťanka (1960 – 2015³). Jeho kniha nesie názov *Mladý Dôňč* a obsahuje prózy *Debutant*, *Mladý Dôňč* a *Muzika*. V mojej práci sa zameriavam na prózu *Muzika*.

Po prečítaní tohto diela má asi každý priemerný čitateľ tendenciu priradiť ho do žánrov nižšej, periférnej, brakovej, jedným slovom neumeleckej literatúry. Stačí si všimnúť jazyk, ktorý je poznačený hovorovosťou, nespisovnosťou, vulgárnosťou tak v rovine postáv, ako aj v rovine rozprávača. Nedá sa ani nevšimnúť až nespisovateľská jasnosť výrazu, teda absencia figúr a trófov s možnosťami skrytých konotácií. O negativistickom ponímaní diela svedčia motívy pudovej erotiky, ktorá niekedy hraničí s pornografiou.

¹ Problémy s povinnou literatúrou vyplývajú aj z toho, že sa nekonzultuje výber povinných literárnych diel na stredných školách so slovenčinármi, na čo Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny dlhodobo poukazuje. Isto by bolo užitočnejšie, keby rôzne médiá, odborníci a komentátori sústredili silu na to, aby sa koncepčne vybudoval systém povinnej literatúry, alebo aby sa úplne zrušil.

² Upravoval som štylizáciu textu tak, aby sa nezmenil jeho obsah. Text bol vytvorený v školskom roku 2000/2001.

³ Dátum úmrtia bol doplnený.

Nemôžeme zazlievať Pišťankovým odporcom, že po prečítaní v novele vidia len prvoplánové rozvinutie osudov muža v stredných rokoch s oneskorenými pubertálnymi fantáziami, ktoré sú len pre čitateľov podobného zamerania. To som si pomyslel po prvoplánovom prečítaní aj ja. OMYL! Keby aj Pišťanek patril do pochybnej skupiny autorov, prečo by jeho prózy vyvolali taký veľký ohlas nielen u čitateľov, ale aj v literárnej kritike? Tento spisovateľ prináša do slovenského kontextu novum hlavne v oblasti výrazu. Jeho poetika síce adaptuje už overené postupy, príkladom je línia vykresľujúca život v socializme, no jej cieľom už nie je agitácia, propagácia, idealizmus a velebenie, ale zosmiešnenie, hyperbolizácia, karikovanie tejto obľudnej doby.

Hlavným „hrdinom“ *Muziky* je muž v najlepších rokoch, Martin Junec. Zámerne zvýrazňujem označenie *hrdina*. Jeho postavy sú totiž zbavené akejkolvek analytickej psychologizácie, podrobného opisu či charakteristiky, nemajú nejaké špecifické prejavy, ktoré by ich stavali nad ostatné. Nič výnimočné sa nedozvieme ani z ich konania, ktoré je zmietané pudmi, primitívnymi inštinktmí a chůtkami. Sex, peniaze, túžba po sláve a úspechu sú cieľom aj ďalších dvoch mužov z prózy – Martinovho švagra Žofrého a spoluhráčnika Hruškoviča. Preto by nebolo problémom nazvať literárnymi hrdinami práve ich. Sú rovnakí ako Martin Junec.

V súvislosti s postavami sa nedá prehliadnúť ani ich groteskný ráz. Myslím, že súvisí vo veľkej miere s realitou v tom zmysle, že zosmiešňuje stereotypnosť postáv či už reprezentujúcich tradičné nepriateľstvo medzi zaťom a svokrovcami, alebo frázy nevyliciteľného alkoholika („*Fíha, americká!*“). Nemenej komicky pôsobia situácie, keď napr. Opitý Žofré stráca zábrany odhaliť svoje neukojené city. Vrcholom zosmiešňujúceho zobrazovania je postava hlúpej Anče, ktorá v príbehu vystupuje ako bábka, dostáva sa do kontaktu s každou postavou, vykoná si svoju úlohu a vracia sa do úzadia. Akékoľvek zobrazenie jej citového sveta by bolo smiešne. Zrejme preto autor nenechá túto postavu vstúpiť do vážnejšieho vzťahu vo „vrcholnej“ scéne knihy.

Martin Junec prežíva krízu života. Uvedomuje si závislosť od otravnej svokry a jej manžela, sleduje príživníctvo ich syna a jeho švagra Žofrého, uvažuje nad bývalou krásou svojej tehotnej manželky, chýbajú mu nežnosti patriace k manželstvu, pod vplyvom manželky spoznáva podradnosť svojho zamestnania. Vykúpením z takéhoto bezcieľneho života je preňho hudba, jeho hra na saxofón. Spojí sa s priateľom Hruškovičom a neskôr aj so švagrom, aby založili hudobnú skupinu, ktorá bude hrať na oslavách vtedajšie hity. Jeho aj ich životy sa začínajú naplňať. Martin nachádza sexuálne uspokojenie, Hruškovič už nemusí svojich spoluhráčov okrádať o peniaze a Žofré má šancu nájsť si životnú partnerku. Konečne začínajú žiť plnohodnotný život podľa svojich predstáv. Sú slávni, majú milenky, peniaze, cestujú a vedú bohémsky život. Takýto životný štýl nachádzame aj v próze Dušana Mitana *Patagónia* (1972). Rozdiel okrem iného je však v poňatí prístupu k citu. Kým hrdina z *Patagónie* prežíva akýsi ľubostný zážitok, zaľúbenie, mileneckú blůznivosť, v *Muzike* ide o sex v jeho telesnej až naturalistickej podobe (polohe). Ak sa v *Muzike* vôbec dá hovoriť o láske, tak jedine v podobe myšlienok a uvažovania o nej. Mala by byť preto Pišťankova próza o niečo menej hodnotnejšia?

Snáď si Pišťankovi odporcovia všimli, že tento autor venuje pozornosť degradácii umenia (s cieľom propagácie) v čase socializmu, v ktorom sa próza odohráva. Je známe, že Pišťanek sa z idealizovanej dediny priklonil k reálnemu mestu, reálnemu životu. Teda

univerzalizmus jeho príbehov je zrejmý, napríklad v zobrazení slovenského podsvetia v románe *Rivers of Babylon*, príbehu hľadania nového života v meste alebo v zobrazení osudov našej muzikantskej kapely, ktorej sa otvorili brány socialistického sveta. Otázkou je, či časopriestor socialistického sveta nie je analogickým k súčasnému svetu. V problematike degradácie umenia a reálneho (nie ideálneho a idealizovaného) vykreslenia sveta.

Ale teraz späť k hodnoteniu umenia. Nedá sa nevšimnúť si, že tvorba našich muzikantov je pozliepaná z rozličných hudobných štýlov. Navyše, slová interpretovaných piesní absolútne nepoznajú a vyslovujú ich foneticky. I keď sa možno mýlim, ale aj kombinácia hry saxofónu, keyboard, gitary, doplnená automatickými bubnami, nie je ideálna. Potvrďuje sa známe pravidlo komerčnej kultúry, keď „umelci“ často nevedia, o čom spievajú, imitujú. Názornou ilustráciou je časť, v ktorej hudobníkov napadnú nespokojní zákazníci, pretože sú nespokojní s reprodukciou populárnej piesne v ich rodnom jazyku – v maďarčine.

Vyvrcholením hudobných snáh našej skupiny je prijatie ponuky spraviť veľkolepý hudobný program na oslavu Víťazného februára (1948). Výsledkom je opäť akýsi hybrid hudby s poéziou dokonale naplňajúcou rámec schematickej poézie socializmu. A majú úspech. Autor alebo rozprávač toto umenie priamo nehodnotil. Ba zobrazoval ich úspešnú hudobnú dráhu ako objektívny fakt. Neironizuje. Necháva protagonistov, aby si mysleli, že vytvorili nový impozantný žáner. A predsa sa v kútiku duše smežeme nad generálkou ich programu. Je to spôsobené časopriestorom, keď si čitateľ, ktorý túto dobu zažil, dokáže vysvetliť význam zobrazovaných motívov. Autor nás premyslene upozorňuje na degradáciu umenia v prospech ideológie.

Ďalším faktom, ktorý by nás nemal nútiť priradovať Pišťanka k periférii, je fakt, že Martin sa napokon prekvapujúco vracia k tradičnému spôsobu života, ako keby jeho predošlá skúsenosť bola len skúškou a predohrou k pochopeniu skutočných hodnôt a k ich videniu z nového uhla pohľadu. Či už jeho rozhodnutie bolo úprimné, alebo nie, to zostáva otvorené. Príbeh sa končí realisticky, autor neskízava do gýčovo pôsobiaceho happyendu.

Je ešte nepochybne veľa sporných otázok v súvislosti s Pišťankovou tvorbou, o ktorých by sa dalo uvažovať. No nemali by sa už týkať degradujúceho zaradenia jeho tvorby, podceňovania jej poetiky a už vôbec nie dohadmi o umeleckých ambíciách Pišťankovej tvorby. Teda na záver by som pripojil vlastný názor o svete Pišťankových noviel tak, ako som ho vykladal mojej známej, odporkyni tohto spisovateľa. Áno, jeho prózy sú vulgárne, nemorálne, nadmieru erotické a niekedy naturalistické atď. Ale aj taký je súčasný človek, súčasný svet. Peter Pišťanek sa odhodlal ho zobraziť v celej jeho skazenosti, bez nejakého moralizmu a hodnotenia i s rizikom nepriaznivého prijatia vo svete „veľkej“ literatúry. Či hyperbolizoval, alebo iba fabuloval, posúdi čitateľ. Degradácia umenia v jeho umení má však široké umelecké zámery.

LITERATÚRA

ZAMBOR, J. a kol. *Portréty slovenských spisovateľov 1*. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 1998.

AKO VNÍMATE A APLIKUJETE VYHLÁSENIE ROKA ČITATEĽSKEJ GRAMOTNOSTI?¹

Isto sa nedali prehliadnúť snahy škôl a slovenčinárov vymýšľať a prezentovať rôzne aktivity a projekty na rozvíjanie čitateľskej gramotnosti žiakov a na motivovanie detí a mládeže k čítaniu. Koncentrácia podobných činností súvisí s tým, že ministerstvo školstva vyhlásilo aktuálny školský rok za rok čitateľskej gramotnosti. Týmto administratívnym pokynom prehodilo svoju zodpovednosť za rozvíjanie tejto dôležitej, nie však jedinej, kompetencie na školy namiesto vypracovania konkrétnych a realizovateľných opatrení na efektívne, dlhodobé a systematické zvyšovanie úrovne čitateľskej gramotnosti², ktoré by bolo podopreté učebnými a metodickými textami, podporou zakladania a budovania školských knižníc a financiami na materiálno-technické zabezpečovanie školských aktivít zvyšujúcich úroveň čitateľskej gramotnosti žiakov na základných i stredných školách. O to viac je záslužná práca učiteľov, ktorí doslova chrlia nápady na čitateľské projekty. A nepotrebujú na to proklamácie či výzvy úradníkov³. Naša anketa teda súvisí s čitateľskými kompetenciami.

Štefan Bojnák: Rok čitateľskej gramotnosti neaplikujem do praxe nijako. Je to príklad ministerského formalizmu bez akejkoľvek výpovednej hodnoty a zároveň ukážka nekonzistentnosti ministerstva, ktoré na jednej strane vyhlási rok čitateľskej gramotnosti a na strane druhej nič konkrétne pre rozvoj knižníc a čítania neurobí. Čitateľskú gramotnosť aplikujem dennodenne na občianskej výchove pomocou analýzy textov, karikatúr, obrázkov, máp, tabuliek, grafov a pod. Pred rokom a pol sme so žiakmi otvorili na chodbe „obývačku“ plnú kníh, kde nájdu žiaci knihy podľa chuti a môžu tam umiestniť aj svoje „dielka“. Kto s textami nerobí, tomu nepomôže ani desaťročie čitateľskej gramotnosti. Okrem toho u nás vynikajúco funguje školská knižnica, v ktorej sú tisícky kníh a stará sa o ňu samostatný zamestnanec.

Andrea Santusová: Nie som slovenčínarka. Vnímam to rovnako ako napr. vyhlásenie roka výletov na Mars alebo roka plávania proti prúdu. Vyhlásenie roka čitateľskej gramotnosti si predstavujem takto: ministerstvo vyčleňuje ... eur na revitalizáciu školských knižníc, resp. ich zriadenie, na exkurzie žiakov do vydavateľstiev, knižníc, na realizáciu aktivít so zapo-

¹ Zostavil PhDr. Ján Papuga, PhD., výkonný redaktor časopisu Slovenčinár.

² Treba pripomenúť, že prostriedkom čitateľskej gramotnosti nie sú len literárne (umelecké) texty, ako sa to často dedukuje. Čitateľská gramotnosť súvisí s vnímaním akýchkoľvek textov, umeleckých i vecných, informačných, náučných, súvislých i nesúvislých.

³ Musíme priznať, že stále existuje veľká časť učiteľov, ktorí nerozvíjajú tzv. prácu s textom úzko súvisiacou s čitateľskou gramotnosťou. Čitateľské kompetencie sa často zanedbávajú na úrovni stredných škôl, kde stále prevláda diktovanie poznámok o literárnych dielach a zanedbávanie vyučovania jazykovej zložky predmetu slovenský jazyk a literatúra.

jením širšej verejnosti. Ďalej na nákup kníh a adekvátnych učebníc, na podporu literárnej tvorby žiakov a vydávanie školských časopisov. Žiadosti bez formalít je potrebné podať do ...

Rado Zajíc: Uvedomujem si potrebu vedieť čítať s porozumením, preto na svojich hodinách hudobnej výchovy a informatiky hľadám možnosť uvedomejšej práce s textom, tento rok výnimočne. Myslím si, že to v konečnom dôsledku pomôže i mne, keď žiaci budú efektívnejšie narábať s textovou informáciou.

Ľuboš Mišovych: Žiaci strácajú schopnosť porozumieť textu. Nie je to o tom, že v škole na hodinách čítania či slovenského jazyka a literatúry by sa robila chyba. Problém je v rodine i v školskom systéme. Rodina dnes nezamestnáva deti domácimi prácami, kde by museli sami rozmýšľať a nadobúdať tým zručnosti. Školský systém má tú chybu, že odstránili alebo znížili počty hodín praktických predmetov, kde sa prirodzene pracovalo s textom i prakticky sa text aplikoval do praxe. Po aplikácii sa znova z praxe ako výstup formuloval nejaký záver vo forme textu. Laboratórne práce z fyziky, praktické cvičenia z biológie, riešenie slovných úloh z matematiky atď. Ďalším dôvodom je, že deťom dávame pracovné zošity s úlohami, ktoré netvorí ucelený logický text, ale do hotového textu iba dopisujú slovíčka. Rovnako vidím problém v prílišnom používaní všetkých možných didaktických pomôcok, ktoré majú deťom priblížiť učivo. Otázka je, či pripravené materiály podnecujú rozvoj myslenia, alebo iba zrýchľujú tok informácií k žiakovi, alebo „myslia“ za žiaka. Zníženie čitateľskej gramotnosti nesúvisí so zlým vyučovaním slovenského jazyka a literatúry, ale so zmenou skladby a hodinových dotácií medzi jednotlivými predmetmi v škole, zmenou povinností dieťaťa v rodine, s nedostatkom samostatného vytvárania textu žiakmi a prehnaným využívaním didaktických materiálov v praxi učiteľa. Rok čitateľskej gramotnosti je len plátanie zlého systému, zlých opatrení, ďalším opatrením, ktoré nelieči príčinu, rieši vzťah detí ku knihám, ale neovplyvňuje ako to dnes nazývame: čítanie s porozumením.

Andrea Santusová: Je to aj o slabých komunikačných zručnostiach ako takých. Súčasná doba priniesla návody v bodoch, doma deti počúvajú od rodičov väčšinou stručné jednovetné pokyny až rozkazy, rodiny ako komunity nedebatujú, nie je na to čas. Zážitky mládež sprostredkúva odkazmi na komunikačných sieťach alebo SMS-kami. Žiaci nie sú schopní hlbšie vnímať a sústrediť sa na viac ako dve súvislé vety. Na konci si už nepamätajú, čo bolo na začiatku. Napíšem čerstvú skúsenosť zo suplovania v špeciálnej triede 16-ročných siedmakov, poväčšine psychiatricky liečených klientov detského domova. Mala som ako vychovávateľka rešpekt vojsť do triedy a „absolvovať“ hodinu čítania. Rozhodla som sa čítať ja z pripravenej knihy Čenkovej deti, pretože žiaci sa pred cudzím človekom hanbili za svoje ne-/čitateľské schopnosti. Žiaci ležali na laviciach, pýtali sa, či môžu spať ... a počúvali ... vždy po pár odsekoch som ich prebudila otázkami, na ktoré bolo treba odpovedať porovnaním s vlastnými skúsenosťami alebo hľadať odpoveď mimo riadkov. Museli premýšľať, vyjadriť sa. Bola som milo prekvapená a mám skvelý zážitok z pochopenia implicitného významu textu aj u takýchto problémových detí. Možno som učiteľke

nesplnila stanovený cieľ hodiny a bude to musieť doháňať. Ale čitateľský zážitok dá žiakom oveľa viac ako sto výkonových štandardov.

Andrea Vanková: Vnímam to ako objav objaveného objavu.

Miroslava Virágová: V prvom rade, čitateľská gramotnosť sa v žiadnom prípade nemôže zúžiť iba na slovenský jazyk a literatúru, treba ju rozvíjať na všetkých vyučovacích predmetoch. Mne žiaden rok čitateľskej gramotnosti nič nehovorí, vždy som svojich žiakov viedla tak, aby som ich čitateľskú gramotnosť rozvíjala. Vyhlásením roka čitateľskej gramotnosti sa pre mňa nezmenilo nič.

Jozef Mačo: Ak žiak doma veľa nečíta, nebude čitateľská gramotnosť, aj keby kampaň vyhlásila OSN.

Michaela Vráblová: Čitateľskú gramotnosť vnímam ako komplexné činnosti spojené s čítaním. Je dôležité vedieť si prečítať text s porozumením. Vždy deťom hovorím, že ak sa naučia čítať efektívne, rýchlo sa naučia a ostane im viac voľného času. Mne je jedno, či je rok čitateľskej gramotnosti, alebo nie je, robím s deťmi rôzne aktivity, aby sa naučili čítať s porozumením, aby čítali rady a možno aj samy písali texty (tvorivé písanie). Objednali sme si časopis Vrabček a pracujeme s ním, aby prostredníctvom čítania deti získavali poznatky. Pravdaže, chodíme do knižnice, máme akcie zamerané na čítanie s porozumením, vyrábame knižky, zapájame sa do rôznych súťaží a v neposlednom rade sa vzdeľávam – zúčastňujem sa seminárov.

Dáša Melany: Vyjadrila by som to nasledovným listom: Milá čitateľská gramotnosť, tak ťa opäť vítam na Slovensku po dlhých rokoch. Ako sa matne pamätám, pred rokom 1989 si vládla v našich školách a rodinách. Nevie, odmlčala si sa zrazu. Nechápem prečo. No našťastie ťa prednedávnom objavil nejaký úradník z ministerstva. Tento rok nám vraj budeš vládnuť v školách. Tak teda vitaj! Ten stav na školách ťa nepoteší, ale budeme robiť všetko pre to, aby si už natrvalo zostala. Niektoré školy dokonca na tvoju počesť otvoria školské knižnice, iné budú pozývať zabudnutých slovenských spisovateľov do škôl a mnohí na tvoju počesť dajú prečítať žiakom nejaké knihy, príbehy. Sú aj takí, čo nebudú vedieť, čo s tebou. Na nich sa nehnevaj. Roky absencie urobili svoje. Ešte jedna taká prosba: mohla by si zavítať aj do rodín našich žiakov a pripomenúť sa im. Mnohí ťa na prvý pohľad nespoznajú, ale treba im pripomenúť ich detstvo. Potom to už pôjde. Sľubujem, že ti budem pomáhať, ako najlepšie viem, a isto oceníš moje nápady.

Eva Bačová: Rok čitateľskej gramotnosti čitateľskú gramotnosť nezlepší. Možno by bola dobrá anketa medzi rodičmi detí, či vôbec vedia, aký rok sa vlastne vyhlásil.

Martin Bodis: Rok čitateľskej gramotnosti umožňuje každej škole uvedomiť si dôležitosť jej rozvíjania u žiakov a pripraviť nejaké aktivity pre nich alebo dovzdelávať učiteľov v tejto oblasti.

Jana Dovalovszká Krnáčová: My máme na 1. stupni „rok čitateľskej gramotnosti“ každý rok. Máme školskú knižnicu, kam chodievame, robievame besedy so spisovateľmi, literárne dielne, minulý rok nás navštívil ujo Tibor Mrkvička Hujdič. Každý pondelok máme ranné komunity, kde si aj čítame detské knihy, a aktivity s tým spojené. Čo ešte viac? Ak rodič dieťaťu nekúpi, neobjedná cez školu detský časopis, knihu, nie je ochotný zaplatiť členské 1 euro do knižnice? A znížil sa počet hodín čítania na 1. stupni, kde by mali žiaci dostatok času naučiť sa vedieť plynulo a s porozumením čítať – toto ja považujem za veľkú chybu. Učiteľ nie je superman.

Miroslava Virágová: Moja otázka: potrebujeme my, učitelia, vyhlasovanie roka čitateľskej gramotnosti, aby sme čitateľskú gramotnosť rozvíjali? Nerobíme to stále? A moja odpoveď: Robíme. Bolo by smutné, keby sa učitelia začali čitateľskej gramotnosti venovať až vyhlásením roka ČG.

Anton Adamčík: Problém je iba v tom, že sa málo pýtame na to, čo žiaci čítali a rovnako nevyžadujeme od detí vyhľadávať „potrebné“ informácie v knižnici, na gúgli, v texte, vytvárať problémové úlohy, ktoré sa bez porozumenia textu nezaobídu. Chýba taktiež „filozofovanie“, ktoré deti povzbudzuje k premýšľaniu, k formulovaniu myšlienok a k vyjadreniu svojho názoru. Chce to texty s myšlienkami, nie iba s pokynmi, čo sa od nich požaduje. Deti dokážu ovládať PC, mobily, internet, rozumejú pokynom, no majú problém uchopiť myšlienku. Nuž ale, pri dnešnom učení na myšlienky a filozofovanie asi času veľmi niet. Rozhodne si však myslím, že hodiny jazyka slovenského to nevyriešia a ani súťaže a merania čitateľskej gramotnosti. Kľúčová otázka je, potrebujú to dnešné deti pre život? Ak áno, tak im nastavme také podmienky, aké v reálnom živote sú. A nie je potrebné vymýšľať umelé opatrenia na zvýšenie čitateľskej gramotnosti. Už len ten názov mi znie odstrašujúco. Porozumenie textu školstvo zabíjalo v deťoch systematicky niekoľko generácií – už len požiadavkou bifľovania učiva. Porozumenie textu i učivu požadovali tí lepší učitelia nad rámec toho, za čo boli hodnotení ako „dobrí“ učitelia. Kto vie, možno deti čítali viac mimo školy, doma, kde im príkladom boli rodičia a starší súrodenci. Dnes, keď je v rodinách večerným programom TV, PC, tablet alebo mobil, tak odrazu vidíme prepád čitateľskej gramotnosti. No a až teraz sa odhalila v nahote skutočnosť, že školstvo odjakživa nemalo v programe rozvoj porozumenia textu. Systém to nepožadoval, ba dokonca tlmil. A učitelia, ktorí napriek tomu túto gramotnosť rozvíjali, robili tak nad rámec povinnosti.

Lucia Drexler Slovincová: Rozvoj čitateľskej gramotnosti začína u detí v útlom veku. Je dokázané, že deti, ktorým od mala čítajú rodičia a starí rodičia knihy, dosahujú v škole oveľa lepšie výsledky ako deti, ktorým čítané nebolo. Prirodzene túžia čítať, lebo kniha je pre ne prirodzenou súčasťou ich života. Ja začínam každé vyučovanie predčítaním rozprávok, príbehov. Zabíjam tým dve muchy jednou ranou. Trénujeme sústredenie, pozornosť a predstavivosť (po prečítaní mi deti odpovedajú na dosť detailné otázky), zároveň motivujem žiakov k túžbe čítať knihy. Cez text, ilustrácie a vôňu papiera.

Patrícia Zrnčíková Bullová: Už v minulom šk. roku sme s vtedajšími šiestakmi nabehli na systém: každý týždeň jeden článok (niektoré sú veľmi zaujímavé) a otázky k nemu. Vždy v piatok pridelený, o týždeň v piatok skontrolovaný. Pridelujem im to na edupage, fotiť nemám možnosť v takom množstve. Výsledky v percentách si značím do tabuľky, aby sme videli, ako to zvládajú. Texty nie sú na známku, ale na to, aby sa zlepšovali. No a tento rok máme na liste v škole popripínané fotky detí s knihami so šnúrkou, kde si deti pripínajú názvy kníh a autorov, ktorých prečítali. Na konci roka vyhodnotíme najčitateľa. Knižky zároveň prezentujú na literatúre. Dve knižky máme povinné (viem, je to málo), šiestaci čítali Z poľovníckej kapsy a Maroška. Dôvod výberu je, že vyberám knihy, ku ktorým majú prístup všetci (viem, že zlý dôvod), lebo ich máme v knižnici dosť, prip. ich požičiavam z inej školy, aby sa nestalo, že nečítali, lebo nezohnali knihu. Uvítala by som kvalitné knihy v e-formáte. Každý rok robíme Nočné potulky. Nedávno sme spolupracovali aj s p. Hevierom, p. Bratom či p. Futovou.

Tatiana Adamská: Aj na geografii sa dá učiť schopnosti čítania s porozumením či čitateľskej gramotnosti, práci s textom. Jednoducho, nebudem diktovať poznámky, púšťať vopred pripravené prezentácie, budeme pracovať s textami. Osobne to cítim ako jednu z kľúčových vecí, ktoré by sme žiakov mali naučiť a nechce sa mi hľadať spôsob, ako to nejde, práve naopak.

Andrej Hablák: Učil som roky literatúru na SŠ aj ZŠ, piatakov zážitkové čítanie, maturantov zložitejšie texty a ich interpretáciu. Moji žiaci študujú od výtvarných odborov po filmovú vedu a myslím si, že ako vedieť čítať Zamarovského či Sartra je vždy najmä o osobnom prístupe čítajúceho, interpretujúceho ako i podávajúceho. Žiaden rok či roky gramotnosti na tom nič nezmenia, je to mravenčia práca na každú hodinu, riadok, text.

VIII. CELOSLOVENSKÁ KONFERENCIA SLOVENSKEJ ASOCIÁCIE UČITEĽOV SLOVENČINY¹

23. a 24. marca 2017, Považská Bystrica

PROGRAM KONFERENCIE

ŠTVRTOK 23. 3. 2017

8,00 – 8,45

Prezentácia účastníkov

8,45 – 9,00

Otvorenie konferencie. Príhovor predsedu SAUS, PhDr. Jána Papugu, PhD.

9,00 – 9,15

Adriana Juríčková, Adela Vokounová – *Slovenčina očami žiakov základnej školy*
(Základná škola SNP, Považská Bystrica)

9,15 – 9,40

Silvia Hajdúová – *Shakespearova pokladnica literárneho a dramatického sveta v edukačnom procese*
(Základná škola s materskou školou, Smolník)

9,40 – 10,05

Mgr. Ľubomír Lábaj – *Nová generácia učebníc Orbis Pictus Istropolitana*
(Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava)

10,05 – 10,30

Ing. Vladimír Benko, PhD. – *Webové korpusy pri vyučovaní (nielen) slovenčiny*
(Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava)

10,30 – 10,45

Diskusia k príspevkom

¹ Informácie o konferencii a prihlášku na konferenciu nájdete na www.saus2002.sk v sekcii Konferencie a valné zhromaždenia. Kapacita konferencie je obmedzená, prihláste sa čo najskôr. Záujemcov mimo požadovanej kapacity musíme odmietnuť.

INFORMATÓRIUM

10,45 – 11,10

PRESTÁVKA

11,10 – 11,35

Ľubor Králik – *Etymologický výskum slovenského jazyka a Stručný etymologický slovník slovenčiny*

(Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava)

11,35 – 11,55

Mgr. Lucia Ološtiaková, PhD. – *Jazykoveda a/vz. didaktika – legendy a mýty I (slovotvorba)*
(Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity)

11,55 – 12,15

Mgr. Ľudmila Šupáková – *Medzinárodné internetové projekty a rozvoj tvorivosti žiakov na hodinách slovenského jazyka a literatúry*

(Základná škola nár. umelkyne Ľ. Podjavorinskej, Bzinca pod Javorinou)

12,15 – 12,30

Diskusia k príspevkom

12,30 – 13,10

Valné zhromaždenie členov SAUS

(PhDr. Ján Papuga, PhD., Mgr. Renáta Ondrejková)

13,10 – 14,00

OBEDOVÁ PRESTÁVKA

15,00 – 17,00

Realizácia odborných sekcií:

a) Tibor Hujdič – *Ako žiakom naštartovať a cibriť myslenie počas čítania. Praktická lekcija čitateľskej gramotnosti na všedný deň.*

(propagátor čítania, Bratislava)

b) doc. PaedDr. Július Lomenčík, PhD. – *Básnický text v literárnej a didaktickej komunikácii (slovenská poézia 60. rokov)*

(Katedra slovenského jazyka a komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici)

c) Mgr. Lucia Ološtiaková, PhD. – *Čo a ako sa (ne)učíme na hodinách SJ I (slovotvorba)*

(Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity)

INFORMATÓRIUM

d) PhDr. Katarína Hincová, PhD. – Aplikácia kritérií na hodnotenie slohových prác pre učiteľov ZŠ

(Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Cyrila a Metoda v Trnave)

e) PaedDr. Štefan Šimko – *Nikdy nie sme sami (Projekty a čítanie)*

(Školský úrad a odd. školstva, mládeže a športu Mestského úradu v Spišskej Novej Vsi)

18,00

Presun autobusom na kultúrny večer

19,00 – 22,00

Kultúrny večer slovenčinárov a oslava 15. výročia založenia SAUS

PIATOK 24. 3. 2017

8,00 – 8,25

Zuzana Kamencová – *Slovenská a svetová literatúra na webových stránkach RTVS*

(RTVS, Bratislava)

8,25 – 8,50

PaedDr. Jana Tomášková – *Možnosti kontinuálneho vzdelávania učiteľov slovenského jazyka a literatúry prostredníctvom akreditovaných vzdelávacích programov*

(Metodicko-pedagogické centrum, Žilina)

8,50 – 9,15

Mgr. Viera Sabová – *Inovatívne metódy III*

(SOŠ stavebná, Veľká okružná, Žilina)

9,15 – 9,30

Diskusia k príspevkom

9,30 – 9,55

PRESTÁVKA

9,55 – 11,55

Mgr. Alžbeta Palacková a Mgr. Eva Péteryová – *Externá časť MS v kontexte národných testovaní*

(Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania, Bratislava)

Mgr. Eva Polgáryová, PhD., PaedDr. Ingrid Alföldyová, PhD. a Viktória Khernová – *T5 a T9 v kontexte národných meraní*

(Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania, Bratislava)

INFORMATÓRIUM

11,55 – 12,20

Doc. PhDr. Miloslav Vojtech, PhD. – *Literárna história a školská prax*

(Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave)

12,20 – 12,45

PhDr. Ján Papuga, PhD. – *Aktuálne problémy SJL a možnosti ich riešenia*

(Katedra predprimárnej a primárnej pedagogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave)

12,45 – 13,25

Diskusia k príspevkom, formulácia uznesení, ukončenie konferencie

Poznámky:

Zmena programu vyhradená.

Uvedené časy sú orientačné, budú sa situačne prispôsobovať.

Príspevok nesmie presiahnuť stanovený čas.

sLoVenčina
OBČIANSKE ZDRUŽENIE

SLOVENČINA NA FAKULTNEJ DLANI Slovakistika ako pilier národnej kultúry

Pod záštitou dekana FiF UK v Bratislave
prof. PhDr. Jaroslava Šušola, CSc.

Pripomeňte si s nami 95. výročie od začatia prednášok z národného jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Katedra slovenského jazyka a Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy na FiF UK sa od vzniku univerzity s najdlhšou tradíciou podieľali na rozšírení poznania o národnej identite kultúry a jej špecifikách v multikultúrnom a multietnickom meradle a stali sa piliermi štúdií slovakistiky na celom Slovensku.

A preto pozývame všetkých sympatizantov osláviť spolu so súčasnými učiteľmi a študentmi „náš deň“!

**Stretneme sa 28. 2. 2017
v Moyzesovej sieni FiF UK v Bratislave, Gondova 2
v čase od 9.30 do 18.00 na pracovnú i spoločenskú nôtu.**

Prídu a moderovať budú naši absolventi: Karin Majtánová,
Roman Bomboš, Soňa Müllerová

Účinkujú študenti slovakistiky na FiF UK: Richard Bartal,
Branislav Hriňák, Matúš Pomikal, Jana Kočnerová, Soňa Hergottová,
Peter Havran, Mária Smatanová, Tibor Koškovský, Dominika Kevická...,
ale aj **absolventi:** Adriana Totíková, Barbora Zamišková a iní...

INFORMÁCIE PRE PRISPIEVATEĽOV

Vaše doposiaľ nepublikované príspevky posielajte e-mailom na adresu **slovincinar-saus@post.sk** v programe MS Word: typ písma: Times New Roman, veľkosť písma 12; riadkovanie 1,5. Za svojím príspevkom uveďte zoznam použitej literatúry v abecednom poradí v súlade s platnou bibliografickou normou. Rozsah príspevku sa neurčuje. Abstrakt a resumé sa nevyžaduje. Váš príspevok autorizujte menom, priezviskom, akademickým titulom, názvom a adresou pracoviska. Príspevok musí byť v súlade s obsahovým zameraním časopisu. Súčasťou textu môžu byť aj fotografie, tabuľky, grafy a pod. Fotografie zasielajte vo forme samostatného súboru. Všetky publikované príspevky sú recenzované. Redakčná rada si v spolupráci s prispievateľom vyhradzuje právo upraviť alebo skrátiť niektoré príspevky, príp. príspevok neuverejniť. Za zaslané príspevky vám vopred ďakujeme.

V prípade záujmu o inzerciu nás kontaktujte prostredníctvom e-mailu časopisu Slovenčinár: 2002saus@gmail.com.